

10994

T. C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

MİLLÎ MÜCÂDELE'DE KASTAMONU ÖĞRETMENLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Nejat GÖYÜNÇ

Mehmet YILMAZ

Ankara — 1989

İ Ç İ N D E K İ L E R

	Sayfa
İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	III
GİRİŞ	1
İDARİ TAKSİMAT VE NÜFUS	2
MİLLİ MÜCADELEDE KASTAMONU'NUN YERİ VE ÖNEMİ	4
EĞİTİM	7
A- İlköğretim	9
B- Orta öğretim	14
a- Mekteb-i Sultani	14
b- Darülmuallimin	15
c- Darülmuallimat	16
d- Sanayi Mektebi	16
e- Ziraat Mektebi	17
f- İnebolu Ticaret Mektebi	18
BİRİNCİ BÖLÜM	
ÖĞRETMENLERLE İLGİLİ MES'ELELER	19
A- ÖĞRETMENLERİN MESLEKİ MES'ELELERİ	19
B- ÖĞRETMENLERİN SAYISAL DURUMU VE YETİŞME ORTAMLARI	22
a- Sayısal Durum	22
b- Öğretmen Yetiştirme	24
EKONOMİK MES'ELELER	33
A- İLKOKUL ÖĞRETMENLERİNİN EKONOMİK DURUMU	40
a- Milli Mücadele Başlarında Ekonomik Durum	40
b- İbtidaiye Muallimlerinin Maaşının Tenzili	43
c- 326 Sayılı Kanun ve Getirdiği Problemler	46
B- ORTA ÖĞRETİMDEKİ ÖĞRETMENLERİN EKONOMİK DURUMLARI	49
a- Genel Bütçeden Maaş Alan Öğretmenlerin Ekonomik Mes'eleleri ...	50
b- Hususi İdarelerden Maaş Alan Öğretmenlerin Ekonomik Mes'ele- leri	50

İKİNCİ BÖLÜM

Sayfa

FAALİYETLER	53
CEMİYETLER	54
A- KASTAMONU MUALLİMLER CEMİYETİ	56
a- Üyeleri	57
b- Teşkilatı	58
c- Varidatı	58
d- Faaliyetleri	59
B- GENÇLER KULUBÜ	61
C- MÜDAFAA-İ HUKUK VE ÖĞRETMENLER	64
KONFERANSLAR, MÜSAMERELER VE MİTINGLER	65
a- Konferanslar	65
b- Müsamereleler	66
c- İstiklal Mitingi	70
ÖĞRETMENLER VE BASIN	70
KASTAMONU BASININDA YER ALAN ÖĞRETMENLER	72
a- İsmail Hakkı Uzunçarşılı	72
b- Talat Onay	79
c- Mehmet Behçet Yazar	85
d- Ahmet Fevzi Bey	89
e- Ahmet Hilmi Bey	90
f- Hayri Bey	90
SONUÇ	91
BİBLİYOGRAFYA	93
EKLER	
EK-I (Muallimler Cemiyeti Nizamnamesi)	98
EK-II (İbtidaiye Muallimlerinden Maarif Vekaletine Açık Mektup)	103

ÖNSÖZ

"Milli Mücadele'de Kastamonu Öğretmenleri" konulu Yüksek Lisans tezimi hazırlarken tamamen yazılı belgelerden faydalandım. Milli Mücadele Devri'nde Kastamonu'da öğretmenlik yapmış bulunanların hepsi bugün ebedi hayata göçmüş bulunmaktadır. Maalesef hiçbirisi hatırat da bırakmamıştır. O devri yaşamış vatandaşlar mevcuttur. Fakat olayları yeterince net hatırlayamamaktadırlar. Bu sebeple; yanıltacağı endişesi ile yaptığım sözlü mülakatlardan faydalanamadım.

Ayrıca, Kastamonu öğretmenlerinin Vilayet'le olan yazışmaları ve Müdafaa-i Hukuk'la olan ilişkilerinin gün ışığına çıkarılabilmesi için ATASE arşivi belgelerine ihtiyaç vardır. Vaki müracaatım kabul edilmediği için ATASE Arşivi belgelerinden faydalanamadım.

Milli Mücadele, Batı emperyalizmine karşı kazanılmış ilk İstiklal mücadelesidir. Bu zafer sadece askeri bir mücadelenin ürünü değildir. Bir milletin herşeyi ile topyekün yaptığı mücadelenin ürünüdür. Bu bütün içerisinde öğretmenlerin fonksiyonu nedir? Bu sorunun tam anlamıyla cevaplanabilmesi için önce vilayetler bazında araştırmalar yapılarak, sonra da Türkiye geneline ulaşılması gerekmektedir. Tez konumu; bu düşünceden hareket ederek seçtim. Ve Milli Mücadele'de Kastamonu öğretmenlerinin hangi şartlarda hangi faaliyetleri yaparak Milli Mücadele'ye olumlu veya olumsuz katkılarını ortaya çıkarmaya çalıştım.

Çalışmalarım sadece Kastamonu Vilayetiyle sınırlı kalmadım. Diğer vilayetlerin durumunu da kısmen inceleyerek, böylece konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamaya çalıştım. Teknik sebeplerden dolayı mensubiyet işaretleri konulamamıştır. Yaptığım bu çalışma ile konuya bir nebze açıklık getirebildimse kendimi mutlu addederim.

Çalışmalarım esnasında destek ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof.Dr.Nejat GÖYÜNÇ'e teşekkürlerimi arz ederim.

Mehmet YILMAZ

GİRİŞ

Batı karşısında XVI. yüzyıl sonlarından itibaren duraklayan Osmanlı Devleti; 1683 Viyana bozgunu ile hızla çökmeye başlamıştır. Yapılan askeri, iktisadi, idari ve eğitim alanlarındaki ıslahatlar ve aydınların son bir ümitle sarıldıkları Meşrutiyet, Batı karşısındaki çöküşü durduramamıştır. Daha Balkan Harbinin yaralarını sarmaya fırsat bulamadan I. Dünya Harbine girmiş, "Eski adı hasta adama çıkan fakat bir türlü vadesi kestirilemeyen, mirasının paylaşılması için türlü gizli, açık anlaşmalar yapılan, herkesin ağzının suyunu akıtan" Osmanlı Devleti, "30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi ile mefluç olmuş, yani felç gelmiş, hemen bütün vücudu tutmaz olmuş"tur. (1)

"Birinci Dünya Savaşının sonunda Rusya "hors de combat" yani savaş sahnesinin dışında kalmıştır. Bundan dolayı İngiltere, Fransa ve belki İtalya zaferlerinin büyük kazançlarına adaydılar. İtalya payını, bir dereceye kadar, Avusturya'dan almıştır. Ötekiler, Osmanlı İmparatorluğu'nu nüfuz bölgesine ayırarak, onların üstünde egemenliğini yürütmek suretiyle paylarını almak istiyorlardı. Şurası bir gerçektir ki, Türkiye'de müttefiklerin ahlakça üstünlüğüne ve onların insan hakları, adalet gibi büyük sözlerine inanmış olsalar bile, bunları Türkiye'ye tatbik edeceklerinden emin değildiler. O günlerde Wilson'un on dört prensibi şamatayla ilan edilince, bütün dünyada büyük bir etki yaptı ve Türkler'in çoğunlukta oldukları yerlerde bağımsızlıklarına dokunulmayacağı kanısı belirdi. Bu görüşlere inanan Türk aydınları müttefiklerin hiç olmazsa, iki şeyden sakınacaklarına inanıyorlardı. Bunlardan birincisi şuydu: Türkiye'nin doğusunda ve batısında bir Ermenistan kurmaya girişmeyeceklerdi. (...) İkincisi Yunanlılara Orta Doğu'da yer vermeyeceklerdi." (2)

Bu sebeplerle, Mütareke'den sonra işgaller karşısında bir mühlet sessiz kalınmış, fakat Ermeniler'in ve Yunanlılar'ın sahneye çıkmasıyla bu

(1). Nejat Göyünç, Atatürk ve Milli Mücadele, Konya-1987, s.21.

(2). Halide Edib Adivar, Türkün Ateşle İmtihanı, İstanbul-1987, s.14.

sessizlik bozulmuştur. Müttefiklerin kendi yazdıkları hukuka kendilerinin saygısının olmadığı anlaşılmış, bunun üzerine vatansever halkımız silahına sarılmış, kendi köyünü, kasabasını kendisi müdafaa etmeye başlamıştır. Mondros Mütarekesi'nin milletimizi yok sayan hükümlerine ve bu hükümleri büyük bir sevgiyle, iştahla uygulamaya kalkan İtilaf Devletleri'ne, yüce milletimizin istiklali, hürriyeti, vatani, malı, canı namusu uğruna, "Ya istiklal, ya ölüm" parolosıyla Mustafa Kemal Paşa'nın komutasında, topyekün giriştiği bu ölüm kalım mücadelesine "Milli Mücadele" denir.

Milli Mücadele; XIX. yüzyılda sanayi inkılabı ile ortaya çıkan Batı emperyalizmine karşı başarıya ulaşan, ilk istiklal mücadelesi olmuştur. O ve lideri Mustafa Kemal Paşa, esaret altındaki dünya milletlerine rehber olmuştur.

Milli Mücadele'nin başarıya ulaşmasında pekçok faktör vardır. O, bir milletin yeniden var olmak için giriştiği topyekün bir mücadeledir. Bu mücadelede sadece düşmana karşı savaşılmamış, bizi esarete mahkûm eden ceahletle de büyük bir mücadele verilmiştir. Gerek cephelerde gerekse cephe gerisinde yapılan bu mücadelede öğretmenlerin de büyük bir payı vardır. pekçok vilayetlerimizde öğretmenlerimiz, başından sonuna kadar maddi ve manevi katkılarıyla Milli Mücadele'yi desteklemişlerdir. Bu mücadelenin saflarında Kastamonu öğretmenleri de yerini almıştır. İstanbul Hükümetleri nin kışkırtmalarına karşı halkın aydınlatılması, psikolojik olarak moralinin yüksek tutulması, içerde ve dışarda TBMM lehine bir kamuoyunun oluşmasında, düzenledikleri konferans, miting, müsamereler, yazdıkları makaleler, mizahlar ve şiirlerle önemli katkıda bulunmuşlardır. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni her yönüyle desteklemişlerdir.

İDARİ TAKSİMAT VE NÜFUS

1105 yılında, Gazi Ahmet Danişment zamanında Türkler'in idaresine giren Kastomonu, Çandaroğulları'na başkent olmuş, Fatih zamanında da Osmanlı yöntemine girmiştir. Kütüphane ve medreseleriyle Anadolu Eyaletinin önemli bir kültür merkezi olmuştur. (3) Tanzimattan sonra il örgütleri kurulunca Zonguldak, Bolu, Çankırı ve Sinop mutasarrıflıklarını da içine

(3). Mehmet Behçet (Yazar), Kastomonu Asar-ı Kadimesi, İstanbul 1341 (1924), s.22-31.

alan büyük bir vilayetti. 1899'da Zonguldak (4), müteakiben 1908'de Bolu ayrılmıştır. (5)

1913 yılında yürürlüğe konan "İdare-i Ummumiye-i Vilayet Kanunu" ve buna paralel Sadrazam Mahmut Şevket Paşa zamanında çıkarılan "İdare-i Hususiye-i Vilayet Kanunu Muvakkati" ile Osmanlı Devleti, yirmi iki vilayet, elli dokuz liva, dört yüz yirmi iki kaza, sekiz yüz altmış nahiye ve elli sekiz bin dört yüz on altı karyeye ayrılmıştır. (6) Mezkur kanunla Kastamonu vilayetinin sınırlarında önemli bir değişiklik olmamıştır. Ancak 1921 yılı sonunda Çankırı ve Sinop mutasarrıflıkları Kastamonu Vilayeti'nden ayrılmıştır. (7)

Milli mücadele sırasında Kastamonu Vilayeti, "İnebolu, Araç, Cide, Taşköprü, Tosya, Safranbolu (x), Daday kazalarına münkasem" bulunuyordu. Kul, Kuzkaya, Akkaya merkez kazaya, Küre, Abana İnebolu'ya, Aktaş, Eflani, Ulus Safranbolu'ya, Gökçeada Taşköprü'ye, Azdavay, Daday'a, Mergüze, Boyalı Araç'a bağlı bulunan nahiyelerdi. (8) Tosya'nın nahiyesi yoktu. 1314 (1896) yılına ait Kastamonu Salnamesinde, Mezkur kaza ve nahiyelere ait 1591 köy ismi zikredilmektedir. Bunlardan sadece dört tanesi gayri müslim köyüdür. (9) Bölgede Ermeniler'in dışında önemli bir muhaceret olayı olmadığına göre, Milli Mücadele sırasında en az 1590 civarında köy mevcuttur.

Osmanlı devletinde ilk nüfus sayımı, II. Mahmut devrinde, 1831 yılında yapılmıştır. Fakat bu sayımda kadınlar ve çocuklar sayılmamıştır. Kastamonu Vilayeti'nin nüfusuyla ilgili ilk en önemli bilgiyi, 1314 Kastamonu Vilayeti Salnamesinde bulmak mümkündür. Salnameye göre vilayetin umumî nüfusu 750 bin kadardır. Kastamonu mutasarrıflığına bağlı bulunan mezkur kaza, nahiye ve köylerin nüfusu ise 344.550'dir. (10) 1905'de yapılan

-
- (4). Ziya Demircioğlu, 100 Yıllık Kastamonu Basını - 1878-1978, Kastamonu, 1978, s.35.
 (5). Bolu İl Yıllığı - 1967, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul-1968, S.51.
 (6). Tefik Tarık, İdare-i Ummumiye-i Vilayet Kanunu, Dersaadet 1329 (1913), s.2.
 (7). Kamil Erdeha, Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler, İstanbul, 1975, s.209.
 (8). Mehmet Behçet Yazar, a.g.e., s.31.
 (9). 1314 Kastamonu Vilayeti Salnamesi, 1314 (1896) Kastamonu, s.258-319.
 (10). 1314 Kastamonu Vilayeti salnamesi, a.g.e., s.258-319.
 (x). Safranbolu 1927 yılında Zonguldak iline bağlanmıştır. Kastamonu İl Yıllığı-1967, Ankara 1968, s.48.

sayımlara göre ise Kastamonu mutasarrıflığının nüfusu 350 bin civarındadır. (11) I. Dünya Harbi ve Milli Mücadele yıllarında nüfus sayımı yapılmamıştır. Fakat bütçe görüşmeleri sırasında Meclis-i Umumi'de, mütemadiyen Kastamonu mutasarrıflığının nüfusu 450 bin olarak söylenmektedir. (12) İlimi delillere dayanmayıp, sadece tahminden ibarettir. Buna dayanan bazı kaynaklarda Milli Mücadele sırasında vilayetin nüfusunu 450 bin olarak gösterilmektedir. (13)

Cumhuriyet devrinde ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmış ve vilayetin nüfusu 336.501 olarak tesbit edilmiştir. O yıl Zonguldak iline bağlanan Safranbolu'nun da 59.102 nüfusu vardır. İkisinin toplamı 395.603'tür. (14) Bu durumda, Kastamonu Vilayeti'nin Milli Mücadele sırasında yaklaşık 370 bin kadar nüfusu vardır.

1927 Nüfus sayımına göre vilayette okuma-yazma bilenlerin sayısı 2916'sı kadın olmak üzere toplam 16109'dur. (14) Nüfusun yaklaşık % 6'sı okuryazardır. Aynı yıl Türkiye'de okuryazar oranı % 9 kadardır. (15) Fakat bu oranı İstanbul yükseltmiştir. Kastamonu'nun okuryazar oranı Anadolu'nun okuryazar oranı yüzdesine yakındır.

Aynı nüfus sayımına göre nüfusun yaklaşık % 96'sı tarım, % 3,5'i ticaret, % 1'i sanayi, % 0,5'i de kamu sektörlerinde çalışmaktadır. (16) Milli mücadele yıllarında bu değerler daha da düşüktür.

MİLLİ MÜCADELE'DE KASTAMONU'NUN YERİ VE ÖNEMİ

Kastamonu'nun, kurulması tasarlanan Pontus'a verileceğinin duyulması, bölgede güçlü bir Türklük şuurunun uyanmasına sebep olmuştur. Bu sebeple milli mücadeleyi ilk günlerinden itibaren maddi manevi bütün varlığı ile desteklemiştir. (17)

-
- (11). Kamil Erdeha, Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler, a.g.e., s.209.
 (12). Açıkgöz, Meclis-i Umumi, 24 Teş. San. 1337 (1921), s.2.
 (13). Mehmet Behçet Yazar, a.g.e., s.31.
 (14). TC Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, 28 Teş. Ev. 1927 Umumi Nüfus Tahriri I, Ankara 1929, s.X, XVII.
 (15). Fuat Gündüzalp, Okur-Yazarlık Davası, Köy ve Eğitim, Cilt-2, Sayı-17, Temmuz 1955, s.3.
 (16). Nüfus Tahriri I, a.g.e., s.XLI.
 (17). Kamil Erdeha, Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler, a.g.e., s.211.

Mondros mütarekesinden sonra, Kastamonu'da vilayet erkanı iki kampa bölünmüş, bir yanda Defterdar Ferit Bey'in önderliğini yaptığı Kuva-yı Milliyeciler, diğer yanda koyu bir padişah yanlısı olan Posta Müdürü Şeyh Ramiz Efendi'nin başını çektiği hilafetçiler, Birinci grub, bu sırada Sultanı son sınıfta olgunlaşma imtihanını vermekte olan Hüsnü Açıkgöz, Hamdi Çelen ve Tahir Karaoğuz'un 15 Haziran 1919'da çıkarmaya başladıkları Açıksöz gazetesini destekliyorlardı. Bu gazete Kuva-yı Milliyeyi öğmekten ve Mustafa Kemal Paşa'nın telgraflarını neşretmekten çekinmiyordu. Bütün Türkiye'de olduğu gibi Kastamonu'da da ikinci gruba güç veren "Hürriyet ve İtilafçılar, sıcağı görmüş yılanlar gibi, yine canlanmışlardı. 'Zafer' adlı gazetelerini yine çıkarmaya başlamışlardı. İttihatçıları çekistiriyoruz diye bütün milletin benliğine ve varlığına dil uzatıyorlardı." (18)

Birinci Dünya Harbi başlarında göç ettirilen Ermeniler, mütarekeden sonra tekrar Kastamonu'ya dönmüşler, Papaz Dacat Efendi'nin etrafında toplanarak, müttefiklerin baskısıyla, giderken sattıkları mallarını geri alıyorlardı. Giderken sattıkları arsaları üzerindeki evleriyle, inekleri de buzağılarıyla, okullardan da bir yerine beş kitap, çarşaf v.b. eşyaları geri alıyorlardı. O sırada vali bile yaya yürürken, Dacat efendi, önde iki muhafızı faytonla geziyordu. (19) Türbeye yakın bir yerde bulunan kilisede toplanan azınlıklar dua ile kalmayıp, Türklere pusu kuruyorlardı. (20)

"Yedeksubaylıkla yıllardan beri cephelerde savaşmış aydınlardan sağ kalanlar, tek tük çıkıp gelmekte ve silahsız subay kıyafetleri ile çarşı pazarda dolaşmakta, kimi dağılan yuvasını kurmayı, kimi de ne iş yapacağını tasarlamakta, birazı da yarım kalan okumalarını tamamlamak çarelerini aramakta" idi. (21) Şehirde işsizlik daha da artmıştı.

Mütareke'den sonra, bütün Türkiye'de olduğu gibi sessiz bir bekle-yiş içinde bulunan Kastamonu'da, İzmir'in işgalinin duyulması üzerine 16 Mayıs 1919 tarihinde Nasrullah Camii önünde şehirden ve mülhakattan gelen binlerce kişiden oluşan toplulukla heyecanlı bir miting tertip etmiş, İs-

(18). Hüsnü Açıksöz, İstiklal Harbinde Kastamonu, Kastamonu 1933, s.8.

(19). A.g.e., s.9-10.

(20). Nurettin Peker, İstiklal Savaşının Vesika ve Resimleri, İnebolu ve Kastamonu Havalisi Deniz ve Kara Harekatı ve Hatıralar, İstanbul 1955, s.13.

(21). A.g.e., s.12.

tanbul'daki Amerika, İngiltere, Fransa ve İtalya mümessillerine telgraflar çekerek protesto etmişlerdi. Telgraflarda şöyle denilmiştir: "Osmanlı Devletinin kuruluşundan önce bir Türk şehri olan İzmir'imizin, Yunan askeri tarafından işgali haberi, Kastamonu Vilayeti'ndeki bir milyon Türk'ün saf ve fedakar kalbini bir yıldırım gibi yakmıştır." (22) Protesto mitingleri defalarca tekrar etmiştir.

Kastamonu'lu kadınlar da Adana, Maraş, Antep ve Urfa'nın işgali üzerine 10 Aralık 1919 tarihinde Darülmuallimat bahçesinde toplanmış, uğranılan haksızlıklar protesto edildikten sonra, Antalya'daki İtalyan temsilcileri aracılığıyla İtalya ve İngiltere kraliçeleri ile Bayan Wilson ve Bayan Poincare'ye telgraflar çekerek yapılan haksızlıklar anlatılmıştır. Kadınlar ziynet eşyalarını da Hilal-i Ahmer'e bağışlamışlardır. (23)

Kastamonu kadınları 1920 yılı sonlarında "Anadolu Kadınları Müdafai Vatan Cemiyeti"nin bir şubesini de Kastamonu'da açmışlar (24), ayrıca "Kadınlar Çalışma Cemiyeti"ni kurarak orduya meccanen elbise dikmişlerdir. (25)

TBMM'ne karşı isyanları körüklemek amacıyla Şeyhülislam Dürrizade'nin fetvası üzerine, Ankara Müftüsü Rifat Börekci'nin hazırladığı karşı fetvaya, Kastamonu Müftüsü Hafız Osman Nuri Efendiyle birlikte Kastamonulu 24 din adamı da imza atmıştır. Bu fetvada, imza sayısına göre Kastamonu ilk sırayı almaktadır. (26)

Kastamonulular, kongreler sırasında manda fikrine de karşı çıkmışlardır. Hüsnü Açıksöz bir makalesinde şöyle diyor: "İstiklalimize yan gözle bakan bir yardımcıyı, bizi hazinelere boğsa bile, şu bir iki yüz yıllık terakki yolunu bize, beş on yılda kat ettirecek bile olsa istemeyiz. İstiklalimizden zerre kadar fedakarlığa razı değiliz. Bunu kabul edecek bir Türk yoktur". (27)

(22). Mehmet Baytımur, Aziz Demircioğlu, Hasan Çelikoğlu, Atatürk'ün Kastamonu Gezisi ve Şapka Devrimi, Ankara 1982, s.2.

(23). A.g.e., s.4-5.

(24). Bekir Sıtkı Baykal, Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, TTK Basımevi, Ankara 1986, s.48.

(25). Açıksöz, 23 Temmuz 1337 (1921), s.2.

(26). Mehmet Baytımur, Aziz Demircioğlu, Hasan Çelikoğlu, Atatürk'ün Kastamonu Gezisi ve Şapka Devrimi, a.g.e., s.5.

(27). Hüsnü Açıksöz, Mandadan Evvel İstiklal, Açıksöz 24 Ağustos 1335 (1919), s.1.

Kastamonu, Ankara'dan Albay Osman Bey'in gelmesinden hemen sonra Müdafaa-i Hukuk'a resmen katılmış, Müdafaa-i Hukuk'un bir şubesi de 16 Eylül 1919 tarihinde açılmıştır. (28) Bundan sonra Ankara ve çevresini besleyen bir candamarı olmuştur. Kuva-yı Milliye'yi desteklemek üzere İstanbul'dan gelenlerin çoğu İnebolu-Kastamonu yoluyla Ankara'ya ulaşmışlardır. Binlerce ton silah, cephane ve yiyecek aynı yoldan Ankara'ya taşınmıştır. "Kocaları cephelerde çarpışırken Kastamonu'nun kadınları sırtlarında çocuklarıyla bitmez tükenmez konvoylar halinde kağnılar ile yollara dökülmüş"lerdir. (29)

İnönü muharebelerinin devam ettiği günlerde, cephelerdeki askerlerimizin süngüsüz tüfekle nöbet tutup, muharebe ettiğinin öğrenilmesinden sonra, Kastamonu ve mülhakatındaki pencere demirleri toplanıp, Mekteb-i Sanayii'de eritilerek, süngü dökülmüş ve cephelere gönderilmiştir. Ayrıca halk tarla ve bahçelerindeki telleri sökerek orduya teslim etmiştir. (30)

EĞİTİM

Birinci Dünya Harbi, eğitime çok ağır bir darbe indirmişti. Öğretmenler ve yaşları on yediden ziyade olan öğrenciler "İhtiyat Zabiti" olarak askere alınmıştı. "O tarihte yedeksubay okuluna 'İhtiyat Zabiti Talmıgahı' derlerdi." Liselerin son sınıflarında öğrenci sayısı oldukça azalmıştı. (31)

Milli Mücadele'nin en takdir edilecek yönlerinden birisi de eğitime verdiği önem olmuştur. Yenilik getirilememekle birlikte, hiç değilse mevcutlarına sekte vurdurulmamaya çalışılmıştır. Gerçek düşmanın, cehalet olduğuna inanan Mustafa Kemal Paşa, her fırsatta eğitimin öneminden bahsetmiştir. Sakarya savaşı sırasında Ankara'da 16 Temmuz 1921'de Maarif Kongresini tertiplemesi ve kendisinin de bizzat bu kongreyi açması bunun en açık bir delilidir.

(28). Hüsnü Açıksöz, İstiklal Harbinde Kastamonu, a.g.e., s.61.

(29). Kastamonu İl Yıllığı, 1967, a.g.e., s.150.

(30). Türk İstiklal Harbi VII'inci Cilt, İdari Faaliyetler, Gnkur. Basımevi, Ankara-1975, s.150.

(31). Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Milli Mücadele Anılarım, İstanbul-1983, s.20.

Garp cephesi komutanı İsmet İnönü, emrindeki kuvvetlere mümkün olduğu kadar okul binalarına dokunmamalarını istemiştir. Şark cephesi komutanı Kazım Karabekir Paşa, eğitime çok önem vermiş, işgal sırasında tahrip edilen Trabzon Öğretmen Okulu'nun bina, kap kacak, karyola, yatak ihtiyacını ordudan sağlamıştır. Öğretmenlerin maaşlarının ödenmesinde yardımcı olmuştur. (32)

Kazım Karabekir Paşa'da, o heybetli çehresinin altında çocuklara karşı derinden duygusal bir şefkatın mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Erzurum'a gelir gelmez ilk işinden birisi kimsesiz çocukları himaye etmek olmuştur. "Mevcut ustaları iş muallimi, zabitlerden de terbiye ve okuma muallimleri intihab ederek efrad kadrosunu çocuklarla" doldurmuştur. (33)

1922 Ekim'inde Kastamonu'ya gelirken bu çocuklardan 50 tanesini de beraberinde getirmiş, çocukların müsamereleri büyük bir hayranlıkla izlenmiştir. (34) Kastamonu'da bütün okulları ziyaret etmiş, Sultani'de yaptığı bir konuşmasında memleketin maarife olan ihtiyacını ve muallimlere düşen görevi anlatmış, "her türlü mahrumiyetler içinde bulunan muallimliğin temin-i refahı ve saadeti için her türlü teşebbüsatta bulunmayı vaad etmişlerdir" (35). O'nun bölgesinde büyük bir eğitim seferberliği olmuştur. İstanbul ve Anadolu basınına ilanlar verilerek dolgun maaşlarla öğretmenler aranmıştır. (36)

1916 yılından sonra Kastamonu'dan da öğretmenler ile yaşları on yediden ziyade olan lise öğrencileri "İhtiyat Zabiti" olarak askere alınmışlardı. Üst sınıf öğrenci sayısında oldukça azalma oldu. Mütarekeden sonra sağ kalanlardan bazısı tahsiline devam ederken, bazısı da alış veriş işine atılıp halk arasına katılmışlardı. (37)

(32). Hıfzırahman Raşit Öymen, Cumhuriyet Eğitime Geçişte Atatürk'ün Etkisi, Belleten, Sayı-204, Kasım 1988, s.1074.

(33). Kazım Karabekir, İstiklal Harbimiz, İstanbul-1969, s.968.

(34). Açıksöz, 18 Teş. Ev. 1338 (1922), s.2.

(35). Açıksöz, 13 Tes. Ev. 1338 (1922), s.2.

(36). Yeşil Yuva, Artvin. I Kan. Ev. 1338 (1922), Senel, Sayı.5, s. Dışkapak ve Muallimler Mecmuası, İstanbul 1339 (1923) Yıl.1, Sayı, 6, s. Ön kapak, arka yüzü.

(37). Hüsnü Açıksöz, İstiklal Harbinde Kastamonu, a.g.e., s.7.

İstiklal Harbi sırasında, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının eğitime verdiği öneme rağmen, yine de eğitimde önemli aksamalar olmuştur. Çünkü, 8-10 yaşlarında aile reisi olan çocuklar ailelerinin geçim yükünü üzerlerine almışlardı. Emekli öğretmen Şerif Tekben bir mekelesinde, pek çok arkadaşı gibi durumunu şöyle anlatıyor: "Kurtuluş Savaşı'nda okula ara verip evin geçim yükünü omuzlamak zorunda kaldım. Manav çıraklığından gazete satıcılığına geçtiğim zaman on yaşındaydım. Çok heyecanlı günlerdi. Zor durumdaydık." (38)

A- İlköğretim

Osmanlı Devleti'nde, esaslı olarak ilköğretim, "Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkati" ile sistemleştirilmiştir. Bu kanunla Ana Mektepleri, Elishleri okulları ve İbtidaiyeler ilköğretim kurumu olarak kabul edilmiştir. İbtidaiyelerin eğitim süresi altı yıldır. Böylece Rüşdiyeler İbtidailerin bünyesine alınmıştır. (39)

Mütareke sırasında Kastamonu mutasarrıflığında 148 ilkokulda, 9552 öğrenci eğitim görüyordu. (40) Milli Mücadele sırasında Maarif Müdürü Mehmet Behçet Bey'in yaptırdığı tetkikatdan anlaşıldığına göre daha da azalmıştır. Şehir merkezinde "hiç bir sebebe müstenid olmayarak mektebe devam etmeyen ve bir ihtiyaç tesiriyle çıraklık vesair işlerle istigal etmeyerek işsiz, güçsüz mahallelerde dolayan veyahut muhtaç olmadıkları halde ebe-beynlerinin ihmalleri eseri olarak mektebe gönderilmeyen" pekçok çocuğun olduğu tesbit edilmişti. (41) Savaşın getirdiği sosyal ve ekonomik problemler ile halkta modern eğitim bilincinin gelişmemesi Milli Mücadele sırasında öğrenci sayısının biraz daha düşmesine sebep olmuştur.

1922 Yılı Bütçesi görüşmeleri sırasında, Meclis-i Umumi Reisi Hoca Tevfik Efendi, okul çağında yaklaşık 60.000 çocuğun bulunduğu söylemektedir. (42) Aynı bütçenin başka bir oturumunda da Maarif Müdürü Mehmet Beh-

(38). Şerif Tekben, Gazete Satıcılığı, Öğretmen Gazetesi, Yıl.1, Sayı.5 Kastamonu, 2 Ocak 1965, s.1.

(39). Reşat Üzalp, Milli Eğitimle İlgili Mevzuat, 1857-1923, İstanbul 1982, s.83.

(40). Muallimler İstatistiği, 1333-1334 (1917-1919), Başnezaret Umum Müdürlüğü, Matbaa-i Amire 1335 (1919), s.XIII

(41). Açıksöz, 13 Teş. Ev.1338 (1922), s.2.

(42). Açıksöz, 24 Teş. Sa.1337 (1921), s.2.

çet Bey "Vilayetimiz nüfus-ı umumiyesine nazaran mecburiyet-i tahsiliye sinninde bulunan evlad-ı vatan kırk bini mütecavizdir. Şimdiki halde zükur ve inas ancak sekiz bin talebe mekteplere devam etmektedir. Mütebaki otuz iki bin çocuk mektepsizlik ve muallimsizlik yüzünden tahsilden mahrum" diyordu. (43)

Milli Mücadele yıllarında Kastamonu Vilayeti'nin nüfusunun 370.000 civarında ve nüfusun on ikide birisi okul çağındaki erkek, bir o kadarının da kız olduğu farzedilirse, okul çağındaki çocuk sayısının 60.000 civarında olduğu anlaşılmaktadır. Behçet Beyin nüfusu 450.000 kabul edip ve on ikide bir formülüyle hesap yaptığı anlaşılmaktadır. Hoca Tefvik Efendi de aynı hesabı yapmakla birlikte, çeşitli sebeplerle okula gidemeyen 17 yaşına kadar olan çocukları da hesap etmiştir. Her ikisi de, o sırada kızların okula gönderilme alışkanlığının pek olmaması sebebiyle böyle bir hesap yaptıkları anlaşılmaktadır. O halde Milli Mücadele sırasında 50.000 kadar okul çağında olan kız ve erkek çocuk hiç okula gitmemiştir.

1918 yılında, 220 kadar İlkokuldan 148 tanesi açıktır.(44) Bu sayı Milli Mücadele devri'nde 227'ye kadar yükselmiş, fakat her sene 40'dan fazla okul öğretmensizlik sebebiyle açılmamıştır. 1923 bütçesinde 187 ilkokula ödenek ayrılmışsa da bunların da bir kısmı aynı sebeble açılmamıştır.(44-a)

Milli Mücadele sırasında Araç, Cide, Safranbolu, Tosya, İnebolu, Daday, Taşköprü'de birer Leyli İbtidaiye vardı. Bu okullara 1923 bütçesinde tahsisat ayrılmamıştır. 1922 sonunda kapatıldıkları anlaşılmaktadır.

Kastamonu merkez kazada dört, Safranbolu'da üç, Araç, İnebolu, Cide, Taşköprü, Daday, Tosya kazaları ile Çatalzeytin, Abana, Küre nahiyelerinde birer İnas İbtidaiyesi vardır. Köylerinden, sadece İnebolu'nun Urniye karyesinde tek muallimlik bir inas mektebi vardı.

Kastamonu merkez kaza, İnebolu ve Safranbolu ilçelerinde Numune Mekteb-i İbtidaiyeleri vardı. Bu okulların özelliği, eski Rüştiyelerin müfredatlarını takip etmesidir. 1922 yılı sonunda kapatıldıkları anlaşılmaktadır.

(43). Açıksöz, 12 Kan.Ev. 1338(1922), s.3

(44). Muallim İstatistiği 1333-1334 (1917-1918), Başnezaret İstatistik Umum Müdürlüğü, Matbaa-i Amire 1335 (1919), s.XIII

(44-a). 1339 Senesi Kastamonu Vilayeti Adi ve Fevkalade Bütçeleri, Kastamonu 1339(1923), s.10-84

Kastamonu merkezinde üç, Devrakani, Akkaya, Kuzyaka, Kul nahiyelerinde birer, İnebolu'da dört, Abana, Çatalzeytin, Küre nahiyelerinde birer, Safranbolu'da üç, Taşköprü ve Tosya'da iki, Cide ve Daday kazalarında da birer Zükur İbtidaiyesi vardı. Ayrıca İnebolu ve Safranbolu'da birer Dikiş Mektebi mevcuttur. Yaklaşık 1590 kadar köyden ancak 150'sinde ilkokul vardır. Fakat her sene çok sayıda köy ilkokulu öğretmen bulunamadığı için kapalı kalmıştır. Kastamonu Vilayeti'nin köylerinin ancak % 9,5'inde ilkokul bulunmaktadır.

Okulları bulunan köyler şunlardır :

a- Merkez Kazası

Devrakani Nahiyesi

1- Çayırcık karyesi	5- Çorbacı karyesi
2- Tekke Kızılları "	6- Karabakkal "
3- Balabanlar "	7- Bağlar "
4- Kaderbey "	

Akkaya Nahiyesi

- 1- İğdir Karyesi
- 2- Ömerli Karyesi

Kuzkaya Nahiyesi

1- Murad Hacılar karyesi	4- Çitkurab karyesi
2- Alpa "	5- Adilbey "
3- Canbaz "	

Kul Nahiyesi

1- Sarı Ömer karyesi	3- Eşen karyesi
2- Kasaba karyesi	

b- Araç Kazası

1- Pelidviran karyesi	5- Gemi karyesi
2- Huruçviran "	6- Suzey "
3- Munay "	7- Karapürçek "
4- Kızılsaray "	8- Sorkuncuk "

9- Öküzvıran karyesi	16- Afşar karyesi
10- Gıremez "	17- Susuz "
11- Geley "	18- Balcı "
12- Kızılviran "	19- Mendek "
13- Mugamlar "	20- Demırvane "
14- Güney "	21- Tavşanlı "
15- Samatlar "	22- Boyalı "

c- İnebolu Kazası

1- Güzelköy karyesi	4- Atar karyesi
2- Razii "	5- Hacı Mehmet karyesi
3- Hisaryanı "	

Küre Nahiyesi

1- Çardak karyesi	3- Kurt karyesi
2- Anbarlı "	4- Alınvıran "

Abana Nahiyesi

1- Urniye karyesi	5- Nikzere karyesi
2- Pazaryeri "	6- Eyvat "
3- Musa Reis "	7- Bunarlı "
4- Göde "	

Çatalzeytin Nahiyesi

1- İnaniye karyesi
2- Hamıdiye karyesi

d- Cide Kazası

1- Nanepınar karyesi	8- Akça karyesi
2- Abdülkadir karyesi	9- Baltacı "
3- Yayla karyesi	10- Hımmet "
4- Okçular "	11- Haskavak "
5- Münceklı "	12- Orkut "
6- Baldıran "	13- Kayran "
7- Niyazi "	

e- Daday Kazası

1- Bostancı karyesi	14- İnceğiz karyesi
2- Akpınar "	15- Çakıroğlu "
3- Hara "	16- Gulam "
4- Budaklı "	17- Okluk "
5- Köseler "	18- Karacapınar "
6- Elbağut "	19- Dizdaroğlu "
7- Mülayım "	20- Abakulu "
8- Oluk "	21- Göcen "
9- Karcaviran "	22- Tekke "
10- Kızsini "	23- Selalmaz "
11- Kalaycı "	24- Samancı "
12- Fırıncuk "	25- Kazancı "
13- Kerte "	26- Honsalar "

Azdavay Nahiyesi

1- Değirmencik karyesi

f- Safranbolu Kazası

1- Bulak karyesi	10- Başköy karyesi
2- Yazı "	11- Tokatlı "
3- Hacılarobası "	12- Elberat "
4- Konarı "	13- Davutobası "
5- Gılaguzlar "	14- Sırçalı "
6- Yürük "	15- Ovacuma "
7- Alınviran "	16- Gerpit "
8- Değirmencik "	17- Kadı Bükü "
9- Akvıran "	

Ulus Nahiyesi

1- Elmalı karyesi	3- Yenihan karyesi
2- Kumluca "	

Eflani Nahiyesi

1- Emirler karyesi
2- Bostancılar "

Aktaş Nahiyesi

1- Çerçiler karyesi	3- Saidler karyesi
2- Üçbaş "	4- Davutlar "

G- Taşköprü Kazası

1- Alsaray karyesi	12- Küreçayı karyesi
2- Ayvalı "	13- Gökçeoğlu "
3- Abdalhasan "	14- Kanarya "
4- Emirce "	15- Acıkavak "
5- Beğ "	16- Bataklı "
6- Beş "	17- Karapürçek "
7- Çetmi "	18- Uzunkavak "
8- Tekkeoğlu "	19- Sirke "
9- Yenice "	20- Çit "
10- Yazı Hamit "	21- Abay "
11- Afşar "	

H- Tosya Kazası

1- Kilkuyu karyesi	4- Aşağı Kayı karyesi
2- Çöllük "	5- Kuşçular "
3- Sekiler "	6- Bağcılar "

B- Orta Öğretim

1913 tarihli "Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkati" ile Rüştiye lerin kaldırılmasından sonra, Kastamonu'da da Rüşdiyeler, İbtidaiyelerin çatısı altına alınmıştır. Milli Mücadele devrinde, Kastamonu'da Mekteb-i Sultani, Darülmuallimin, Darülmuallimat, Mekteb-i Sanayi, Ziraat Mektebi, İnebolu Ticaret Mektebi Orta Öğretim kurumlarıdır.

a- Mekteb-i Sultani

Okulun temeli, 20 Nisan 1885 tarihinde zamanın valisi Abdurrahman Paşa tarafından, Kastamonu İdadisi adıyla atıldı. (46) I. Teşrin-i Evvel

(45). 1339 Senesi Kastamonu Vilayeti Adi ve Fevkalade Bütçesi, a.g.e., s.10, 84.

(46). Kastamonu Lisesi, 1943-1944 Ders Yılı Hatırası, Kastamonu 1944, s.3.

1327 (1911) tarihinde okulun adı Sultani olarak değiştirildi. Bu sırada 139 leyli, 165 nehari talebesi vardı. (47) O tarihe kadar muntazaman tedrisata devam etmiş, bu süre içerisinde 159 mezun vermiştir. I. Dünya Harbi sırasında öğrenci sayısı oldukça düşmüş, 1912, 1913, 1916, 1917, 1918 yıllarında mezun vermemiştir. Mütarekeden sonra İhtiyat Zabitlerinin askerden dönmesinden sonra 1919 Haziran'ında dokuz, 1920'de bir, 1922'de beş 1923'de de altı mezun vermiştir. 1921 yılında mezun vermemiştir. (48) Milli Mücadele yıllarında başta Bursa'dan 40 talebe olmak üzere bütün işgal bölgelerinden gelen şehit çocuklarını kabul edip barındırmıştır (48-b)

1919-1920 yılları arasında okul müdürü Mehmet Behçet (Yazar) Bey'di. Behçet Bey'in 1920 başlarında Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi İstihbarat Müdürlüğüne atanmasından sonra, (49) yerine Ulum-ı Tabiiye muallimi Ahmet Şükrü Bey tayin oldu. (50) Mekteb-i Sultani, Behçet Bey zamanında vilayet erkanı ile eşrafın randevu yeri olmuş, memleketin pekçok meselesi orada tartışılıp, görüşülmüş, İstanbul'dan Ankara'ya giden birçok aydın Sultani de misafir edilmiştir. Milli Mücadele'nin ilk günlerinde birçok müsamereler tertip edildi. O günlerde milli heyecanın kaynağı oldu. Fakat Şükrü Bey zamanında aynı aktif faaliyetlerini sürdüremedi.

Daha önce İbrahim Alaaddin Gövsa, Abdülbaki Gölpınarlı, Ahmet Talat Onay gibi ünlü şahsiyetleri yetiştiren Sultani, Milli Mücadele sırasında da Arif Nihat Asya, Bahri Vedat Alpman gibi çok değerli şahsiyetleri yetiştirdi. (51) Bahri Vedat, Açıksöz gazetesinde coşkulu memleket şiirleri yazıyordu. Sultani muallimleri ve öğrencileri pek çok vatanseverlik örnekleri göstermişlerdi.

b- Darülmuallimin

Vali Abdurrahman Paşa zamanında, O'nun riyasetinde, Maarifperverlerden oluşan bir Darülmuallimin hey'eti tarafından 1884 yılında bu günkü

(47) Maarif Nezareti İstatistik Müdüriyeti. I, 1323-1324, Matbaa-i Amire 1327 (1911), s.3.

(48). Kastamonu Abdurrahman Paşa Lisesi 100.Yıl Albümü, Kastamonu. 1985, s.65.

(48-b) Açıksöz, 10 Kan.Ev.1337 (1921), s.2.

(49). Mehmet Behçet (Yazar), Kastamonu Asar-ı Kadimesi, a.g.e., s.15.

(50). Açıksöz, 20 Kan. Sa. 1337 (1921), s.1.

(51). Kastamonu Abdurrahman Paşa Lisesi 100.Yıl Albümü, a.g.e., s.66-80.

hükümet konağı yakınındaki yeni binasına taşınmıştır. (52) Bu binanın Milli Mücadele yıllarında yetersiz kalması sebebiyle Valilik tarafından Adliye binası Hükümet Konağına taşınmış, Adliyeden boşalan binayada Darülmualimin taşınmıştır. (53)

Fasılasız 1932 yılına kadar tedrisatı sürdüren Darülmualimin, eşyalarının bir kısmı liseye, bir kısmı da orta mektebe verilmesiyle, 1 Eylül 1932 tarihinde kapatılmıştır. (54)

c- Darülmualimat

Darülmualimat, uzun sokakta Mehmet Efendi'nin evinde 1915 sonlarında küşad edildi. (55) 1921 Mart'ından itibaren, Kastamonu Meclis-i Umuminin aldığı kararla Nehariye tahvil olunması, Kastamonu basınında büyük tepkilere sebep oldu. Gençlik mecmuasında yayınlanan bir makede şu sert eleştiriye yer veriliyor. "Cidden yazıktır, günahdır. Bizim okumuş kadınlara, kızlara çok, hem pekçok ihtiyacımız var. Yüzde beş nisbetinde münevver analar yetişmesini temin için, civar ve mülhakatdan fakir ve kimse-siz kızlarımızı cenah-ı himaye ve ağıuş-ı şefkatine alan, onları okutan zulmet ve cehaletten kurtarıp nur-ı irfan telkin eden Darülmualimat'a beklenmez sayan-ı esef bir harekettir. (...) kırk beş leyli talebatı taam ve iâşeden izhar-ı aciz etmek milletin hakimiyetiyle gayr-ı mütenasibdir". (56) 1922 başında Darülmualimin'den boşalan binaya taşınmıştır. Darülmualimat 1923 Eylül'ünde kapatılarak 29 öğrenci Bursa Darülmualimatına nakledilmişlerdir. (57)

d- Sanayi Mektebi

Mekteb-i Sanayii 1869 yılında Vali Mehmet Reşit Paşa zamanında Islahhane adıyla açılmış, zamanla öğrenci sayısının azalmasıyla 1881 yılında da kapatılmıştır. 1885 yılında Vali Abdurrahman Paşa tarafından Mekteb-i Sanayi adıyla yeniden açılmıştır.

(52). Kastamonu İl Yıllığı-1967, a.g.e., s.207.

(53). Açıksöz, 25 Ka. Ev. 1337 (1921), s.2.

(54). Kastamonu Vilayet Gazetesi, 1 Eylül 1932, s.1.

(55). Kastamonu İl Yıllığı-1967, a.g.e., s.207.

(56). Gençlik Mecmuası, Darülmualimat Meselesi, Yıl. 1, Sayı.II, Kastamonu, 15 Mart 1337 (1921), s.2.

(57). Açıksöz, 13 Teş. Sa. 1339 (1923), s.2.

Vali Emin Bey, 1912 Eylül'ünde Nafia Nezaretinden temin ettiği 120.000 lira ile bugünkü binanın inşaatını başlatmış, inşaat 1916 yılında bitirilmiştir. Bu günkü bina bir kaya üzerine oturtulmuş olup, planı da Lozan Muallim Mektebinin bir kopyasıdır. Milli Mücadele başlarında Demircilik, Kunduracılık, Marangozluk, Terzilik, Taşçılık ve Piyanoculuk bölümleri vardı. (58) Piyanoculuk bölümünün 1919 yılında kapatıldığı anlaşılmaktadır. Milli Mücadele sırasında üst katın inşaatı henüz bitmemişti. Birkaç odasını da askeriye kullanıyordu. Mektebin Demirhane ve marangozhane bölümlerine ait olan alet-edevat Ankara'ya İmalat-ı Harbiye'ye gönderilmiştir. Ankara'ya gönderilen aletlerin bir kısmı çok ağır olduğu için Çankırı da kalmıştır. Demirhanenin dökümhanesine dokunulmamış, iki motordan birisi de okulda bırakılmıştır. Hoca Tevfik Efendi'den sonra 1918 yılında Abdülaziz Efendi okul müdürü olmuş, Cumhuriyet Devrine kadar da bu görevde kalmıştır. her sene takriben 30 civarında öğrencisi bulunuyodu. Kunduracılık, Taşçılık ve Terzilik bölümleri 1921 yılı başında lağvedildi. (59) Okuldan 1919 ve 1923 Haziran'ında 15'er öğrenci mezun olmuştur. (60) Okul muhtelif defalar yangın geçirdiği için günümüze hiç bir belge intikal etmemiştir. Günümüzde Sanat Enstitüsü adıyla eğitime devam etmektedir.

e- Ziraat Mektebi

Ziraat Mektebi, 1911 yılında, şehrin 11 kilometre kuzeyinde Gök köy ile Şekerköy mevki arasında, evvela Amele Mektebi adıyla açıldı. I. Dünya Harbi esnasında tedrisata ara vermiştir. 1920 Martı'ndan itibaren tahsil müddeti üç sene olmak üzere yeniden açıldı. Okulda, Bursa Ziraat Mektebi'nin müfredat programı uygulanmıştır. Darülmualliminlerde uygulanan Ulum-ı Tabiiye ve Funun-ı Ziraiye derslerinden başka bir çiftçiye lazım olan matematik, nazari ve tatbiki olarak tedris edilmiştir. Talebenin tahsili meccani olup, her talebenin ihtiyaçları okul tarafından karşılanır ve cep harçlığı verilirdi. (61) Milli Mücadele yıllarında öğrenci sayısı 30 civarında bulunuyordu. (62) Günümüze kadar Ziraat Okulu adıyla gelmiş olup 1982'den beri tedrisata ara vermiştir. Ziraat istasyonu olarak faaliyet göstermektedir.

(58). Kastamonu Sanat Enstitüsü, 1949-1950 Ders Yılı Hatırası, Kastamonu 1950, s.7.

(59). Açıksöz, 7 Kan. Sa. 1338 (1922), s.2.

(60). Açıksöz, 29 Haziran 1335 (1919), s.3 ve 24 Haziran 1339 (1923), s.2.

(61). Kastamonu Vilayet Gazetesi, II Eylül 1336, s.1.

(62). Açıksöz, 4 Kan. Ev. 1337 (1921), s.2.

f- İnebolu Ticaret Mektebi

Türk tacirlerin korunması onların bilgi ve becerilerinin artırılması amacıyla 1883 yılında İstanbul'da İlk Ticaret Mektebi açılmıştır. İnebolu'nun işlek bir ticaret limanı olması, halkının ticaretle uğraşması sebebiyle II. Meşrutiyet yıllarında İnebolu'da bir Ticaret Mektebi açılmıştır. (63) 1921 yılı başlarında İdare-i Hususiye tarafından ekonomik sebeplerle kapatılmıştır. (64)

(63). Hasan Ali Yücel, Türkiye'de Orta Öğretim, İstanbul-1938, s.9.

(64). Açıksöz, 21 Kan. Ev. 1337 (1921), s.2.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖĞRETMENLERLE İLGİLİ MES'ELELER

Milli Mücadele Devrinde, bütün Anadolu öğretmenleri hemen hemen aynı mes'elelerle karşı karşıya kalmışlardır. Hatta İstanbul ve işgal bölgelerinde de büyük farklılıklar görülmemektedir. Tanzimattan beri her geçen gün artarak devam eden mes'eleler müzminleşerek Milli Mücadele yıllarında kangrene dönüşmüştür.

A- ÖĞRETMENLERİN MESLEKİ MESELELERİ

Öteden beri idareciler, aydınlar ve halk "elif be'yi kim okutamaz" inancıyla öğretmenliği bir meslek olarak görmemişlerdir. Okuma yazma bilen herkesin öğretmenlik yapabileceğine inanıyorlardı. (1)

II. Meşrutiyet Devrinde İbrahim Hilmi Efendi bu konuda şöyle diyor: "Bizde muallimlik bir meslek, bir sanat olarak tanınmamıştır. Ekserisi saikâ-i ihtiyacla bu mesleğe ariyeten giriyor, fakat gözü, maksadı hep başka bir meslek edinmektedir. Bu suretle fırsatçı olarak yaşar, eğer azıcık varidat te'min edecek bir iş ve hizmet bulursa muallimlikden yakayı kurtardığı gündür. (...) Üç yüz talebeye havi büyük bir İdadinin müdürü aynı zamanda o mektebin kaç dersine muallimdir. (...) Taşra İdadilerinde muallim birkaç türlü dersin muallimliğini birden uhdesinde eyler. Tarih tedris eden, Coğrafya da tedris eder, fazla olarak Ulum-ı Riyaziye ve Tabiiye'de okudurlar. Meslekde ihtisas aranmaz. (..) Dört beş senelik hayat-ı milliyemizde muallimlik daha ziyade suistimale uğradı, kayırılacak bir memur, iltimas olunacak bir muhib ancak muallimlik mesleğine talip olması kafidir. İlmi iktidarı katiyyen mevzu-i bahis olmaz. Filan dersi okuduver denilir, beş on liralık bir irad te'min olunurdu." (2)

(1). Yahya Akyüz, Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Yeri, Ankara 1978, s.88.

(2). İbrahim Hilmi, Maarifimiz ve Servet-i İlmiyemiz, Dersaadet, 1329 (1913), s.41-43.

1922 yılında Ankara'da Kazım Nami'de aynı konuda şunları söylüyor. "Şimdi ne oluyor? Halkın irfani bir ihtiyacı var. Bu ihtiyaç o kadar büyük ki, bunu tatmin edecek kafi ehil adam yok. Halk dağdan taştan hoca bulmaya çalışıyor. Buna mukabil, bu hizmete kendini arz eden ehil adam pek az. O vakit her önüne gelen, hoca olup çıkıyor, hatırla iltimasla eline bir ehliyetname geçiyor, bir mektebe yerleşiyor.

Artık bu kaabiliyetsiz tef'ildir içinde ehil olanlar da boğuluyor, onların ma'nevi kıymetleri düşüyor, neticede muallimlik bir hükümet dairesi odacılığından aşağı bir şey oluyor. (...) Çünkü bizde muallimlik bir meslek haline girmemiş, bir mesleki tesianüt, bir mesleki ahlak teessüs etmemiştir, başına sarık saran, yahut her eline bir ehliyetname alan muallim oluyor. Onun ferdi meziyetsizlikleri, ferdi iktidarsızlıkları, ferdi ah-laksızlıkları bütün muallimlere şamil oluyor". (3)

Benzeri problemler, Milli Mücadele yıllarında, Kastamonu Öğretmenleri için de geçerli olmuştur. 1921 sonlarında 1922 yılı bütçesi görüşülürken Meclis-i Umumi reisi Hoca Tevfik Efendi, "muallimlerin münasab olduğu köyün camiinde beş vakit namaz kıldırmak suretiyle hizmet-i diniyede dahi bulunmalarını teklif etmiş", fakat bu teklif kabul edilmemiştir. (4) Fuat Gündüzalp'ın anlattığına göre 1922 yılında Zonguldak Meclis-i Umumiyesinde resimli kitapları mektebe sokmamak, daha lüzumlu "mesela cenaze yıkamasını öğrenmek gibi" konuların müfredata alınması teklif edilmiş, fakat kabul edilmemiştir. Gündüzalp, "üç dört sene evvel Kastamonu meclis-i umumiyesi böyle garip bir karar vermiştir!" derse de, cenaze yıkama değil, öğretmenlerin münasab olduğu köyün camiinde namaz kıldırması teklif edilmiştir. (5)

Kastamonu Milli Eğitim Müdürlüğü'nde bulunan Kastamonu Vilayeti muallim Sicil Defteri'nde ehliyetnameye bile sahip olmayan "İtimatname" belgesiyle muallimliğe atanan öğretmenler görülmektedir. Ancak bunların II.Meşrutiyet'en önce atamaları yapılmıştır. Mezun oldukları okul haneleri

(3). Kazım Nami (Duru), Muallimlik Meslek midir? Anadolu Terbiye mecmuası, Ankara, Mayıs 1338 (1922), Yıl.1, Sayı.5, s.63-64.

(4). Açıksöz, 14 Kan. Sa. 1340 (1924), s.2.

(5). Fuat Gündüzalp, Talim ve Terbiye Teşkilatında Buhran, Sivas. 1340 (1924), s.55.

boş bırakılmıştır. (6) Bundan anlaşılana; Maarife ait bir okulda eğitim görmemişlerdir. Darülmuallimin mezunu öğretmenlerle birlikte, terfileri normal olarak yürümüştür. Milli Mücadele yıllarında da bunların hala görevde olması, Darülmuallimin mezunlarıyla aralarında hiç bir statü farkının olmaması öğretmenliğin cazibesinin düşmesine sebep olmuştur. Halk arasında "elif be'yi kim okutamaz!" darbı meselenin kısmen bu devirde de geçerli olduğu görülür.

Kastamonu Vilayeti Adi ve Fevkalade Bütçeleri'nden anlaşılacağı gibi; hiç bir köy okulunun müstahdemi mevcut değildi. Bilumum tamirat ve temizlik işleri öğretmenlerin üzerine kalmıştı. Pekçok köy okulunun da tuvaleti dahi yoktu. Büyükçe bir köy olan üç öğretmenli Karacaviran'da, mektep binası dahilinde tuvalet olmadığı için öğrenciler yalın ayak karda soğukta diğer bir mahalleye gidiyorlardı. Mektebin muvazzaf hademesi olmadığı için bütün hizmetler muallimler tarafından yapılıyordu. (7)

Milli Mücadele devrinde, tedrisat-ı İbtidaiye müfettişlikleri Kastamonu Meclis-i Umumiyesi tarafından lağv edilmiştir. 1923 Temmuzunda tekrar ihdas edilmiş ve iki ilk tedrisat müfettişi atanmıştır. (8) Mezkur dönemde zaman zaman Vali ve Maarif müdürleri tarafından teftişler yapılmış, fakat bu teftişler vilayet merkezinde ve nazari olmuştur. (9) Maarif Müdürü Sadık Bey (8 Nisan 1922-Ağustos 1922) dışında mülhakata teftişe giden olmamıştır. Sadık Bey riyasetindeki bir hey'et 1922 Haziran'ında Taşköprü ve mülhakatını dolaşmış, ders teftişinden daha ziyade, okul binaları ile çevresi nazari olarak teftiş edilmiştir. (10)

Orta öğretimde ise, Darülmuallimin, Darülmuallimat ve Mekteb-i Sanayi muallimlerine branşlarının dışında dersler veriliyordu. Mesela 1921 senesi Meclis-i umumi zabıtlarında, hayli münakaşalardan sonra Darülmuallimat müdiresinin uhdesinde bulunan dersler ayrılırken, Ulum-ı Tabiiye mu-

-
- (6). Kastamonu Vilayeti muallim Sicil Defteri, Matbu cetvellere elle yazılmış, sonradan ciltlenmiştir. Cumhuriyetin İlanı sırasında yazıldığı için, o tarihten önce ayrılanlar yer almamıştır. Bazı cetveller muntazam doldurulmuş, bazıları ise eksik bırakılmıştır.
- (7). Açıksöz, 14 Ka. Ev. 1335 (1919), s.4.
- (8). Açıksöz, 29 Temmuz 1339 (1923), s.2.
- (9). Kastamonu Vilayet Gazetesi, 29 Ka. Sa. 1337 (1921), s.1.
- (10). İsmail Hakkı (Uzunçarşılı), Taşköprüye Doğru, Açıksöz 14 Haziran 1338 (1922), s.2.

alliminin uhdesine 400 kuruşluk Fransızca muallimliğinin verildiği görülmektedir. Diğer pekçok derste birans dışı verilmiştir. (11) Her yıl bir çok örneği görülür. Mekteb-i Sanayi'de kültür derslerinin tamamı 1918-1923 yılları arasında "Kastamonu Mekatib-i mualliminine ilaveten verilmiştir. Asli bulunduğu okulundaki görevlerini yürütebilmek için sabah namazıyla beraber derslere girmek zorunda kalmışlar, mesleki dersler de hiç bir pedagojik formasyonu olmayan ustabaşılar tarafından yürütülmüştür. (12)

B- ÖĞRETMENLERİN SAYISAL DURUMU VE YETİŞME ORTAMLARI

a- Sayısal Durum

Osmanlı Devleti'nde, öğretmenlerle ilgili son istatistik 1333-1334 (1917-1918) yıllarında yapılmış ve 1919 yılında nesredilmiştir. Bu istatistiğe göre bütün müslüman okullarında 11.147 muallim ve muallime vardır. Bunlarında 3500 kadarı İstanbul'da bulunmaktadır. Bu muallimlerden bir kısmı da Mondros Mütarekesi'nden sonra sınırlarımız dışında kalmıştır. (13)

Milli Mücadele yıllarında öğretmenlerle ilgili istatistik yapılmamıştır. Maarif Vekili Vehbi Bey, 1921 Aralığında TBMM'de "elimizdeki muallimlerin adedini bu kürsüden söylemeye haya ediyorum" demiştir. Vehbi Beyin Hakimiyet-i Milliye'ye verdiği bilgilere göre, o sırada Anadolu'da 2617 si muallim ve 689'u muallime olmak üzere 3316 öğretmen vardır. Bunlardan ancak 1207'si Darülmualimin çıkışlıdır. (14) O sırada bir müellif Anadolu'da asgari 30 binden fazla muallime ihtiyaç duyulduğunu söylüyordu. (15) Yakup Kadri'de bir makelesinde şöyle diyor. "Maarif Vekili muallimlerin azlığından şikayet ediyor ve esaslı bir surette işe başlamak için bilmem kaç bin kişilik bir muallim ve muallime ordusuna muhtaç olduğunu söylüyor, selefi Hamdullah Subhi Bey'in de en büyük derdi bu idi ve bunun içindir ki, İstanbul'daki muallim ve muallimeleri mütemadiyen Anadolu'ya çekmeye çalışıyordu. (...)

Vehbi Bey memleketine muallim yetiştirmek için Anadolu'da Darülmualimin'lerin ikmal-i teksiri lazım geldiğini söylüyor. Fakat bu Darülmualimin

(11). Açıksöz, 10 Kan. Ev. 1337 (1921), s.2.

(12). Açıksöz, 7 Kan. Sa. 1338 (1922), s.2.

(13). Fuat Gündüzalp, Taalim ve Terbiye Teşkilatında Buhran, a.g.e., s.40.

(14). Yahya Akyüz, Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri, Ankara 1978, s.73.

(15). İkdam, Anadolu ve Mektepler, 5 Ka. Sa. 1338 (1922), s.1.

allimin'ler açılincaya ve oradan yeni muallimler çıkıncaya kadar, Ankara Maarif Vekili'nin tabiri vecihle nur-ı maarifden mahrum on binlerce köy ve bilmem ne kadar kaza merkezi zulmet içinde beklemeğe mi mahküm olacak?"

Yakup Kadri, kısa vadede çareyi muallim muavinliği ve vekil öğretmenlerde görüyordu. "Hiç olur mu? Diyeceklerdir, muallimlik hassaten ibtidaiye muallimliği ayrı sanattır, her okumuş yazmış adam okutup yazdıramaz. Lakin bende bunlara derim ki: Adam sizde bırakın okuttuğu kadar okutur, yazdığı kadar yazdırır. Bu ise hiç yoktan iyidir." (16) Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar Yakup Kadri'nin bu konudaki fikrine pek katılınmamakla birlikte başka çarede bulunamamıştır.

Milli Mücadele ortalarında Fuat Gündüzalp, Maarif vekaletine yazdığı, 1925 yılında neşredilen raporunda konuyla ilgili şöyle diyor. "Bir memleketin tekmil-i nüfusunun on ikide biri 8 ila 13 yaşlarında erkek çocuklardan ibarettir. On ikide birinin de kız çocuklarından ibaret olduğu düşünülürse, tahminen on iki milyon nüfusa malik olan memleketimizde mecburi tahsil sinninde bulunan kız ve erkek çocukların iki milyondan ibaret olduğu anlaşılır. Kanunun onuncu maddesinde bir dershanede elliden fazla talebe bulunamayacağı mezkur olduğuna ve biz ise bu rakamı, azami değil vasati olarak kabul ettiğimize göre laakal, 2.000.000:50 + 40.000 İbdidai muallimine ihtiyaç vardır." (17)

1919 yılında yedi kaza, on iki nahiye ve bin üç yüz karyesi olan İzmit livasında, mevcut 92 okulda 21 adet Darülmualimin mezunu vardır. Diğerleri, "bu kadar mektebimiz var denebilmek için ekseriyetle muallim vekili ünvanıyla derme çatma toplanan bir küme" den ibaretti. (18) İstanbul'un dibinde hal böyle iken, Anadolu'nun diğer vilayetlerinde durum daha da kötü olmalıdır.

Milli Mücadele yıllarında 370 bin civarında nüfusu olan Kastomonu Vilayeti'nde, mezkur hesaba göre yaklaşık 60 bin ilkokul çağında çocuk vardır. Her sınıfın 50 kişiden oluştuğu var sayılırsa, 1200 kadar öğretmen ihtiyacı olduğu görülür. Bölgenin çok dağlık olması sebebiyle gerçek İbtidaiye muallimi ihtiyacı 2000 civarındadır.

(16). Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Anadolu'da Maarif, İkdam, 18 Ka. Ev. 1337 (1921), s.1.

(17). Fuat Gündüzalp, Talim ve Ter. Teş. Buhran, a.g.e., s.41.

(18). Yeni Gün, İzmit Livasında Hayat-ı Maarif (B.N), 18 Ka. Sa. 1336 (1920), s.4.

1917-1918 öğretim yılında, Kastamonu livasında 266 ilkokul öğretmeni vardı. (19) Bunlardan 61 tanesi Darülmuallimin mezunudur. 5 tanesi bayan olup, Feride, Raziye, Şefika, Şöhret, Huriye Hanımlar Dersaadet Darülmuallimat'ı, Bahriye Hanım'da Bursa Darülmuallimat'ı mezunudurlar. Erkek öğretmenler Kastamonu, Dersaadet, Üsküp, Edirne, Eskişehir ve Ankara Darülmuallimin'inlerinden mezun olmuşlardır. Diğerleri medrese, Rüşdiye, ve İdadi menşeli ehliyetnameli veya itimatnameli öğretmenlerdir. Çok sayıda da vekil öğretmen olduğu anlaşılmaktadır. (20)

b- Öğretmen Yetiştirme

Tarihimizde ilk defa öğretmen yetiştirme ihtiyacı Tanzimat Devrinde hissedilmiştir. "Rüşdiyelere öğretmen yetiştirmek maksadıyla 16 Mart 1848 tarihinde İstanbul'da Darülmuallimin adıyla bir öğretmen okulu açılmıştır. (...) Maarifimiz tarihi yönünden ilk Darülmualim'in önemi ne programında, ne de talebe sayısındadır. Esas olan Tanzimatçıların öğretmensiz maarif olamayacağını anlamalarıdır." (21) Darülmualliminler 1882'de İstanbul dışına çıkarken Kastamonu'ya da ulaşmış, (22) 1913'den sonra sayıları 65'e kadar çıkmıştır. Batı'ya uygun bilgili, yetişmiş ve iş eğitimine dayanan müstakil öğretmenler 1913 yılından sonra geniş serbestlikten dolayı yetişmeye başlamıştır. 1915 yılında çıkarılan Darülmuallimin ve Darülmuallimat Nizamnamesi'nin neşrinden sonra bu okullara rağbet azalmıştır. (23)

1913 yılında çıkarılan ve Cumhuriyete kadar intikal eden "Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkati-nin 46. maddesiyle Mekatib-i İbtidaiyeye muallim yetiştirmek üzere her vilayet merkezinde leyli bir Darülmuallimin, 48. maddesiyle de mekatibi ibtidaiye-i inasa muallime yetiştirmek üzere vilayet tedrisatı ibtidaiye meclisinin kararı ve Maarif Nezareti'nin tensibi üzerine icap eden mahallelerde leyli Darülmuallimatlar" açılması

-
- (19). Muallim İstatistiği 1333-1334 (1917-1918), Başnezaret İstatistik Umum Müdürlüğü, a.g.e, s.XIII
 (20). Muallim Sicil Defteri, a.g.e., adı geçen öğretmenlerin sicil noları, s.61, 121, 154, 185.
 (21). Bayram Kodaman, Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi, Ankara 1988, s.145.
 (22). Hasan Ali Kocer, Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişmesi, İstanbul 1974, s.148.
 (23). a.g.e., s.204-205.

kararlaştırılmıştır. (24) Mezkur kanundan anlaşılacağı gibi, bir nevi her vilayetin kendi öğretmenini kendisinin yetiştirmesi benimsenmiştir.

1915 yılı sonlarında Kastamonu'da, mevcut Darülmualimin'in yanında bir de Darülmualimat açılmıştır. Bölgenin İbtidai öğretmeni ihtiyacı bu okullardan yetiştirilip, sağlanmaya çalışılmıştır. Fakat 1920 yılına kadar Sinop ve Çankırı'nın da bu vilayete bağlı mutasarrıflıklar olması sebebiyle, buraların da ihtiyacını sağlamak zorunda kalmıştır. Milli Mücadele yıllarında da Darülmualimin'de Sinop ve Çankırı doğumlu öğrenciler olduğuna göre, kısmen buraların ihtiyacını sağlamaya devam etmiştir. (25)

Darülmualim : Darülmualimin'in Künye Defterine 1900-1911 yılları arasında kayıtlar yapılmış, fakat bunlardan ne kadarının mezun oldukları kaydedilmemiş, bu yıllara ait sınıf geçme defterleri de bulunamamıştır. Darülmualimin'in 1911-1918 yılları arasında genel mevcut tablosu şöyledir:

Darülmualimin 1911-1918 Yılları Arasında Mevcut Tablosu

Öğretim Yılı	I. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	Mevcut	Mezun	
1911-1912	35	39	35	-	109	-	
1912-1913	50	36	-	-	86	-	
1913-1914	33	39	-	-	72	-	
1914-1915	37	27	35	31	130	31	
1915-1916	30	7	4	9	50	9	
1916-1917	30	14	4	7	55	6	
1917-1918	10	21	8	5	44	4	
Toplam Mezun						50	(26)

(24). Reşat Özalp, Milli Eğitimle İlgili Mevzuat (1857-1923), İstanbul 1982, s.91.

(25). Kastamonu Darülmualimin'i "Künye Defteri" Abdurahman Paşa Lisesi arşivinde kısmen tahrip olmuş halde bulunmaktadır.

(26). Kastamonu "Darülmualimin"i Sınıf Geçme Defteri Ab.Paşa Lisesi arşivinde, 1911-1923 yılları arasındaki bölümler sonradan tek ciltte toplanmış olarak bulunmaktadır.

Darülmualiminin Sınıf Geçme Defterinde 1911-1914 Yılları arasında diploma alanlar kaydedilmemiştir. Muallim Sicil Defterin de bu yıllarda Kastamonu Darülmualimin'inden şahadetname alanlara raslanmıştır. Bu durumda, mezun olanlar ayrı bir deftere kaydedilmiş olmalıdır. Bu defter günümüze kadar intikal etmemiştir. 1980'den sonra Milli Eğitim Müdürlüğü'nde ve diğer dairelerde dönemlere ait evraklar SEKA'ya gönderilmiş, ancak kıyıda köşede unutulmuşlardır.

Darülmualimin'in öğrenci sayısında 1913-1914 öğretim yılından itibaren önemli sayıda düşme olduğu görülmektedir. O yıllarda öğretmenliğin itibar kaybetmesi bu düşüşe ilk sebep teşkil etmiştir. Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkati'yle öğretmen maaşınının 300 kuruş olarak ilan edilmesi öğretmenliğe hevesi azaltmıştır. 22 Haziran 1915 tarihinde çıkarılan Darülmualimin ve Darülmualimat Nizamesi'yle de bu okullardan mezun olanlara 10 sene mecburi hizmet yükümlülüğü ile okulu terk edenlere her sene için 40 Osmanlı altını ödemek mecburiyetinin getirilmesi, etkili olmuştur. (27) Nitekim Nizamnamenin yayınlandığı yıl okulun mevcudu 130'dan 50'ye düşmüştür. Mezun sayısı ile yeni kayıt eşit olduğuna göre 79 öğrenci okulu terk etmiştir. 1916-1918 yıllarında da ara ve son sınıf öğrencilerinin sayısı oldukça düşmüştür. Bunun en önemli sebebi ise o yıllarda yaşları 17'den yukarı olanların İhtiyat Zabiti olarak askere alınmalarıdır.

Milli Mücadele sırasında, öğretmenlerin çok düşük bir maaş alması, halk arasında öğretmenliğin gittikçe itibar kaybetmesi, en önemlisi de Darülmualimin'in en büyük kaynağı olan köylerde askere giden babalarının yerine aile reisi olan çocukların tarlada, bağda-bahçede annelerinin en büyük yardımcısı olması sebebiyle öğrenci sayısı gittikçe azalmıştır. 1918-1919 öğretim yılında sadece 3, ertesi yıl da 7 öğrenci I. sınıfa kayıt olmuştur. Fakat başta Eskişehir'den 20 öğrenci olmak üzere, işgal bölgelerinden nakil gelenler, genel toplamın pek fazla değişmemesine sebep olmuştur. (28) Milli Mücadele devrinde Kastamonu Darülmualiminin'in genel mevcut tablosu şöyledir :

(27). Reşat Üzalp, Milli Eğitimle İlgili Mevzuat, a.g.e., s.562.

(28). Açıksöz, 4 Kan. Ev. 1337 (1921), s.2.

Kastamonu Darülmualliminin'in Milli Mücadele Yıllarında Genel
Mevcut Tablosu

Öğretim Yılı	I. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	Mevcut	Mezun	
1918-1919	3	16	12	13	44	13	
1919-1920	7	8	14	14	43	14	
1920-1921	14	9	13	10	46	9	
1921-1922	21	19	5	13	58	13	
1922-1923	33	13	15	6	67	6	
Toplam Mezun						55	(x)

Kastamonu Darülmuallimin'inden 1915-1918 yılları arasında 50 öğretmen yetiştirilmişse de, bunlardan ancak 18 tanesinin muallim Sicil Defterinde ismine rastlanmıştır. Diğerlerinin büyük bir kısmı başta Çankırı ve Sinop mutasarrıflıkları ve diğer vilayetlerde görev almış oldukları anlaşılmaktadır. Milli Mücadele devrinde ise toplam 55 öğrenci mezun olmuş bunların tamamına yakını Kastamonu Vilayet'inde görev almışlardır.

Cumhuriyetin ilk yılında yeni kayıtlarla birlikte, ara sınıflarda da öğrenci sayısında artış olmuş okulun genel mevcudu 138'e kadar çıkmıştır. O sırada İbtidai muallimlerinin altı ay maaş alamayıp büyük bir sefaletle karşı karşıya kalmasına rağmen, 8 Nisan tarihli, 326 sayılı kanunla Darülmuallimin mezunu muallimlerin maaşının asgari 600 kuruşa çıkarılması, en önemlisi de Vali Fatih Bey'in teşvik etmesi, mahalli gazetelere ilanların verilmesi gibi faktörler etkili olmuştur. Çeşitli sebeplerle Milli Mücadele sırasında öğrenimine ara vermek zorunda kalan çok sayıda öğrenci tekrar tahsiline devam etmiştir. Öğretmen okullarının belli merkezlerde toplanarak az sayıda okulda, daha çok öğretmen yetiştirilmek düşüncesiyle 1932 Eylül'ünde kapatılmıştır. (29) Kastamonu İl Yıllığı'nda, 1934 yılında kapatıldığı yazılıyorsa da belli bir kaynağa dayanmamaktadır. (30)

(29). Kastamonu Vilayet Gazetesi, 1 Eylül 1932, s.1.

(30). Kastamonu İl Yıllığı-1967, a.g.e., s.207.

(x).1923-1924 öğretim yılında I. sınıfta 34, 2.Sınıfta 40, 3.Sınıfta 24, 4.Sınıfta da 40 olmak üzere toplam 138 öğrencisi vardır.

Darülmualîmat: Darülmualîmin ve Darülmualîmat Nizamnamesi'nin çıkarılmasından sonra, nizamname mucibince 1915 senesi sonlarında açılan Darülmualîmat hakkında hiç bir vesika zamanımıza kadar intikal etmemiştir. Okula ait evraklar, 1923 yılında öğrencilerle birlikte Bursa Darülmualîmat'ına nakledilmiştir.

Mezkur nizamnameyle Darülmualîmat'ın öğrenim süresinin 5 yıl, mecburi hizmetin de 8 yıl ve sebepsiz okulu terk edenlere de senevi 40 Osmanlı altını tazminat ödemek mecburiyetinin olması, (31) okula beklenen ilginin olmamasına sebep olmuştur.

Darülmualîmat, ilk mezununu 1920 Haziran'ında vermiştir. Kastamonu Vilayeti Muallim Sicil Defteri'nde; Fatma Kevher, Nezihe, Fatime, Leman, Hacer, İsmet, Şadiye, Necmiye, Tevfika, Naciye, Şadan, İsmet, Muhibbe ve Melike Hikmet Hanımların Kastamonu Darülmualîmat'ından 1336 (1920)'de mezun oldukları kaydedilmiştir. (32) 1921 Haziran'ında 12 mezun vermiş, (33) bunlardan Ayşe, Lütfiye, Halime, Türkan, Emine, Hürmüş, Latife, Hacer, Rabia, Sıdika, Zehra, Hayrunnisa, Emine, Huriye Hanımlar Kastamonu Vilayetinde görev almışlardır. (34) 1922 yılında bir mezun vereceği Meclis-i Umumi zabıtlarında zikredilmişse de (35), ancak Necmiye ve Nazmiye Hanımların mezun oldukları anlaşılmaktadır. 1923 Haziran'ında da Nadide ve İclal Hanımlar mezun olmuşlardır. (36) Kastamonu İl Yıllığı'nda bu okulun sadece 1923 yılında mezun verdiği yazıyorsa da, bunun yanlış olduğu anlaşılmaktadır. (37) Darülmualîmat'an Milli Mücadele Devrinde toplam 29 öğrenci mezun olmuş, bunlardan 28'i Kastamonu Vilayeti'nde görev almışlardır.

Milli Mücadele Devrinde Kastamonu Vilayetinde, Darülmualîm ve Darülmualîmat'tından toplam 84 İbtidaiye muallimi yetişmiştir. Bu sayı, pek çok Anadolu vilayetinin gıpta edeceği bir rakam olmuştur.

(31). Reşat Üzalp, a.g.e., s.555.

(32). Kas. Vi. Muallim Sicil Defteri a.g.e., Adı geçenlerin sicil noları:9, 10, 50, 86, 95, 97, 98, 100, 101, 102, 107, 140, 159, 187.

(33). Açıksöz, 2 Temmuz 1337 (1921), s.2.

(34). Kas. Vi. Muallim Sicil Defteri, a.g.e., Adı geçenlerin sicil noları, 58, 76, 87, 88, 103, 113, 114, 118, 130, 138, 139, 184.

(35). Açıksöz, 25 Kan. Sa. 1337 (1921), s.2.

(36). Kas. Vila. Muallim Sicil Defteri, a.g.e., Adı geçenlerin sicil noları, 133, 204, 186, 189.

(37). Kastamonu İl Yıllığı-1967, a.g.e., s.207.

Osmanlı Devleti'nde orta öğretimin öğretmen ihtiyacı genellikle İstanbul Darülmuallimin ve Darülmuallimat'ı Ali'sinden karşılanıyordu. Darülfünun ve azda olsa yurt dışında yüksek tahsil görenler Orta Öğretimde görev alıyorlardı. Milli Mücadele Devrinde Kastamonu'da bulunan Orta Öğretim kurumlarında görev yapan öğretmenler mezkur kaynaklardan gelmişlerdir. (38) Bazıları da Darülfünun menselidir.

Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı muvakkati'ne göre: "Bilumum Mekatib-i İbtidaiye muallimleri iki sınıf üzerine müretteptir. Muallim muavini ve muallim. Muallim muavini olabilmek için tedris selahiyetini müş'ir muvakkat bir ehliyetnameyi haiz olmak lazımdır."

Mezkur kanununun 43. ve 44. maddeleri, muallim muavini ehliyetnamesini hangi şartlarda ve nasıl verileceğini şöyle açıklar. "Darülmuallimin mezunu kifayet etmeyen yerlerde vilayet tedrisat-ı ibtidaiye meclisleri münhal muallimlikler veya muallim muavinlikleri için her sene eyyamı tatiyyede bir ehliyetname imtihanı küşad ve tertipleri talimatına tevfikan imtihan ederek muvaffak olanlara, muvakkat ehliyetname mer'i olup, 3 sene nihayetinde Darülmuallimin derslerinden imtihan vererek şahadetname istihsal etmek şarttır." (39)

Kastamonu Vilayeti'nde bu kanunun neşrinden önce de çeşitli kaynaklardan gelen öğretmen adaylarına şahadetname verilmiştir. Bunlardan Nurettin, Ömer, Lütfi, Zeynel Abidin Efendiler Darülhilafe Medresesi, diğerleri de Rüştüye ve İdadî mezunudur. Bayanların tamamı İnas Rüştüyelerinden mezundur. (40)

Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkati'nin yürürlüğe girmesinden sonra, ilk yıllarda çok sayıda muallim muavinine şahadetname verilmiştir. Diğer senelerde şahadetname alanların sayısında azalma olmuştur. Bunlardan Mehmet Hulusi Efendi, Fatih Medresesi, diğerleri de Rüştüye ve İdadî Mezunlarıdır. (41)

Milli Mücadele Devrinde de her sene yaz tatillerinde; "Muvakkat ehliyetnameli muallim muavinlerini muallimlik imtihanına hazırlamak ve meka-

(38). Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, Ankara-1982, s.181, 183.

(39). Reşat Özalp, Milli Eğitimle İlgili Mevzuat, a.g.e., s.91.

(40). Kas. Vi. Muallim Sicil Defteri, ismi geçenlerin sicil no: 24, 25, 52.

(41). Kastamonu Vilayeti Muallim Sicil Defteri, a.g.e.

tib-i Taliye mezunlarıyla Sultani münteha sınıf talebesinden muallimliğe sülük etmek arzu edenlere tatbikat-ı dersiyeye gösterilmek üzere Haziran'dan itibaren üç ay müddetle merkez Darümuallimin'inde tedrisat icra edilerek, imtihan neticesinde muallimlik ehliyetnamesi" verilmek ve muvaffak olanlara Darümuallimin me'zunları hukukuna iktisab ettirilmek şartıyla, muallim muavinlikleri imtihanları açılmıştır. (42) Fakat maaşların dört ayda bir verilmesi ve çok yetersiz olması sebebiyle çok az kişi müracaat etmiştir. Milli Mücadele sırasında ehliyetname alanların sayısı 25 civarındadır. Muallim muavinlerinin bir kısmının Sicil Defteri'nde ehliyetname tarihleri boş bırakıldığı için kesin bir rakam vermek mümkün değildir.

1922 yılında Kastamonu Vilayeti'nde İbtadiye muallimi sayısı 382'ye yükselmiştir. (43) Bunların 129'u Darümuallimin mezunu, 88'i ehliyetnameli, 9'zu da itimatnameli öğretmenlerdir. Geri kalanlar da muvakkat ehliyetnameli veya vekil öğretmenlerdir. Savaşın bitmesi, 8 Nisan tarihli ve 329 sayılı kanunun getirdiği problemlerle 1923 yazında istifa ve nakil yoluyla ayrılmış Cumhuriyet'e 266 öğretmenle girilmiştir. Milli Mücadele başındaki öğretmen sayısıyla, Cumhuriyet'in ilk yılındaki öğretmen sayısı eşittir. Fakat Darümuallimin mezunu öğretmen sayısında %112 artış olmuştur. Vekil öğretmen sayısında da bu nispette azalma olmuştur. (45) Fakat öğretmen ihtiyacı daha da artmıştır.

Milli Mücadele Devrinde, Kastamonu Vilayeti'nde bulunan bazı İbtidaiyelerin öğretmen kadrosu şöyledir:

<u>Merkez Numune İbtidaiyesi</u>			<u>Yarıçı İbtidaiyesi</u>		
Tevfik Efendi,	Başmuallim		Aziz Efendi,	Başmuallim	
Müslim	" , "		İsmail	" , "	
Bayram	" , "		Şakir	" , "	
Sabri	" , "		Said	" , "	
Rasim	" , "		Abidin	" , "	
Hüyesin	" , "		Emin	" , "	
Ahmet	" , "		Muhtar	" , "	

(42). Açıksöz, 17 Ağustos 1335 (1919), s. 2, 22 Teş. Ev. 1338 (1922), s.2, 6 Mayıs 1339 (1923), s.2.

(43). Açıksöz, 24 Teş. Sa. 1337 (1921), s.2.

(44). 1339 (1923) senesi, Kas. Vi. Adi ve Fevkalade Bütçeleri, a.g.e., s.10-92.

(45). Açıksöz, 8.Kan. Sa.1339 (1922), s.2 ve Kastamonu Vilayeti Muallim Sicil Defteri.

Nasrullah İbdadiyesi

Hüseyin Hüsni Efendi, Muallim

Rahmi " , "

Arslan " , "

Fikri " , "

Merkez İnas Mektebi

İsmet Muhibbe Hanım, Başmuallime

İsmet " , "

Münire " , "

Pembe " , "

Hacer " , "

Safiye " , "

Şükriye " , "

Hafize " , "

Riyazülbenat Mektebi

Hacer Hanım, Başmuallime

Şefika " , Muallime

Hikmet " , "

Hatice " , "

Hayriye " , "

İsmet " , "

Şadiye " , "

Tecmiye " , "

Ravzetülbenat Mektebi

Leman Hamın, Başmuallime

Lütfiye " , Muallime

Emine " , "

Sıdıka " , "

Zafer " , "

Tevfika " , "

Milli Mücadele yıllarında Orta Öğretim'de Mekteb-i Sanayii dışında öğretmen sıkıntısı çekilmemiştir. İnebolu Ticaret Mektebi öğretmen kadrosu bulunamamıştır. Diğerlerinin öğretmen kadrosu şöyledir :

Mekteb-i Sultani Öğretmen Kadrosu

Mehmet Behçet Bey, Müdür, (1919-1921)

Ahmet Şükrü Bey, Müdür, (1921-1924)

Ahmet Talat Bey, Edebiyat Muallimi (1919-1920)

İsmail Hakkı Bey, Tarih Muallimi (1921-1922)

Mösyö Puper, Almanca Muallimi (x)

Rasim Bey, Muavin-i Evvel

Tevfik Bey, Muavin-i Sani

Behçet Bey, Muavin-i Salis

Hilmi Bey, Ulum-ı Tabiiye Muallimi

(x), Mösyö Puper, uzun yıllar Kastamonu'da kalmış 8 Aralık 1923'de vefat etmiştir. Açıksöz, 9 Kan. Sa. 1339 (1923), s.2.

Nuri Bey, Kimya Muallimi
 Esat Bey, Edebiyat Muallimi
 Ahmet Zeki Bey, Tarih Muallimi
 Fevzi Bey, Coğrafya Muallimi
 Musa Kazım Bey, Din Dersi Muallimi
 Cevdet Bey, Türkçe Muallimi
 Salih Bey, Farisi Muallimi
 Faik Bey, Arabi Muallimi
 Şakir Bey, Fransızca Muallimi
 Cemal Bey, Almanca Muallimi
 Nihat Bey, Terbiyei Bedeniye Muallimi
 Zihni Efendi, Kısmı İbtidai Başmuallimi
 Ahmet Hulusi Efendi, Muallim
 Kaşif Efendi, Muallim
 Arif Efendi, Muallim
 Hasan Efendi, Muallim
 Sabri Efendi, Muallim
 Abdülbahaddin, Muallim (46)

Kastamonu Darülmualimin-i Öğretmen Kadrosu

Zühtü Bey, Müdür, Tatbikat ve Usul Muallimi
 Rahmi Bey, Muavin, Edebiyat ve Türkçe Muallimi
 Arif Bey, Din dersleri Muallimi
 Zühdü Bey, Tatbikat ve Usul Muallimi
 Faik Bey, Riyaziyat Muallimi
 Ahmet Hilmi Bey, Coğrafya muallimi
 Mustafa Lütfü Bey, Hikmet Muallimi
 Fevzi Bey, Fransızca Muallimi
 Hayri Bey, Riyaziye muallimi
 Ahmet Turgut Bey, Elişi, Resim Muallimi
 Nihat Bey, Terbiyei Bedeniye Muallimi
 İbrahim Kemal Bey, Tatbikat Mektebi Muallimi (47)

Kastamonu Darülmuallimat-ı Öğretmen Kadrosu

Hikmet Hamım, Müdüre xx
 Hoca Salih Efendi, Müdür Vekili

(46). Açıksöz, 19 teş. sa. 1339 (1923), s.2.

(47). Açıksöz, 20 Ka. Sa. 1339 (1923), s.2.

(xx). 1918-1922 Ağustos'una kadar müdürelük yapmıştır.

Müşfika Hanım, Riyaziye Muallimesi
 Rabia Hanım, Türkçe Muallimesi
 Sariye Hanım, Fenn-i Terbiye Muallimesi
 Huriye Hanım, Kuran-ı Kerim Muallimesi
 Pakize Hanım, Tarih Coğrafya Muallimesi
 Şadiye Hanım, Nakış Muallimesi
 Seher Hanım, Dikiş Muallimesi
 Melek Hanım, Terbiye-i Bedeniye Muallimi *

Madam Puper, Fransızca Muallimesi *

Madam İzabel, Resim Muallimesi * (48)

Mekteb-i Sanayii Öğretmen Kadrosu

Abdülmecid Efendi, Müdür
 Hafız Tahir Efendi, Din Dersleri Muallimi
 Cemal Turgut Efendi, Ulum-ı Terbiye Muallimi
 Arif Efendi, Riyaziye Muallimi
 İhsan Efendi, Resim Muallimi
 Mehmet Ali Efendi, Musiki Muallimi
 Ahmet Usta, Demirhane Muallimi
 Hürşit Usta, Marangozhane Muallimi
 Mehmet Usta, Taşhane Muallimi
 Rıza Usta, Kundurahane Muallimi (49)

Ziraat Mektebi Öğretmen Kadrosu

Muzaffer Bey, Müdür
 Reşat Bey, Muavin
 Şefik Bey, Muallim
 Kemal Bey, Muallim (50)

EKONOMİK MES'ELELER

Osmanlı eğitim sisteminde birliğin olmaması, öğretmenleri daima ekonomik mes'elelerle karşı karşıya getirmiştir. Milli Mücadele Devrinde ekonomik problemler daha da büyümüş, Kastamonu'nun da içinde bulunduğu bazı vilayetlerde çok vahim hadiseler sebebinde olmuştur.

(48). Açıksöz, 8 Kan. Sa. 1339 (1923), s.2.

(49). Kastamonu Vilayet Gazetesi, 8 Kan. Sa. 1340 (1924), s.6. Sanayii mektebi muallimleri Milli Mücadele sırasında uzun süre askerde kalmışlardır.

(50). Açıksöz, 11 Şubat 1339 (1923), s.2.

*. Dışarıdan derse giriyorlardı.

II. Meşrutiyet Devrinde, "Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkati" çıkarılıncaya kadar, Hazine-i Hassa'nın yapıp idare ettikleri müstesna, mahalli encümenler tarafından, mahalli varidat ile yahut çocukların getirdikleri üç beş kuruşla idare olunurdu. "Aynı şehirde çalışan iki ayrı İbtidaiye muallimi ayrı ayrı kaynaklardan ve birbirlerinden çok farklı maaş alıyorlardı. II. Meşrutiyet'in ilk yıllarında "Devlet, bazı ibtidaiye mekteplerini bütçesine aldı, bazısına tahsisat verdi." (51)

1913 yılında çıkarılan İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu'yla, Osmanlı Devleti'nin çok çeşitli coğrafya, dil, din ve ırktan oluşması sebebiyle İlkokullarla, öğretmen yetiştiren Darülmuallimin ve Darülmuallimat ile mesleki eğitim kurumlarının her türlü masrafı mahalli idarelere verilmiştir. (52) Bu kanuna paralel olarak çıkarılan, Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkati'nin 15. maddesi, Mekatib-i İbtidaiyelerin bilumum masarifatıyla birlikte muallimlerin de maaşını mahalli idarelere devredilmiştir. "Kariye veya mahallenin merbut olduğu kaza veya liva veyahut vilayet meclisi idareleri bu maaşatı aşar vergisi ile mütenasip olmak üzere aşar defteri mucibince, (...) erbabı, ticaret ve sanaattan olanlara temettu vergisine kıyasen" alınacaktı. (53) Bu parayı maliye tahsildarı dört taksitde toplayacak, Ziraat Bankası'na verecek, maarif encümenleri de bu parayı bankalardan alarak mekteplere sarf edecekti. (54)

Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkatinin altmış yedinci maddesi, öğretmenleri kıdemlerine göre, yukarıdan aşağıya doğru yedi sınıfa ayırmıştır. Buna göre İbtidaiye muallimleri asgari şu maaşı alacaklardı.

Yedinci sınıf 300 kr.
Altıncı sınıf 400 kr.
Beşinci sınıf 450 kr.
Dördüncü sınıf 500 kr.
Üçüncü sınıf 600 kr.
İkinci sınıf 800 kr.
Birinci sınıf 1000 kr.

(51). Anadolu'da Yeni Gün, Muallim Maaşları, 22 Mart 1336 (1920), s.3.

(52). Tefik Tarık, İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu, Dersaadet, 1339 (1913), s. 131.

(53). Reşat Üzalp, a.g.e., s.85.

(54). Anadolu'da Yeni Gün, Muallim Maaşları, 22 Mart 1336 (1920), s.3.

Göreve yeni başlayan İbtidaiye muallimleri beş sene dolmadan terfi edemeyeceklerdi. Ara basamaklarda da üç yılda bir terfi edeceklerdi. Yani, Darümuallimin mezunu bir öğretmen düzenli terfi ederse yirminci yılında birinci dereceye terfi edebilecekti. (55)

"Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkati", Darümuallimin ve Darümuallimat muallimlerini de beş sınıfa ayırmıştır. Yeni göreve atanalar, beşinci sınıftan başlayıp, birinci sınıfa doğru terfi edeceklerdi. Her sınıfın maaşı, şu şekilde tesbit edilmiştir.

Beşinci sınıf 500 kr.

Dördüncü sınıf 600 kr.

Üçüncü sınıf 700 kr.

İkinci sınıf 800 kr.

Birinci sınıf 1000 kr.

Darümuallimin ve Darümuallimat müdür ve müdüre maaşı da şöyle tesbit edilmiştir.

Üçüncü sınıf 750 kr.

İkinci sınıf 900 kr.

Birinci sınıf 1000 kr. (56)

Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkati, Osmanlı eğitim tarihinde ilk defa kısmen de olsa bir birlik getirmiştir. Bu açıdan bakıldığında son derece yararlı olmuştur. Fakat ilan edildiği yıllarda bile ağır eleştirilere uğrayan Tedrisat-ı İbtidaiye Kanunu, Türk Eğitim Tarihi'nde uzun yıllar birçok ekonomik ve sosyal mes'elenin menşei olmuştur. Süleyman Nazif bu kanuna, "deva-yı katil" adını vermiş ve "acısını sonradan çekersiniz" demiştir. (57) Kanunun çıkarıldığı günlerde bir muharrir de şöyle tenkit etmiştir. "Saadet servetle tüm farz edildiğine göre, hangi muallim mesud olabilir? Saadeti bu yolda telakki eden muallimler arasında 'ben şimdiye kadar mes'udum' diyen muallime tesadüf etmedim. Filhakika bir muallim senelerce çalışır, yılın bütün aylarını gerisinde geçirir, hani çıkar, bu

(55). Reşat Üzalp, a.g.e., s.95.

(56). Reşat Üzalp, a.g.e., s.96.

(57). Zeki Doğan, Öğretmenler ve Hususî İdareler, Bilgi . Yıl.I, Cilt.1, Sayı. 8, 1 Ocak 1948, s.15.

azim-i mesaisine bedel ancak ayda 300'den 600 kuruşa kadar maaş alır... Muallimlerden iki bin beş yüz kuruş maaş alanlar o kadar az ve nadirdir ki; parmakla gösterilir. Demek muallimin servetinin gayesi 2500 kuruştur. 2500 kuruş saadet esaslarını ihzar edecek servet midir? 2500 kuruş servet denilecek bir meblağ mıdır? (...) Muallim saadet hissinden mahrum olmadığı gibi, saadeti kendine haram dahi etmemiştir. Vakıa muallim fedakardır, fakat hiss-i fedakarlığının, hiç bir vakit en ulvi bir haslet ve gaye olan saadeti izale eylediği müşahade edilmemiştir". (58) Bir başka muharrir de şöyle eleştiriyor. "Darülmualimin muallimleri 500 kuruş ile başlayarak 100 kuruşa kadar terfi ediyorlar. Biz bu maaşı pek gayr-ı kafi gördük ve Darülmualiminin hey'et-i talimiyesine bu kadar az ehemmiyet verildiğine tesadüf, Mekatib-i Sultaniye ve İdadiye de en aşağı maaş 1000 kuruştur. Öyle bir netice elde edeceğe benziyor ki; Darülmualimininlere en geri olarak mektepten çıkmış ve ancak 500 kuruş maaş verilecekler muallim olacaktır. (59)

Tedrisat-ı İbtidaiye Kanunu'nun mahzurları, daha I. Dünya Harbi ortalarında bütün çıplaklığı ile ortaya çıkmıştır. Öğretmenler yeni bir sefaletle karşı karşıya geldiler. O günleri Fuat Gündüzalp, şu örnekle gözler önüne sermektedir. "Hocalarımız, (...) geçim sıkıntısı içinde kıvranıyorlardı. Hala sağ olan çok kaabiliyetli bir hocamın, yeni doğan çocuğuna bir kaç arşın bez bulamadığı için 'Çulsuz' adını takdığını söylüyorlardı." (60)

I. Dünya Harbi'nin hemen arkasından gelen İstiklal Savaşı'nın getirdiği ekonomik sıkıntılarla, maziden gelen müzminleşmiş birikimlerin bir araya gelmesi, öğretmenlerin Milli Mücadele Devrinde ekonomik sıkıntılarını bir buhrana dönüştürmüştür. Çünkü; Tedrisat-ı İbtidaiye Kanunu ilan edildiği zaman, dolaşımdaki efektif para, altın ve gümüş sikkeler ile Osmanlı Bankası banknotlarından oluşuyordu. Dolar kuru 0,225 lira ve Sterling kuru 1,10 lira idi. "Devletin finansman açığını karşılamak için 1915-1918 arasında, yedi tertip halinde 161 milyon liralık kağıt para bastırılmıştır. Kağıt para çoğalınca, Gresham Kanunu etkisiyle altın ve gümüş sikkeler dolaşımdan çekilmiştir." 1914 yılında İstanbul'un geçinme endeksi 100 iken

(58). Yeni Fikir, Muallimlikde Saadet Var mıdır?, (Y.F), Cilt.3, Sayı.15, 1 Eylül 1329 (1913), s.459-460.

(59). Yeni Fikir, Cilt.3, Sayı 17, 1 Teş. Sa.1329 (1913), s.551-552.

(60). Fuat Gündüzalp, Öğretmenlerin Sefalet Devirleri, Köy ve Eğitim, Cilt.5, Sayı.53, Temmuz 1958, s.1.

1922'de 1256'ya yükselmıştır. (61) I. Dünya şavaşı sırasında yaşanan enflasyon, mezkur kanunla Milli Mücadele Devrinde öğretmenlere ödenen maaşı çok yetersiz hale getirmiştir. Kazım Nami, karşılaştıkları ekonomik bhranı, 1923 Haziranında şöyle anlatıyor. "Hep işidiyoruz: Mesleklerin en şereflisi, en mukaddesi muallimlikdir. Fakat pek iyi biliyoruz ki; bu şerefin, bu kutsiyetin maddi hiç bir nişanesi, hiç bir delili yoktur. Dünyanın en zahmetli işi hocalıktır. Refahdan en az nasibi olan yine muallimlikdir. Refahdan en az dedim, bu da istiza değil midir? Taalim mesleğinde refahın 'R' si bile yok dense daha doğru olmaz mı? (62).

Öğretmenlerin ekonomik problemleri fıkralara bile konu olmuştur. "Bir mekteb mualliminin küçük kızı babasından para ister. Muallim, parası olmadığını anlatır. Kız, hemen annesine dönerek şöyle söyler: — Aman anne! sende varacak adam bulamadında bu parasız hocayı mı aldın?" (62-b)

Öğretmenlerin karşılaştıkları ekonomik mes'elelerin Mustafa Kemal Paşa ve TBMM Hükümetleri tarafından bilinmemesine imkan yoktur. Zira konu, günlerce İstanbul ve Anadolu basınında gündemde kalmıştır. Aylarca maaş alamayan öğretmenler de TBMM'ni telgraf yağmuruna tutmuştur. Maarif Vekili Rıza Nur'da bunların bir kısmını TBMM kürsüsünden bizzat okumuştur. (63) Bu konuda, TBMM'de defalarca şiddetli tartışma olmuştur. Kütahya mebusu Cevdet Bey, Ankara muallimlerinin grevi sebebiyle, TBMM kürsüsünden şöyle diyor: "Bugün Ankara'da, yani Büyük Millet Meclisi'nin inikat ettiği memlekette bütün mektepler kapanmışlardır. (Maaş verilmediği içindir sesleri) Bittabii maaş verilmediği için. Bu maarif meselesine, terbiye meselesine göstereceğimiz ehemmiyet eğer hudutlara göstereceğimiz ulvi ehemmiyet kadar mühim olmazsa bilmem bu büyük davayı nasıl kazanacağız. En müthiş düşmanımız bizim cehalettir. Bilhassa biz bu cehalete; hudutlarımızın muhafazası kadar ehemmiyet atfetmeliyiz." (64) İçel mebusu Ali Efendi tarafından tedrisat-ı İbtidaiye Kanununun 15'inci maddesinin ilgasına dair verdiği

(61). Ferudun Ergin, Para Politikası, İstanbul 1983, s.1-3.

(62). Kazım Nami (Duru) Meslek Kaygusu, Anadolu Terbiye Mecmuası, Yıl.1, Cilt.1, Sayı.10, Ankara, Haziran 1339 (1923), s.99.

(62-b)Yeni Nesil, Yıl.1, Sayı.2, İstanbul 5 Nisan 1337 (1921), s.8.

(63). TBMM, Za. Ce. Yüz sekizinci içtima, 4.12.1336 (1920) C.1, Ankara 1943, s.188.

(64). TBMM, Za. Ce. Yüz sekizinci içtima, 4.12.1336 (1920) C.1, Ankara

kanun teklifi, bazı mebuslar tarafından şiddetle karşı çıkılmış ve red edilmiştir. (65)

Memleketin büyük bir kısmının işgal altında olması, bir çok bölgede TBMM'e karşı iç isyanların çıkması ve nihayet düşmanla muharebe halinde olunması, TBMM Hükümetlerini de büyük bir ekonomik problemle karşı karşıya getirmiştir. Mesela 1921 yılında TBMM bütçe yapamamış, çıkarılan ikişer aylık avans kanunlarıyla 1921 sonuna ulaşılmıştır. Ancak yıl sonunda "52 milyon 285 bin lira gelir, 77 milyon 325 bin lira gider olmak üzere" TBMM tarafından bağlanmıştır. Bu bütçenin 54 milyon lirası askeri harcamalara tahsis edilmiştir. (66) "Savaş devresinde Maarif bütçesi Cumhuriyet'in ilanı yılı olan 1923 senesine kadar avans suretiyle ve muvakkat kanunlarla idare edilmiştir" (67) Maarif Vekaletine, 1921 yılında 390.412 lira, 1922 yılında 1.136.046 lira, 1923'de de 3.033.003 lira ayrılmıştır. (68) Bu sebeple Milli Mücadele devrinde öğretmenlerin ekonomik problemlerine kesin bir çözüm bulmak mümkün olmamıştır.

Milli Mücadele Devrinde, öğretmenlerin ekonomik sıkıntıları, Kastamonu'nun da içinde bulunduğu bazı vilayetlerde bütün şiddetiyle bir kabusa dönüşürken, bazı vilayetlerde ise daha az hissedilmiştir. Bunun sebebi vilayet meclis-i umumiyeleridir. Vilayet düzeyinde sadece yerel temsilcilerden oluşan ve o memleket halkının istek ve sorunlarını vilayetin yöneticilerine bildiren, bir organ olup, yılda bir kez vilayet merkezinde toplanır, toplantı süresi de kırk günü geçmezdi. Toplantı günününün bir ay önce bağlı bulunan livalarda ve kazalarda vilayet meclis-i umumiyesi azalarının seçimi yapılırdı. (69) Merkez kaza ile diğer kazalardan her 12500 nüfusa kadar bir aza, 31.250'ye kadar iki, 37500'e kadar üç, elli bine kadar dört aza seçilirdi. Meclis-i Umumi azaları son mebus intihabındaki müntehib-i sanilerle, kaza merkezlerindeki Belediye meclisinin içtimaasından oluşacak hey'et tarafından intihab olunurlardı. Vilayet ahalesinden otuz yaşını geçen ve Türkçe bilenler aza olabiliyorlardı. Meclis-i Umumiye-ye vali riyaset eder, valinin hazır olmadığı zamanlarda reis-i sani riyaset

(65). TBMM, Za. Ce. 17.12.1337 (1921), C. 1, Ankara 1958, s.121.

(66). Türk İstiklal Harbi, İdari Faaliyetler a.g.e., 163.

(67). Hasan Ali Yücel, Türkiye'de Orta Öğretim, a.g.e., s.245.

(68). M. Rauf İnan, Atatürk'ün Devraldığı Eğitim, Öğretim Durumu ve Kurumları, Atatürk Konferansları-V, Ankara 1975, s.159.

(69). İlber Ortaylı, Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği, İstanbul 1985, s.84.

set ederdi. (70) Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkati'nin çıkarılmasından sonra, Maarif encümenlerinin hazırladığı, vilayet maarif bütçesi teklifleri, Meclis-i Umuye-i Vilayet'te görüşülüp karara bağlandıktan sonra Dahiliye Nezaretinin onayıyla yürürlüğe giriyordu. Milli Mücadele Devrinde Ankara'ya bağlı bulunan vilayetlerde Dahiliye Vekaleti tarafından onaylanıyordu. (71) Bu sebeple, Kastamonu ve bazı vilayetlerde meclis-i umumiye azası olan bazı eşraf, öğretmenler üzerinde ekonomik ve idari olarak otorite kurma imkanını bulmuşlardır. (72)

Milli Mücadele Devrinde, halk Kastamonu'da ötedenberi tanıdıklarını Meclis-i Umumiye azalığına seçiyorlardı. Ekseriyeti İbtidaiye ve Rüstiye mezunu olan Meclis-i Umumiye azaları, Avrupa'da en yüksek tahsil görmüş olan muallimlerin günlerce üzerinde çalıştığı mes'eleleri beş dakikada halletmek cüretini kendilerinde görüyorlardı. (73) Her sene seçilen Esat ve Hacı Necip Efendi'ler ile Hoca Tefik Efendi, Milli Mücadele başlarında Müdafaa-i Hukuk'a karşı cephe almışlar ve Hürriyet ve İtilaf Fırkasını desteklemişlerdi. Modern Maarifi hor görmüşlerdi. Hoca Tefik Efendi, Birinci Dünya Harbi sırasında ticaretle uğraşarak zengin olmuş, "menfeat-i ammeyi, menfeat-i şahsiyesine tercih eder, (...) iki tarafı keser kılıç gibi, her tarafa döner, her tarafı keser" bir adamdı. (74) Maarif Müdürü Mehmet Behçet Bey, Meclis-i Umumiyeye bir tahrir vererek, vilayet merkezinde mevcut halk mekteplerine birer muallime tahsisatı i'tasıyla, bunların maarif'e rabtı için tahsisat konmasını istediği zaman "mahalle mektepleri ilimce, ma'rifetce hükümet mekteplerine kat kat üstündür" deme cüretini göstermiştir. (75) Yine Çatalzeytin'de leyli bir mektep küşadı hakkında vukuu bulan bir müzakerede, riyaset kürsüsünden "bu leyli mekteplerde yapılan kepezelikleri biz biliriz" demişti. (76)

(70). Tefik Tarık, İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu, a.g.e., s.137-142.

(71). Açıksöz, 28 Şubat 1337 (1921), s.2.

(72). Yahya Akyüz, Türkiye'de öğretmenlerin Top. Değ. Etkileri, a.g.e., s.176.

(73). Açıksöz, Meclis-i Umumi ve Muallimler, 21 Şubat 1339 (1923), s.2.

(74). Hüsnü Açıksöz, Hoca Tefik Efendiye Cevabımız, Açıksöz, 16 Kan. Ev.1338 (1922), s.2.

(75). Açıksöz, 14 Kan. Ev.1338 (1922), s.2.

(76). Hüsnü Açıksöz, Hoca Tefik Efendi'ye Cevabımız, Açıksöz, 16 Kan. Ev.1338 (1922), s.2.

Milli Mücadele Devrinde, sık sık Vali ve Maarif Müdürlerinin değişmesi, bu makamların uzun süre vekillerin elinde kalması Meclis-i Umumi azalarının otoritesinin artırmıştır. Meclis-i Umumiyenin, Valinin riyasetinde toplanması gerekirken, Valinin mazeretine binaen reis-i sani Tevfik Efendi'nin riyasetinde toplandığı görülmektedir. Her içtimada muallimlerin kalpleri tereddüt ve endişe ile çarparken terfileri beş kuruşluk makbuz çıkar gürültüsü ile boğulmuş, "millette hal kalmadı, mecal kalmadı" gibi halkı hoşnut edecek mahirane sözleri nakarat halinde tekrar ederek, öğretmenlerin maaşlarını tenzil edip sefalete sürüklemişlerdir. (77)

Trabzon Meclis-i Umumiyesi de, Kastamonu'yu örnek alarak 1923 yılında benzeri bir teşebbüste bulunmuştur. Trabzon muallimleri, yayınladıkları bir beyannamede, hala hodbin ve muhafazakarlıkla müs'ir bir takım Meclis-i Umumi azaları karşısında, memleketin ilmini, ahlakını ve istiklalini düşünen muallimlere bir parça ikmal için artık meslekte durmak yakışmaz, denilerek, halka şöyle sesleniyorlardı. "Bunun içindir ki; ey halk Tekalif-i Muhtelifle ile verdiğiniz paraları kendi maaşlarına sarf etmekden başka birşey yapmayan Meclis-i Umumiye'nin şu hareketine karşı tatil-i tedrisat etmek suretiyle pek yakında nazar-ı dikkatinizi celb edeceğiz. (78)

Kastamonu ve diğer vilayetlerdeki Meclis-i Umumiye'lerin maarif düşmanı faaliyetleri Mustafa Kemal Paşa ve TBMM Hükümetleri tarafından yakından bilinmekteydi. Siverek mebusu Mustafa Lütfi bey tarafından Muhasebe-i Hususiyeler'in lağvına dair kanun teklifi TBMM'de şiddetli tartışmalardan sonra Hey'et-i Vekileye havalesi kabul edilmiş, fakat ülkenin ekonomik şartları sebebiyle Hususi İdareler lağvedilememiştir. (79)

A- İLKOKUL ÖĞRETMENLERİNİN EKONOMİK DURUMU

a- Milli Mücadele Başlarında Ekonomik Durum

Tedrisat-ı İbtidaiye Kanunu'ndan sonra I. Dünya Harbi sırasında görülen yüksek enflasyona rağmen, Milli Mücadele başlarına kadar Kastamonu

(77). Açıksöz, Meclis-i Umumi ve Muallimler, 21 Şubat 1339 (1923), s.2.

(78). Açıksöz, Trabzon Zafer Mecmuasından İktibas, 21 Şubat 1339 (1923), s.2.

(79). TBMM Za. Ce., C.1, 4.11.1336 (1920), Ankara 1943, s.249-253.

İbtidaiye muallimlerinin maaşlarına önemli bir zammın yapılmadığı, Mütareke sırasında aşağıdaki tabloya göre maaş aldıkları anlaşılmaktadır. (80)

Muallim ve Muallime Kadrosu	3	1	6	14	1	16	62	14	152	25
Muallim ve Muallimelerin maaşı	800	750	600	500	450	400	300	250	200	150

Yukardaki taplodan anlaşılacağına göre :

I. Dünya Harbi sırasında, Kastamonu'da öğretmenler için hayati önemi haiz olan terfi işlemleri düzenli yapılmamıştır. Hiç bir öğretmen henüz birinci dereceye terfi edememiştir. Halbuki muallim sicil defterinden anlaşılacağı üzere 20. hizmet yılını doldurmuş öğretmenler mevcuttur. Mesela 1308 senesinde Kastamonu Darülmualliminin'i bitiren Ahmet Hamid Efendi o sırada 25. hizmet yılını tamamlıyordu. (81) 1924 yılında Maarif Müdürü Münif Kemal Bey de, "Merkezde gördüğüm İbtidai muallimleri arasında genç, çalışkan muallimler mevcut olduğu gibi, artık hizmetlerinden istifade edilemeyecekler de maalesef var" demektedir. (82) Anlaşıldığı gibi; öğretmenlerin terfi işlemleri aksatılmıştır.

Mezkur kanunla ; muallimin maaşı asgari 300 kuruş olacağına göre 250 ve daha az maaşı olan öğretmenler, muvakkat ehliyetnameli veya vekil muallimlerdir. 150 kuruş kadrosu olanların ise hepsi vekil öğretmenlerdir. Çünkü "öteden beri mekteplerde inhilal eden muallimlere, ta'yin edilen vekillere mektep dahilinde ise hums, hariçte olursa nisf maaş verilmekte" idi. Vekil bulunmadığı için 1923 Mart'ından sonra Maarif Vekaleti tarafından "dahilden ta'yin edilecek vekillere nisf, hariçten ta'yin olunacaklara sülusan nisbetinde maaş i'tasına karar" verilmiştir. (83)

(80). 1334 (1918) Senesi, Kastamonu Vilayeti Adi ve Fevkaleda Bütçeleri, Kastamonu 1335 (1919), s.30-66.

(81). Kastamonu Vilayeti Muallim Sicil Defteri, a.g.e., adı geçen öğretmenin sicil no.3.

(82). Açıksöz, 20 Nisan 1340 (1924), s.1.

(83). Anadolu'da Yeni Gün, Vekil Muallimlerin Maaşı, 8 Mart 1339 (1923), s.3.

Milli Mücadele başlarında, Mütareke yıllarına göre hayat daha da pahalıdır. (84) Fakat Kastamonu'da İbtidaiye muallimlerinin maaşında hiçbir değişiklik olmamıştır. Bunun üzerine 1920 Mart'ında Kastamonu Maarif Encümeninin aldığı kararla "muallimlere Mart'tan, Eylül'e kadar bilumum memurinin almış oldukları pahalılık zammının nisfi'nin verilmesi kararlaştırıldı. Fakat, genel bütçeden maaş alan memurlara ikinci paket bir tedbir olarak, 1919 Temmuz'undan itibaren "Ekmek Bedeli" adıyla ilave ödemeler yapılmış, ama bu defa sair memurinin aldıkları ekmek bedellerinden muallimler büsbütün mahrum bırakılmıştır. Ekmek Bedellerinin verilmemesi Kastamonu İbtidaiye muallimleri arasında büyük tepki görmüştür. Bunlar içerisinde İnebolu İbtidaiye muallimlerinin tepkisi diğerlerine göre daha sert olmuştur. Vilayete yazdıkları dilekçede şöyle diyorlardı.

"Bilumum memur ve hizmetkar Temmuz'dan itibaren Ekmek Bedeli aldıkları halde biz zavallı muallimler bu zamandan elan mahrum kalmaktayız. Derd-i maişetden azade bir fikr-i selim ile çalışmaklığımız lazım ise de zıyyık-ı maişet düşünceleri vazifemizi bihakkın ifaya mani oluyor. İdare-i taayyüşümüz te'min edilmediği surette mukaddes mesleğimize bilzarüre veda etmek mecburiyetinde kalacağımızdan lütf ve delaletinize iltica ediyoruz efendim." (85)

Ayrıca, İbtidaiye muallimlerinin maaşı zamanında da ödenmiyordu. "Her dairenin maaşatı ayın otuzunda verildiği halde, muallimlerin aylıkları diğer ayın yirmisine, yirmi beşine tehir" olunuyordu. (86)

İbtidaiye muallimlerinin feryatları üzerine Kastamonu Vilayet Encümeni, 24 Aralık 1919 tarihinde toplanarak "İdare-i Hususiye memurlarına icra olunacak zamaimi müzakere etmiş ve 300 kuruşa kadar maaş alan memurine 750, 301-600 kuruş maaş alanlara 1200 ve 701-1000 kuruş maaş alanlara 1500, 1001-1500 kuruş maaş alanlara 2000, 2500'den fazla maaş alan memurine maktuen 2500 kuruş Fevkalade zam olarak verilmesi" kararlaştırılarak, keyfiyet Bab-ı Ali'ye bildirilmiştir. (87)

(84). Yahya Akyüz, İlkokul Öğretmenlerin Geçim Derdi ve Memlekette Ayrılımları, Eğitim Hareketleri, Cilt.16, Sayı 88-89 1970, s.2.

(85). Kastamonu Vilayet Muallim Sicil Defteri, a.g.e.

(86). Açıksöz, 21 Ka. Ev. 1335 (1919), s.2.

(87). Açıksöz, 28 Kan. Ev. 1335 (1919), s.2.

1920 yılı bütçesinde yeni Darülmuallimin mezunu muallimin asgari maaşı 700 kuruşa yükseltilmiştir. Fevkalade zam ile birlikte 7. derecedeki bir muallimin eline 40 liraya yakın bir maaş geçiyordu. (88) 1920 yılında, Kastamonu muallimlerinin maaşlarının ödenmesinde önemli bir gecikme görülmektedir. Halbuki, pek çok bölgede öğretmenlerin sefaleti gözlenmektedir. Mesela, Rize muallimleri on ayı 1919 yılından olmak üzere on üç ay, Merzifon ve bazı Ankara öğretmenleri yedi ay maaş alamamışlardır. (89) İşgal altındaki vilayetlerde benzeri ekonomik mes'elelerle karşılaşmıştır. Bursa'da uzun süre maaş alamayan İbtidaiye muallimleri grev ilan etmiş, bazı öğretmenler Yunanlılar tarafından zorla derslere sokulmuştur. (90) İstanbul'da iki yüz kadar İbtidaiye muallimi, Şubat ayı maaşlarını alamadıkları gerekçesi ile 1 Mart 1920 tarihinde grev ilan etmişlerdi. (91) Şubat maaşlarının ödeneceğine dair söz verilmesi üzerine 13 Mart 1920 tarihinden itibaren görevlerine dönmüşlerdir. (92)

1921 Şubat ayı ortalarında toplanan Kastamonu Meclis-i Umumisi "Me-katib-i İbtidaiye muallim ve muallimelerinden kadim yedi senelik İdadi ve Sultani, Darülmuallimin ve Darülmuallimat'ından mezun ve mezune bulunanlara her nerede icra-yı tedris ve taalim ederlerse etsinler her birine, yedişer yüz kuruş ve merkez-i vilayet ile kaza merkezlerindeki ehliyetnameli muallimlere dörder yüz ve bilcümle kurradaki ehliyetnameli muallimlere üçer yüz kuruş maaş-ı şehri verilmesi kabul edildi." (93) 700 kuruş maaş alan bir öğretmenin eline, Fevkalade Zammı dahil 40 liraya yakın, 500 ile 400 kuruş maaş alanların eline de, 22-23 liraya yakın bir para geçiyordu. (94) 1921 yılında da Kastamonu İbtidaiye muallimlerinin, maaşlarının azlığı dışında önemli bir ekonomik problemleri olmamıştır.

b- İbtidaiye Muallimlerinin Maaşlarının Tenzili

1922 yılına girilirken Kastamonu İbtidaiye muallimleri büyük bir süprizle karşılaştılar. 1921 Aralık ortalarında toplanan Meclis-i Umumi

(88). Açıksöz, Meclis-i Umumiden Rica, 13 Kan. Ev. 1337 (1921), s.1.

(89). Zekai Ökte, Tarihimizde İlk Öğretmenler "Grevi", Belgelerle Türk Tarihi, Sayı 28, Ocak 1970, s.6-7.

(90). Açıksöz, 2 Kan. Ev. 1336 (1920), s.2.

(91). İkdam, 5 Mart 1336 (1920), s.1.

(92). İkdam, 18 Mart 1336 (1920), s.4.

(93). Açıksöz, 17 Şubat 1337 (1921), s.2.

(94). Açıksöz, 17 Şubat 1337 (1921), s.2.

birden bire Maarif düşmanı kesilivermişti. Okulların tahsisati kesildi. Maarif Encümeni'nin İbtidaiye muallimleri maaşına zam yapılmasına ilişkin takriri red edildiği gibi, riyaset makamında bulunan Hoca Tevfik Efendi, Esat ve Hacı Necip Efendiler'den aldığı güçle, Çankırı ve Sinob'un ayrılmasıyla varidatın azaldığını ileri sürerek İbtidaiye muallimleri maaşında tenzilat yapılmasını teklif etti. Hoca Tevfik Efendi: Maarif müdürünün, "mücavir livalar bir muallime 700-800 verirken, bizim 200-300 kuruş vermemiz olur mu? Hangi mukadder muallim burada durur? (...) Düşününüz bir muallim 20 lira ile dört beş nüfus ailesini nasıl geçindirebilir? Bir hademe 20 lira ve hatta yirmiden fazla maaş alıyor, muallimin hademe kadar haysiyeti kalmıyor." Sözlerine karşılık, "Maarif müdürü bey, muallimlerin maaşları tenzil edilirse başka livalara gidecekler diyor. Başka livalarda 800 verildiğini bilemiyoruz. İnsaf buyurulsun, 300.000 lirayı bulmayan bütçemizin 160.000'i maarifindir" diyerek red etti. Hoca Tevfik ve Hacı Necip Efendilerin önerisiyle, ibtidaiye muallimlerinin maaşlarının 300 kuruşa tenziline, oy çokluğu ile karar verildi. İçlerinden çok azı 400 ile 500 kuruş arasında maaş alabiliyorlardı. (95)

Hamdullah Subhi, 1925 yılında ilk Tedrisat Muallimleri Derneği'nde Kastamonu'da İbtidaiye muallimleri maaşının 300 kuruşa tenzil edilmesinin gerçek sebeplerini şöyle anlatıyor. "Hükümet merkezimize en yakın Kastamonu'de neler düşünüyorlar, size anlatacağım, mahalli gazetelerin Meclis-i Umumi müzakeratına dair neşrettikleri zabıtnameler çok faidelidir. Burada, hatta Millet Meclisimizde mevcut olan bir sürü mektep düşmanları orada en azgın mahiyette mevcuttur. Bunlar senelik içtimalarından istifade ederek, mektepler aleyhine zehir saçmak için hiç bir fırsatı kaçırmazlar. Onlar için bir çare vardır; Bütün mektepleri kapatmak ve yerlerine eski usul Sıbyan mekteplerini ve Medreseleri iade etmek, Kastamonu'nin en samimi iki mürteci olan Hacı Necip Efendi ile Hoca Tevfik Efendi'nin sözleri elimizin altında bugün de yarın da fikirlerimizi teyit edebilmek için çok kıymetli vesikalar halinde duruyor.

Hangi sene vardır ki, mekteplerin mahsülü olan hocaları iş başından kaçırmak için, bu adamlar her çareye baş vurmazlar. Geçen sene Meclis-i Umumiye muallimlerin maaşını üç yüz kuruşa indirmeyi teklif ve kabul ettiren Hacı Necip Efendi, takip ettiği maksadı, hususi bir eğlence alanında ifşa etmiştir: Maaşlarını üç yüze indirdiğimiz vakit, hocaların istifa

edeceklerini biliyorduk, nasıl ki böyle oldu. Onların yerine biz istediğimizi koyacağız." (96)

Maaşların tenzili, önce Kastamonu'da Maarifperverler ve İbtidaiye muallimleri arasında büyük tepkilere sebep oldu. Merkezde bulunan İbtidaiye muallimleri mağduriyetlerinin giderilmesi için Maarif Müdüriyetine şifahi müracaat ettiler. Açıksöz gazetesinde Maarif Vekili Vehbi Bey'e İ.H. imzası ile bir açık mektup yayınlandı. Muharrir bu mektupda şöyle sesleniyordu. "Siz ki, her kaymakam ve mutasarrıf bulunduğunuz yerde en büyük himmetinizi Maarife ve İbtidaiye mekteplerine sarf ettiniz. Siz ki, 'Almanya'yı İbtidaiye çocukları kurtardı' diyen diplomattan daha büyük bir hararetle 'Türkiye'yi İbtidaiye muallimleri kurtaracak' diyen bir zatsınız. (...)

Meclis-i Umumi geçen sene Darümualliminden çıkan bütün ibtidaiye muallimlerinin maaşını asgari yedi yüz kuruştan tesbit etmişti. Bu sene toptan bütün bu maaşları üç yüz kuruşa indirdi!

Bilmem gazetemizdeki Meclis-i Umumi müzakeratını takip ediyor musunuz? Bu ani ve dehşetli kararın yegane sebebi meclis azası muhteremesinin 'Tedrisat-ı İbtidaiye' kanununu ancak bu sene ellerine geçirmeleri ve orada İbtidaiye muallimleri maaşının 300'den başlayacağını okumalarıdır! (...) Üç yüz kuruşla bir muallim nasıl geçinir ve maaşının dört yüz olması için bir muallim beş sene nasıl bekler? Bunun manası 'kimse İbtidailere muallim olmasın!' demek değil de nedir?" (97)

İbtidaiye muallimlerinin sözlü müracaatları üzerine, Maarif Müdürü Talat Bey, Maarif Vekaleti'ne, İbtidaiye muallimlerinin mağduriyetlerini bildirerek, bütçenin onaylanmamasını istemiştir. Konu Anadolu ve İstanbul basınına da malzeme olmuş, yurt çapında tepkiyle karşılanmıştır. Maarif Müdürü'nün şikayeti üzerine konu Dahiliye ve Maarif Vekaletlerinde görülmüş, ancak bürokratik işlemlerin uzun sürmesi sebebiyle 1922 Haziran'ı başlarında Maarif Vekaleti'nden, Kastamonu Maarif Müdürlüğü'ne gönderilen bir genelge ile Vilayet Meclis-i Umumiyesinden maaş alan ve maaşı tenzil edilen muallimlerin mağduriyetlerinin önlenmesi istenmiştir. (98) Bunun üzerine, Kastamonu Maarif Encümeni yeni mali kaynaklar bulduktan sonra,

(96). Hamdullah Subhî (Tanrıöver) Dağ Yolu, Ankara. 1929, s.88.

(97). Açıksöz, 20 Kan. Ev. 1337 (1921), s.1.

(98). Açıksöz, 3 Haziran 1338 (1922), s.2.

yeni bir bütçe tasarısı hazırlamıştır. 1922 Aralık ayı ortalarında toplanan Meclis-i Umumi, beş muallime 700, on dokuz muallime 600, kırk sekiz muallime 500, yüz muallime 400, doksan yedi muallime 300 kuruş olmak üzere, ibtidaiye muallimleri maaşını yeniden tesbit etmiştir. Böylece İbtidaiye muallimlerinin eline Fevkalade Zam dahil 40 lira ile, 20 lira arasında bir paranın geçeceği anlaşılmaktadır. 20 lira alanların köylerde çalışan muvakkat ehliyetnameli öğretmenlerin olduğu anlaşılmaktadır. (99) İbtidaiye muallimlerinin mağduriyetleri kısmen de olsa önlenirken, yeni maaşları, Yeni Gün'den iktibas yapan Muallimler Mecmuası'nda şu yorum yapılmıştır. "Bu kadar az maaşla İlk Tetrisatta en küçük bir terakkiye ihtimal dahi yoktur, hamiyet, fedakarlık, memlekete hizmetin yalnız bir şartıdır. Eski derviş kanaati asrın ahlakına uymaz. Biz hiç olmazsa asgari maiyet refahınının te'min olunmasına muhtacız. İbtidaiye muallimleri bu milletin canfeda kahramanlarıdır; vatanın bu çok bedbaht evladı, şefkate muhtaç bir öksüz teslimiyetiyle yaşıyor. Halkın mutevazi köy ve nahiye mektepleri yalnız mahalli bütçe ile asrın ihtiyacına uygun bir hayat eseri gösteremez. İngiltere'de bile Muvazene-i Umumiye yüzde elli üç nisbetinde İbtidaiye mekteplerine muavenette bulunur. Şark ve garp vilayetlerimiz yeniden inşa edilmeğe muhtaçtır. İlk irfan ocaklarını mahalli teşkilata bırakmak hüsrarla neticelenir." (100) Aynı kaynağa dayanan Akyüz, yeni maaşları yerel eşrafın art niyeti olarak değerlendirmektedir. (101)

c- 326 Sayılı Kanun ve Getirdiği Problemler

Milli Mücadele yıllarında Kastamonu'da ve bütün yurttaki İbtidaiye muallimlerinin karşılaştıkları ekonomik problemler, TBMM tarafından bilinmekteydi. TBMM'nin siyasi ve memleketin içinde bulunduğu ekonomik şartlar, İbtidaiye muallimlerinin mağduriyetini telafi edecek bir çıkar yol bulunmamıştı. Zaferden sonra, Mustafa Kemal Paşa'nın direktifiyle, İbtidaiye muallimlerinin mağduriyetini kısmen gideren, "İdare-i Vilayet Kanunu ile İbtidaiye Kararnamesi'nin tadiline dair", 8 Nisan 1339 tarih ve 326 sayılı kanun çıkarılmıştır. Bu kanununun 13. maddesine göre, Hususi İdareler devam etmekle birlikte İbtidaiye muallimlerinin maaşı, asgari 600 kuruştan başlayacak ve her iki senede bir 100 kuruş zam yapılmak suretiyle 29. hizmet yılının sonunda 2000 kuruş olacaktı. (102)

(99). Açıksöz, 18 Kan. Ev. 1338 (1922), s.2.

(100). Muallimler Mecmuası, Muallim Maaşları, Yıl. 1, Sayı.5, 12 Kan. Sa. 1339 (1923), s.88.

(101). Yahya Akyüz, Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Yeri, a.g.e., s.176.

(102). Faik Reşit Unat, Maarif Düsturu, İstanbul.1927, s.39.

326 sayılı kanun, İbtidaiye muallimlerine arzu edilen refahı getirmemekle birlikte, Meclis-i Umumiler'in ilkokul öğretmenleri üzerindeki baskısını kısmen kırması bakımından olumlu olmuştur. Fakat İbtidaiye muallimleri maaşının umumi bütçeye yine alınmamış olması sebebiyle arzu edilen yenilikleri getirememiştir. Uygulamada da önemli aksaklıkların olması yüzünden, 7 Haziran 1341 tarih ve 439 sayılı kanunla lağvedilmiştir. (103)

326 sayılı kanun çıktığı sırada vilayetlerin adi ve fevkaleda bütçeleri çok önceden yapıldığı için, yeni kanuna göre kaynakların bulunması, yeni bütçenin yapılıp Dahiliye Vekaleti tarafından tasdik edilmesi ve diğer bürokratik işlemlerin tamamlanması uzun zaman almış, bu sebeple pek çok vilayette İbtidaiye muallimleri sekiz ay kadar maaş alamamışlardır. Mesela Kayseri İbtidaiye muallimleri 8 ay maaş alamamışlar, Muallimler Derneği reisi Ahmet Hilmi Bey, Maarif Vekaletine çektiği telgrafta, Kayseri muallimlerinin uzun süreden beri maaş alamadıklarından, ekmek parasını dahi veremeyecek kadar sıkıntıya düştüklerini anlatarak, muallimler "açlıktan ölmek ve hayatlarını kurtarmak için büyük teessür ve la'netlerle ta'til-i işgale karar" verdiklerini bildirmişti. (104) Kırşehir'de de uzun süre aynı sebeplerle maaş verilmemişti. (105)

Kastamonu'da İbtidaiye muallimlerine eski bütçeye göre 1923 Martın'da maaşları ödenmiş, fakat 1 Temmuz 1923 tarihinde ödenmesi gereken maaşlar, bütçenin onaylanmaması ve kaynak bulunamaması, Maarif-i Mecburelerin tahsildarların işgüzarlığı sebebiyle Ziraat Bankası yerine, maliye veznelerine yatırmaları, bu arada valinin değişmesi, Meclis-i Umumi azalarının işleri savsaklaması gibi sebeplerle ödenememiştir. (106) Maaşların ödenmemesi, çok vahim olaylara ve bazı öğretmenlerin istifa etmelerine sebep olmuştur.

O sırada Kars'da yeni açılan okullarda görev alanlara 1300 kuruş maaşla, ikametlerinin temin edilmesi üzerine, (107) Kastamonu'da Darülmualimin mezunu İbtidai muallimleri arasında büyük bir alaka uyandırdı. Bunlardan ikisi, Açıksöz muhabirine verdikleri beyanatta "maaşımız olsa olsa 700'ü geçmiyor. Bu maaşla te'min-i maişet kabil değil iken, bir de

(103). Faik Reşit Unat, a.g.e., s.40.

(104). Anadolu'da Yeni Gün, 10 Teş. Ev. 1339 (1923), s.3.

(105). Açıksöz, 9 Ka. Sa. 1340 (1924), s.2.

(106). Açıksöz, 2 Ağustos 1339 (1923), s.2.

(107). Muallimler Mecmuası, Yıl. 1, Sayı. 6, 19 Şubat 1339 (1923), s.2.

Mart'tan beri maaş alamayışımız, bizi tasavvur edilemeyen bir sefalete düşürdü. Nihayet Kars'a gitmeye karar verdik" diyerek istifa ettiklerini bildirdiler. (108)

Ahmet Hilmi Efendi de istifa dilekçesinde şöyle diyordu: "Ben-deniz Sakarya Harbi dolayısıyla muhacir olarak perişan bir halde Kastamonu ya iltica eyledim. 1 Eylül 1337 (1921) de muallimi bulunduğum Ömerli kar-yesine üç yüz kuruş maaşla tayin edildim. Maaşların az ve dört ayda bir verilmesi yüzünden üst ve başımız da olmadığından çoluk, çocuğun hastala-narak 25 Mayıs 1339 (1923) da kerimem Mediha Ömerli'de 2 Haziran 1339 (1923)'da da zevcem Fehime Kastamonu'da vefat eyledi. on beş gün zarfında iki cenaze defneylediğim halde müterakim maaşatımdan Mart maaşı alub da ne ilaç ve ne de defn için saf edemedim. Her iki cenazem meydanda kaldı. Be-reket versün yüzde ellisini bağışlayub tüccarın birinden para almak sure-tiyle her iki cenazeyi defnedebildim. Bundan müte'essir olarak ameliliği muallimliğe tercihen isti'fa ediyorum. İsti'famin kabulüyle müterakim ve istihkakım olan maaşlarımın ve bir kıtaada mazbatamın mu'temetim olan Mu-rad Hacılar muallimi Recep Fevzi Efendi'ye verilmesini istida' ve istirham eylerim, ol babda ferman ... 31 Temmuz 1339 (1923)." (109)

İşgal sebebiyle Edirne'den ayrılıp Kastamonu'ya gelen Ahmet Hamdi Efendi, "refikasının tedavisi için ilaç almak üzere, hergün iki saatlik köyden merkeze gele gide potini yırtılmış, dizi pantolonundan çıkmış, (...) sahib-i hayr bir zatın verdiği pantolonu almaya mecbur olmuştur." (110) Ahmet Hamdi Efendi, 89 lira birikmiş alacağını alamayınca Vali Sü-leyman Necmi Bey'e müracaat etmiş, Vali Bey'de ilgileneneğini vaat etmiş-ti. Fakat o sırada Vali Süleyman Necmi Bey'in tayini çıkmıştı. Günlerce "köyden yürüye yürüye geldiği halde, elan 'bugün git yarın gel' cevabını aldığı gibi, Vali Beyin'de bu paranın tasviyesini vaat buyurdıklarını 'na-zikane hatırlatması üzerine de 'Vali Bey'in emri kendisiyle beraber gitti' gibi acayip bir muamele karşısında" kalmış ve 15 Ağustos 1339 (1923) tari-hinde istifa etmiştir. (111)

Marttan beri maaş alamayan Kastamonu merkez İbtidai muallimlerinden bir grup 1923 Eylülü ortalarında valiliğe irticalen müracaat ederek, "beş

(106). Açıksöz, 2 Ağustos 1339 (1923), s.2.

(107). Muallimler Mecmuası, Yıl. 1, Sayı. 6, 19 Şubat 1339 (1923), s.2.

(108). Açıksöz, 2 Ağustos 1339 (1923), s.2.

(109). Açıksöz, 13 Ağustos 1339 (1923), s.2.

(110). Açıksöz, İzahname, 14 Ka. Sa. 1340, s.2.

(111). Açıksöz, 16 Ağustos 1339 (1923), s.1.

on güne mukaddem mütadahil maaşlarımızın tasviyesine imkan olmazsa derslere devam" etmeyeceklerini bildirdiler. (112) Hiç bir olumlu gelişmenin olmadığı görünce de 27 Eylül 1339 (1923) Perşembe günü "Kastamonu merkez muallim ve muallimeleri hey'et-i umumiyesi ellerindeki çeklerin bankaca te'diye edilmemesi yüzünden Cumartesi 29 Eylül (1923) gününden itibaren vazife görmeyeceklerine, çünkü parasızlıktan mütevellit sefaletin artık tahammülsüz bir hale geldiğine dair" valiliğe bir tahrir verdiler. (113) O sırada vali bulunan Hüseyin Fatih Güvendiren'in bir çözüm bulamaması üzerine, Kastamonu merkezi İbtidai muallimlerinden 28 öğretmen 29 Eylül 1923 Cumartesi sabahı okullarına gitmeyerek, grev ilan ettiler. "Sabah çantaları ellerinde olarak mekteplerine giden İbtidaiye şakirdleri, kapıları mesdud bulmuşlar ve mütealim hoşnud bir çehre ile geri dönmüşlerdir." (114)

Sekiz ay maaş alamadığı için greve giden Kastamonu merkezi İbtidaiye muallimlerinin eylemi, haklı sebeplere dayanmasından dolayı, halk tarafından normal karşılanmış, Maarif Müdüriyeti de çok daha sert tebirler alabileceken, sadece valiliğe müracaat ederek, birer günlük kıstalyevm teklifinde bulunmakla iktifa etmiştir. Halbuki, soruşturma açtırıp, sicil cezası, maaş kesimi veya başka okullara nakillerini çıkarma gibi daha ağır cezai müeyyideleri uygulaması mümkündü. (115) Vali Fatih Bey, İbtidaiye muallimlerinin üç maaşının hemen tahsilini sağlamış, (116) İbtidaiye muallimlerinin "birer günlük kıstalyevm kararından sarf-ı nazar olunmasına" ait müracaatlarını da kabul etmiş, Maarif Müdürü'nün teklif ettiği bu ceza uygulanmamıştır. (117)

B- ORTA ÖĞRETİMDEKİ ÖĞRETMENLERİN EKONOMİK DURUMLARI

Osmanlı eğitim sisteminde tevhid-i tedrisatın olmaması sebebiyle Sultani öğretmenleri devlet bütçesinden, Darümuallimin ve mesleki okullarda mahalli bütçelerden maaş alıyorlardı. Daha önceleri olduğu gibi, Milli Mücadele Devri'nde de Sultaniler'de çalışan öğretmenler daha az, diğerlerinde çalışanlar da daha çok ekonomik sıkıntı çekmişlerdir.

(112). Açıksöz, 1 Teşrin-i Evvel 1339 (1923), s.2.

(113). Açıksöz, 30 Eylül 1339 (1923), s.2.

(114). Dr. Fazıl Berki, Mektepler Kapandı, Açıksöz, 29 Eylül 1339 ((1923), s.1.

(115). Dr.Fazıl Berki, a.g.m., s.1.

(116). Açıksöz, 1 Teş. Sa. 1339 (1923), s.2.

(117). Açıksöz, 30 Eylül 1339 (1923), s.2.

a: Genel Bütçeden Maaş Alan Öğretmenlerin Ekonomik Mes'eleleri

Devlet bütçesinden maaş alan Sultani öğretmenleri diğer meslekdaşlarına göre önemli bir ekonomik sıkıntı yaşamamışlardır. Her an muntazaman maaşlarını almakla birlikte, 1919 Martı'ndan Eylül'üne kadar "Pahalılık zammı"nı, Temmuz'dan itibaren de "Ekmek Bedeli" adıyla verilen ödeneklerini almışlardı. 1919 Kasım'ından itibaren de bunların yerine, bütün devlet bütçesinden maaş alan memurlara verilen "Fevkalade Zam" adıyla maaşlarının mecmu üzerinden ayrı bir ödenek almışlardı. (118)

1920 yılında Sultani Müdürü Mehmet Behçet Bey, uhdesinde Edebiyat ve Felsefe muallimliği tevdi edilmek suretiyle, iki bin altı yüz kuruş maaş alıyordu. (119) 1021 yılında Coğrafya öğretmeni Ahmet Fevzi Bey iki bin, Arapça ve Farsça öğretmeni Faik Efendi bin sekiz yüz, (120) 1922 yılında Tarih muallimi İsmail Hakkı (Uzunçarşılı) Bey, bin sekiz yüz kuruş maaş alıyorlardı. (121) 1923 Martı'ndan itibaren Sultani Müdürü Şükrü Bey 2200, Muavin-i evvel Rasim Bey, uhdesinde Riyaziye muallimliği dahil 2200, Tarih muallimi Ahmet Zeki Bey 1800, Türkçe muallimi Cevdet Bey 1200, İbtidai kısmı Başmuallimi Zihni Efendi 1500, Hasan, Sabri ve Abdullah Efendiler 1000, Kaşif Efendi de 900 kuruş maaş alıyorlardı. (122) Sultani öğretmenlerinin her sene maaşlarının muntazaman arttığı görülmektedir.

b: Hususi İdarelerden Maaş Alan Öğretmenlerin Ekonomik Mes'eleleri

Mahalli idarelerden maaş alan Darülmualimin ve Darülmualimat öğretmenleri, Sultani öğretmenlerine göre daha az maaş alıyorlardı. Fakat İbtidaiye muallimleri kadar ekonomik sıkıntı yaşamadıkları anlaşılmaktadır. Asıl problemleri, maaşlarının azlığından değil, dört ayda bir verilmesinden ileri geliyordu. 1918 yılında, Darülmualimin ve Darülmualimat muallimleri; Darülmualimin Müdürü, uhdesinde Hendese ve Kozmağrafya 1400, Türkçe, Tarih ve Coğrafya 1000, Ulum-ı Tabiiye ve Cebir 800, Fenn-i Terbiye 700, Ziraat muallimleri de 400 kuruş, Darülmualimat Müdüresi, uhdesinde Ulum-ı Ahval-i Ruh ve Ahlak, Ma'lumat-ı Medeniye-i Hukuk dersleri 900,

-
- (118). Açıksöz, 21 Kan. Ev. 1335 (1919), s.2.
 (119). Açıksöz, 12 Ağustos 1336 (1920), s.2.
 (120). Açıksöz, 26 Eylül 1337 (1921), s.2.
 (121). Açıksöz, 26 Kan. Sa. 1338 (1922), s.2.
 (122). Açıksöz, 20 Kan. Ev. 1339 (1923), s.2.

Tarih ve Coğrafya 600, Hesap ve Hendese 600, Türkçe 800, Ulum-ı Tabiye Muallimleri de 1000'er kuruş maaş alıyorlardı. (123)

Darülmualimin ve Darülmualimat muallimleri 1919 Aralık ayından itibaren "Fevkalade Zam" ödeneğini almışlardı. 1920 yılında Darülmualimin muallimlerinin bazılarının maaşlarında çok az artış almıştır. Müdür Remzi Bey'in 1500, Fenn-i Terbiye mualliminin de 800 kuruş olmuştur. Buna karşılık Tarih ve Coğrafya mualliminin maaşı 800 kuruşa düşürülmüştür. Darülmualimat Müdüre maaşı, uhdesindeki derslerle 1600 kuruş, Kitabet ve Ahlak 1000, Türkçe 1200, Tarih Coğrafya 800, Riyaziye muallimelikleri de 1200 kuruşa yükseltilmiştir. (124)

1921 yılında Muarif Encümeni tarafından Darülmualimin ve Darülmualimat muallimlerinin maaşlarının 100 ile 500 kuruş arasında yükseltilmesi teklif edilmiş, fakat Maarif Müdürü vekili Remzi Bey'in "muallimlere refah verelim, vatani kurtaracak, evladımıza nur-ı irfan bahşedecek onlardır" diyerek karşı koymasına rağmen, Meclis-i Umumi reisi Hoca Tevfik Efendi, "ahalimiz, candan ve maldan nasıl fedakarlık ediyorsa, memurlarımız da aynı suretle fedakarlığa katlanmaları icap eder" diyerek reddetmişti. 1921 yılı Darülmualimin bütçesi çok az bir değişikliklerle hemen hemen aynısı kabul edilmiştir. Darülmualimat Müdüresi'nin uhdesindeki dersler alınarak maaşı 1000, Kitaben ve Ahlak 800, Türçe 1000, Tarih ve Coğrafya muallimlerinin maaşı da 800 kuruşa tenzil edilmiştir. (125) Darülmualimin ve Darülmualimat muallimelerinin maaşlarında 1922 yılında hiç bir değişikliğin yapılmadığı anlaşılmaktadır. (126)

Darülmualimin ve Darülmualimat bütçeleri, 8 Nisan 1923 tarih ve 326 Sayılı Kanun'la umumi bütçeye alınmıştır. (127)

Mekteb-i Sanayi'nin, müdür dışında bütün öğretmenleri dışarıdan geldikleri için maaşları çok düşüktü. 1918 yılında okul Müdürü Abdülaziz

(123). 1334 (1918) Senesi, Kastamonu Vilayeti Adi ve Fevkalade bütçeleri, a.g.e., s.92.

(124). Açıksöz, 28 Şubat 1337 (1921), s.3.

(125). Açıksöz, 10 Kan. Ev. 1337 (1921), s.2.

(126). 1339 (1923) Senesi, Kastamonu Vilayeti Adi ve Fevkalade Bütçeleri, a.g.e., s.82.

(127). Hasan Ali Koçer, Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Problemi-1848-1967, Ankara 1967, s.63.

Efendi 1200 kuruş maaş alıyordu. Diğer kültür dersleri muallimliklerinin hepsi 250 kuruştı. Piyano, Taşçı, Marangoz 700, Terzi 1000 ve Dökmeci muallim vekilleri 1500 kuruş maaş alıyorlardı. (128) 1920 yılı bütçesinde müdür maaşı 1500 kuruşa, diğerleri de 100'er kuruş yükseltilmiştir. 1921 bütçesi büyük tartışmalardan sonra aynen kalmıştır. (129) 1922 yılında da önemli bir değişiklik olmamıştır.

Ziraat Mektebi Müdürü 1920 yılında 1200, 1921 ve 1922 yıllarında 1500 kuruş maaş alıyordu. Bu okulda görevli iki muallimde 800 kuruş maaş alıyorlardı. (130)

(128). 1334 (1918) Senesi, Kastamonu Vilayeti Adi ve Fevkalade Bütçeleri, a.g.e., s.104.

(129). Açıksöz, 7 Kan. Sa. 1338 (1922), s.2.

(130). Açıksöz, 3 Kan. Ev. 1337 (1921), s.2.

İKİNCİ BÖLÜM

FAALİYETLER

Milli Mücadele Devri'nde öğretmenler başlıca iki gruba ayrılmıştır. Bunlardan birinci; çok az sayıda olup, işgal bölgelerinde düşmanla işbirliği yapmaktan çekinmeyen, Hürriyet ve İtilaf'ın fikirleriyle Milli Mücadele'yi baltalayıp Saray'ı destekliyen grup, ikincisi ise daha ekseriyette olan, maddi ve manevi bütün varlığı ile Milli Mücadele'ye inanmış O'na destek vermiş olan gruptur. (1)

Kastamonu'da öğretmenlerin tamamı ilk günlerinden itibaren Milli Mücadele'ye inanmış, kurtuluşu O'nda görmüştür. Aynı inançta öğrenciler yetiştirmişlerdir. Fransız gazeteci Madam Gaulis, 12 Mart 1921 tarihinde Kastamonu'da okulları gezmiş ve Sultani'de gördükleri karşısında şaşkınlıklarını gizleyememiştir. Madam Gaulis, sınıfları dolaşırken, öğrencilerden Ekrem Efendi'ye "Sevres muahedesi hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sorunca, Ekrem Efendi düzgün bir Fransızca ile, "Sevres muahedesi kadar ağır şartları haiz, bir milletin hakk-ı hayatına suikast eden öldürücü bir muahedeye Tarih-i Cihan'da hiç tesadüf etmedik. Kaabili tatbik olmayan bu muahedenin her halde ta'dil edileceğine ümitvar bulunuyoruz" diyerek cevap vermiştir. Bu cevaptan sonra Madam Gaulis, talebelerde gördüğü milli mefküreden dolayı muallimlerine teşekkür ederek, seferberlik halinde bile gördüğü asar-ı intizam ve terakkiden dolayı beyan-ı memnuniyet etmiştir." (2) Bir başka Fransız gazeteci Jean Schliklin, "Şehirde okulları gezmiş öğrenciler kendisine hepsi vatan aşkını konu olan şiirler okumuşlardır. Vatan ve kurtuluş duygusunun her yerde görüldüğünü kaydeden yazar şu sonuca varır:

-
- (1). Yahya Akyüz, Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri, a.g.e., s.216-217.
 - (2). Gençlik Mecmuası, Yıl. 1, Sayı.15, Kastamonu 15 Mayıs 1337 (1921), s.5.

- Anadolu'ya ayak bastığımdan beri, bütün gözleri ışıldatan, yürekleri tutuşturan bu ateşli atmosferi teneffüs ettim. (...) Anlıyorum ve özellikle hissediyorum ki bütün Türk Milleti heyecandan titrer halde, şevkli tek vücut ve kararlı olarak ayaktadır. Daha çok eski olmayan bir tecrübe bize, bir halkın, en kıymetli varlığına, yani hürriyetine dokunmaya teşebbüs edilince ne mucizeler yapabileceğini gösteriyor. Bir vatan parçalansa da, milli bir ülkenin bölünemeyeceğini bu kadar iyi anlamamıştım." (3)

- Kastamonu'da öğretmenler; kurdukları cemiyetler, yazdıkları yazılar, tertipledikleri müsamere ve konferanslar ile Vilayet Erkanı ve eşraf üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuşlar, bölgede Milli Mücadele'nin ilk hareketini başlatmışlardır.

CEMİYETLER

Türkiye'de ilk öğretmen cemiyeti, II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden hemen sonra 1908 Temmuz'unda İstanbul'da Darülfünun ve Darülmuallimin mezunları tarafından Encümen-i Muallimin adıyla kurulmuştu. (4) Meşrutiyetten sonra siyasi fırkalar ile ictimai cemiyetler kurulurken, çeşitli namalar altında diğer bazı öğretmen cemiyetleri kurulmaya devam etmişti. Fakat hiç birisi iktisadi sebeplerle uzun ömürlü olamamışlardı. Kazım Namiye göre ise, "Tanzimat'tan sonra, bilhassa Adülhamit Han devrinde, infiradi hayatın kuvvetle te'sisi ictimai kaabiliyetlerimizi az çok dumura uğratmıştır ki, teşkil ettiğimiz cemiyetlerin yaşamamasına asıl sebep de budur." (5)

Mütareke'den önce 1918 Mart'ında İstanbul'da "Muallimler Cemiyeti" adıyla bir cemiyet kurulmuş, fakat İstanbul İbtidaiye Öğretmenlerinin grevi sırasında "boykotla alakamız yoktur" diye gazetelere ilan verilmesi, İlkokul Öğretmenlerinin ayrılarak, "Mekاتب-i İbtidaiye Muallimleri Cemiyeti" adıyla ayrı bir cemiyet kurmalarına sebep olmuştu. Bu cemiyet, yedi yüzden fazla üyeye sahip olup, Milli Mücadele yıllarında Türkiye'nin en

(3). Yahya Akyüz, Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, Ankara. 1975, s.203-204.

(4). Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, a.g.e., s.186.

(5). Kazım Nami, Muallimlik Meslek midir? Anadolu Terbiye Mecmuası, Yıl.1, Cilt.1, Sayı.2, Ankara 1338 (1922), s.162-163.

kuvvetli mesleki cemiyetlerinden birisi olmuştur. (6) Maarif Kongresi sırasında senelik kongrelerini akdetmekte olan İstanbul Muallimler Cemiyeti, Maarif Kongresi Başkanlığına telgraf göndererek, Ankara ile ilk iyi ilişkiyi başlatmıştır. (7)

Ankara'da "TBMM'nin açılmasından az sonra 1920 Temmuz'unda Ankara Lisesi öğretmenlerinin girişimiyle bir Muallim ve Muallimler Cemiyeti kuruldu." Bu cemiyet TBMM'i başkanlığına bir davetiye göndermiş. Meclis'te okunan davetiye "çok iyi, muvafık" sesleriyle mebuslar tarafından olumlu karşılanmıştı. Maarif Vekili Rıza Nur'da Maarif Müdürlüklerine gönderdiği telgrafla "Merkezi Ankara'da olmak üzere sırf ahlaki, ilmi ve mesleki mahiyete haiz bir Muallim ve Muallimler Cemiyeti teşkil edilmiştir; bu cemiyetlere her tarafta şubeler açtırılması matluptur" demişti. Maarif Vekili Rıza Nur'un telgrafı üzerine Antalya, Bolu Denizli, Konya, Akşehir, Karaman, Amasya v.s. Cemiyet'in birer şubeleri açılmıştı. (8)

Kastamonu'da II.Meşrutiyet Devri'nde bir öğretmen cemiyetinin varlığına raslanmamıştır. Bir kaynakta, "ferdayı Meşrutiyet'ten bu güne kadar her tarafta siyasi, ilmi ve iktisadi pek çok cemiyetler teşkil edilmiştir" denilmekte, ise de Kastamonu'da kurulan bir öğretmen cemiyetinden hiç bahsedilmemektedir. O halde; Kastamonu'da ilk Öğretmenler Cemiyeti, 25 Kasım 1919'da "Kastamonu Muallimler Cemiyeti" namıyla kurulan cemiyet olmuştur. (9) 1924 yılında başka bir kaynakta "şehrimizde makeddema bir kaç defa Muallim Cemiyeti Yurdu teşkil edilerek maarifimizin terakkisi için bütün muallimler toplanıp ilmi, fenni tetkikatlarda bulunmuş ve bir takım kararlar ittihaz eylemiş ise de ahiran bu cemiyet ve yurtlar payidar olamayarak dağılmış"lardır deniliyorsa da, "Kastamonu Muallimler Cemiyeti'nin 1924 yılına kadar tüzüğünde hiç bir değişiklik yapılmadan halk arasında Muallimler Cemiyeti, Muallimler Mahfili, Muallimler Yurdu gibi adlarla anılması ve faaliyetlerinin sık sık inkıtalara uğraması ile bir ara Gençler Kulübü'nün yönetiminin tamamen öğretmenlerin eline geçmesi sebebiyle böyle bir ifade de bulunulmuştur. (10) Öğretmenler, Mudafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde de görev almışlardır.

(6). Yahya Akyüz, Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri, a.g.e., s.43.

(7). Hakimiyet-i Milliye, 17 temmuz 1337 (1921), 2.2.

(8). Yahya Akyüz, a.g.e., s.179.

(9). Açıksöz, 30 Teş. Sa. 1335 (1919), s.1

(10). Kastamonu Vilayet Gazetesi, 22 Nisan 1340 (1924), s.1.

A- KASTAMONU MUALLİMLER CEMİYETİ

Mütareke'den sonra Kastamonu'da her biri ayrı bir edebi şahsiyet olan, toplum içinde itibar sahibi, teşkilatçı, milliyetperver bir grup öğretmen toplanmıştı. Bunlardan bazıları Maarif Müdürü Talay Bey'in teşvikiyle 16 Teşrin-i Sani 1919 tarihinde bir cemiyet kurmaya karar verdiler. (11) "Nesl-i atının dindar, ana'nat-ı milliyeye hürmetkar, asri irfan, milli mefküreye mücehhez birer unsur-ı faal olarak yetişmelerini te'mine çalışmak. Halka ve bilhassa köylülere dini, sıhhi, iktisadi ve irfani irşadatda bulunmak. Hars-ı milliye'nin inkişafına çalışmak muallimler arasında tesanüt ve samimiyeti te'mine çalışmak. (...) Meslek hukukunu muhafaza ve herhangi suretle mağdur olan muallimini keder ve ihtiyaçlardan kurtarmak için lazım gelen sıyanet ve muaveneti ifa etmek" gayesiyle, (12) "Sultani Müdürü Mehmet Behçet, Medrese Müdürü Zühtü, Sultani Edebiyat muallimi Talat, Riyaziye muallimi Şevket, Darülmualimin muallimlerinden Hıfzı ve Hayri Beyler tarafından, merkezi Kastamonu'da olmak üzere 25 Teşrin-i Sani 1335 (1919) tarihinde 'Kastamonu Muallimler Cemiyeti' namıyla bir cemiyet tesis edildi." İdare kurulu seçilinceye kadar, muvakkat başkanlık görevini Mehmet Behçet, veznedarlığı Remzi, katib-i umumiliği de Talat Beyler yürütmüşlerdir. (13) Nizamname mucibince Cemiyetin İdare Hey'eti, "azayı asliyeden bulunmak şartıyla asli, fahri ve mümtaz azalardan müteşekkil Hey et-i Umumiye tarafından re'yi hafi ve ekseriyet-i ara ile senede bir def'a intihab" olup, "ilk içtimasında, kendi tarafından re'yi hafi ile bir reis, bir veznedar, bir katip" seçecekti. Toplanan ilk Hey'et-i Umumiye tarafından "Riyasete Sultani Müdürü Mehmet Behçet, Veznedarlığa Darülmualimin Müdürü Remzi, Kitabete Sultani, Edebiyat muallimi Talat Beyler ihtihab olunmuşlardı." (14)

Kastamonu Muallimler Cemiyeti'nin ilk binası Nasrullah Camii bitişiğinde, Nasrullah İbtidaiyesi yakınındaki bir binada idi. Bu binanın böyle bir teşebbüs için çok yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Bunun içindir ki; cemiyet bir ay kadar sonra Tekke Altı'ndaki bir otele nakledilmiştir. Bu binanın alt katı gazino, üst katı da Hey'et-i İdare salonu ve Çırak Dershanesi olarak tefriş edilmişti. (15) Fakat burada Çırak Dershanesi faaliyete geçirilememiştir.

(11). Hüsnü Açıksöz, İstiklal Harbinde Kastamonu, a.g.e., s.79.

(12). Kastamonu Muallimler Cemiyeti Nizamnamesi, Açıksöz, 30 Teş. Sa. 1335 (1919), s.3.

(13). Doğru Söz, 4 Şubat 1938, s.3.

(14). Muallimler Cemiyeti Nizamnamesi, a.g.e., s.3.

(15). Kastamonu Vilayet Gazetesi, 31. Ka. Sa. 1335 (1919), s.2.

Kastamonu Muallimler Cemiyeti, Ankara Muallimler Birliği'nden sekiz ay kadar önce kurulmuştur. Bu sebeple, tamamen müstakil kalmıştır. İstanbul Muallimler Cemiyeti'yle de hiç bir ilişkisi görülmemiştir. Kuruluşundan kısa bir zaman sonra, Şubat 1920'de Gençler Kulübü'nün kurulmasıyla, cemiyet faaliyetlerine ara vermiş, Gençler Kulübü'nün 1922 yazında feshe-dilmesiyle birlikte tekrar faaliyetlerini hızlandırmıştır. Fakat 1923 Temmuz'undan sonra faaliyetleri tekrar inkitaya uğramıştır. 1924 Nisan'ında Maarif Müdürü Münif Kemal Bey'in emriyle merkezde bulunan bütün zükur ve inas mektepleri muallimleri Darülmualliminde toplanarak, Cemiyet'in durumu tartışılmış ve "Kastamonu Muallimler Birliği" namıyla yeniden teşkilatlanmasına karar verilmiştir. Aynı toplantıda Lise birinci Müdür Muavini ve Riyaziye muallimi Rasim, Edebiyat muallimi Esat, Darülmuallimin Tatbikat Müdürü Zühtü, İbtidai muallimlerinden Safvet Beyler ile, ikinci İnas Mektebi Başmuallimesi Leman Hanım Hey-et-i İdare azası seçilmişlerdir. (16) Aynı yıl bölgede çok sevilen bir kişi olan Hamdullah Subhi Bey'in Ankara Muallimler Birliği başkanı olmasıyla, Ankara Muallimler Birliği'nin etkisi altına girmiştir.

a- Üyeleri

Nizamnameye göre; "Cemiyetin asli, fahri, mümtaz ve fevkalade olmak üzere dört nev'i azası vardır." Asli aza; halen meslekte bulunanlar, fahri aza; evvelce meslekte bulunanlar, mümtaz aza; ilim ve sanat erbapları, fevkalade aza ise Maarife maddi ve manevi hizmetleri görülen kişilerdir. (17) Cemiyetin mümtaz azalarının çoğu asker ve tüccarlardan mürekkeptir. Garp Cephesi istihbarat şubesinde Yüzbaşı İhsan, Mülazım-ı Evvel Nazmi Tuđrul, Yaver Yüzbaşı Hamdi, Yüzbaşı Şaban, Yüzbaşı Şevket, hesap memuru Nadir, Kastamonu Şube katibi Fahri Beyler ile Güneydođu mağazası sahibi Hacı Kemal, tüccarandan Kurt-zade Tefvik Efendiler ve Gevezade Hacı Mustafa Ađa, mümtaz azalar arasında bulunmaktadır. (18)

Nizamnameden anlaşılacağı gibi, Cemiyet'in tabanı oldukça geniş tutulmuştur. Bu durum başlangıçta Cemiyet'in poplaritesini arttırmakla birlikte, kuruluş amaçlarından zaman zaman uzaklaşmasına, faaliyetlerinin sık sık inkitaya uğramasına sebep olmuştur. Cemiyet, mesleki faaliyetlerden uzaklaşmıştır. Memleket mes'eleleri daha ön plana çıkmıştır. İbtidaiye mu-

(16). Kastamonu Vilayet Gazetesi, 22 Nisan 1340 (1924), s.1.

(17). Kastamonu Muallimler Cemiyeti Nizamnamesi, a.g.e., s.3.

(18). Açıksöz, 6 Mayıs 1338 (1922), s.2.

allimlerinin içine düştükleri ekonomik problemler karşısında sessiz kalmıştır. Bu da Cemiyet'in büyümesine engel olmuştur.

b- Teşkilatı

Cemiyet'in Kastamonu şubesi merkez şube idi. İcap eden mülhakatta, en az on beş asli aza ile merkezin muvakkatini olarak ve merkez şubeye tabii olmak şartıyla şubeler açılabilirdi. Merkez kazaya bağlı mahallerde ise açılan şubelerin taahhüdatı merkez şubeye, mahallelerde açılan şubelerin varidatının ise yalnız nisfi merkez şubeye yaptırılacaktı. Her sene nihayetindeki Hey'et-i Umumiye içtimalarına masrafı mahalli şubelere ait olmak üzere en az birer murahhas göndereceklerdi.

Cemiyet, Hey'et-i İdare tarafından yönetilip ve Hey'et-i Umumiye en az yılda bir, Hey'et-i İdare ise en az on beş günde bir kere içtima edeceklerdi. (19)

Cemiyetin merkez şube dışında bir şubesi açılmamıştır. 1923 yılı başlarında İnebolu'da "Hey'et-i Tedrisiye Birliği", Safranbolu'da da "Muallimler Mahfili" namlarıyla birer müstakil cemiyet kurmuşlardır. Fakat her ikisinin de Kastamonu Muallimler Cemiyeti ile bir bağı olmamıştır. (20)

c- Varidatı

Cemiyet'in en büyük gelir kaynağı, üyelere alınan duhuliye ve aidattır. Asli ve fahri azalardan yirmi beş, mümtaz azalardan ise asgari elli kuruş duhuliye, asli ve fahri azalardan maaşlarının yüzde biri, mümtaz azalardan da asgari yirmi kuruş aylık aidat alınmıştır. Cemiyet, ayrıca müsamereler, gezi ve sinema tertipleyerek, ek gelir temin etmeyi planlamıştır. (21)

Cemiyet'in, daha önceki sosyal cemiyetlerde olduğu gibi en büyük probleminin ekonomik meseleler olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü ekonomik yükün şehir merkezindeki yirmi beş kadar Sultani ve Darülmualimin mualliminin üzerinde kaldığı anlaşılmaktadır. O sırada dört ayda bir, 300 ile

(19). Kastamonu Muallimler Cemiyeti Nizamnamesi, a.g.e., s.3.

(20). Açıksöz, 15 Şubat 1339 (1923), s.2.

(21). Kastamonu Muallimler Cemiyeti Nizamnamesi, a.g.e., s.3.

500 kuruş arasında maaş alan İbtidaiye muallimlerinin aidatlarını düzenli olarak ödeyebildikleri şüphelidir. Fahri ve mümtaz üyelerin aidat dışında teberrularına raslanmamıştır. Maarifperverliği ile tanınan Vali Cemal Bey ise, maalesef Gençler Kulübü'ne tanıdığı maddi imkanları Muallimler Cemiyeti'ne tanımamıştır.

d- Faaliyetleri

Cemiyet kuruluş amaçlarını temin için aşağıdaki faaliyetleri planlamıştır.

- 1- Dini, sıhhi, ahlaki, milli, ilmi v.b. mev'iziler tertip etmek.
- 2- Merkez ve mülhakatta gece dersleri vermek, halkı tenvire çalışmak.
- 3- Azimkar müteşebbis, münevver olarak yetiştirilecek gençliğin aynı zamanda zinde ve çevik olmasını temin için terbiye-i bedeniye faaliyetinin te'minine çalışmak.
- 4- Sanaat-ı nefisenin terakkisi için musiki müsamereleri, resim, hat ve elişleri sergileri vucuda getirmek.
- 5- Merkezde ve mülhakat muallimlerinin talepleri üzerine kitap ve levazım-ı tedrisiyelerini tedarik edip göndermek.
- 6- Merkezde ve mülhakatta İbtidai ve Tali derecede hususi mektepler açmak veya açılmasını teshil etmek.
- 7- Muallim olabilmek için ehliyetname imtihanına veyahut Mekatib-i Taliye veya ilmiyeye gireceklere hususi dersler vererek yardım etmek.
- 8- Yoksulluk yüzünden tahsil edemiyen bimes çocuklara maddeten ve ma'nen muavenetde bulunmak.
- 9- Mesleki musahibeler ve mev'izeler tertip etmek.
- 10- Cemiyet namına kitap ve mecmua neşretmek.
- 11- Vilayet dahilinde milli kütüphaneler, milli müzeler, sanayii sergileri te'sisine çalışmak.
- 12- Vilayetin ahval-i umumiyesini tetkik ve tetebbu etmek ve bu maksatla müteşekkil hey'etlerin te'min-i faaliyetine çalışmak ve bu hususta aşar neşrine yardım etmek.
- 13- İlmin inkişafını te'min edecek fenni sinemalar tertip etmek. (22)

Mezkur faaliyetlerin çoğu, ekonomik imkansızlıklar ve memleketin içinde bulunduğu durum sebebiyle gerçekleştirilememiştir. Ancak, Gençler

Kulübü ve bu Cemiyet'in yerine kurulan Memleket Yurdu ile Muallimler Cemiyeti zaman zaman bazı ortak faaliyetlerde bulunmuştur. Fakat bunlar, diğer cemiyetlere malolmuştur.

Muallimler Cemiyeti, 31 Teşrin-i Sani 1335 (1919) tarihinde, varidat temin etmek amacıyla, duhuliyesi 50 kuruştan bir sinema tertiplemiştir. (23) Fakat daha sonraki tarihlerde bu tür olaylar Hilal-ı Ahmer yararına düzenlendiği için Cemiyet'le herhangi bir ilgisi olmamıştır.

Muallimler Cemiyeti'nin teşvikiyle 1919 sonlarında Mekteb-i Sultani muallimleri ile memur ve müstahdemleri Aralık ayı maaşlarının asgari yüzde birini İzmir muhtacına teberru etmişler, İdare-i Hususiye'den maaş alan diğer Tali ve İbtidai muallimleri de en sıkıntılı oldukları bir zamanda, aynı şekilde hareket ederek, topladıkları paraları Muallimler Cemiyeti vasıtası ile Valiliğe teslim etmişlerdir. (24)

Cemiyet'in Yönetim Kurulu azası Hıfzı Bey tarafından, "Almanya'da Hayat-ı İctimaiye ve Maarif" hakkında bir konferans verilmiştir. Aynı toplantıda, o sırada İstanbul'da teşekkül eden Piyer Loti Cemiyeti'nin bir şubesinin Kastamonu Muallimler Cemiyeti tarafından açılmış olması münasebetiyle, Muallimler Cemiyeti başkanı Sultani Müdürü Mehmet Behçet Bey'de "Piyer Loti'nin hayat-ı asarı, şahsiyet-i edebisi ve Türkler'e hizmeti hakkında" bir konferans vermiştir. (25)

Muallimler Cemiyeti, Gençler Kulübü'nün kapanması üzerine tekrar faaliyetlerini canlandırmıştır. Yeni kurulan Memleket Yurdu ile iş birliği yaparak, 1 Ocak 1923 tarihinden itibaren Memleket Yurdu binasında (x) Muallimler Cemiyeti azası Öğrtemneler tarafından, geceleri "tedrisat-ı maariften mahrum kalmış olan çıraklara Ulum-i Diniye, Hesap ve Türkçe ve bir kısmına da Musiki" kursları verilmiştir. Masraflarının bir kısmının Belediye bütçesinden sağlandığı Çıracak Dershaneleri'nden üç aylık ilk devrede 40 çıracak okuma ve yazma öğrenmiştir. Yapılan mezuniyet imtihanında başarılı olanlara, Memleket Yurdu bahçesinde yapılan büyük bir törenle Sertifikaları verilmiştir. Törene Vali ve ricali ile birlikte kalabalık bir şehir eşrafı katılmış, Sanayi Mektebi mızıkası da törene neşe katmıştır. (26) 15

(23). Açıksöz, 30 Teş, Sa. 1335 (1919), s.4.

(24). Açıksöz, 21 Kan. Ev. 1335 (1919), s.3.

(25). Açıksöz, 14 Mart 1338 (1922), s.2.

(26). Açıksöz, 8 Nisan 1339 (1923), s.2.

(x). Eski Gençler Kulübü binası

Nisan 1923 tarihinden itibaren de ikinci devre Çıracak Dersanesi tertip edilmiştir. (27)

Muallimler Cemiyeti uzun süre herhangi bir neşriyat organı çıkaramamıştır. Bunun asıl sebebi Açıksöz gazetesidir. Çünkü, Açıksöz gazetesi sayfalarını bütün öğretmenlere sonuna kadar açmıştır. Zaten gazetenin Genel Yayın Müdürü İsmail Habib Sevük de henüz öğretmenlikten yeni ayrılmış bir kişi olarak, Muallimler Cemiyeti'nin muhtemelen fahri azalarındandır. 1922 yılında Muallimler Cemiyeti tekrar faaliyete geçirilirken 1 Kanun-ı Sani 1338 (1922) tarihinde Yusuf Kemal Tengirsek'in ağabeyi, Abdüllahat Nüri Bey tarafından on beş günde bir periyodik olarak, Doğu adında bir mecmua çıkarılmıştır. Mecmuanın, Müdür-ü Mesulü Sultani Tarih muallimi İsmail Hakkı Uzunçarşılı'dır. Mecmua, edebi makaleler, tetkikler ve şiirlere yer vermiştir. Siyasi konulardan uzak durmuştur. (28)

B- GENÇLER KULÜBÜ

Kulüp, bir öğretmen örgütü değildir. Fakat daha kuruluşu sırasında merkezdeki bütün öğretmenler bu kulübe üye olmuşlardır. Yedi kurucu üyeden dördü de öğretmendir. Bu sebeple adeta bir öğretmen cemiyeti gibi faaliyet göstermiştir.

Gençler Kulübü'nün kuruluş tarihi Erdeha tarafından 24 Ocak 1920 olarak belirtiliyorsa da, (29) Hüsnü Açıksöze göre 7 Şubat 1920 tarihinde, Darülkurra Medresesinin üst katındaki büyük salonda açılmıştır. (30) Hüsnü Açıksöz'ün hem Gençler Kulübünün kurucuları arasında bulunduğu, hem de düzenli gazete koleksiyonlarına sahip olduğu düşünülürse, Kulüb'ün resmen 7 Şubat 1920 tarihinde kurulmuş olduğu anlaşılmaktadır. Kurucuları arasında Sultani II. Kısım Müdürü Şükrü, aynı okulun Edebiyat muallimi Talat, Riyaziye muallimi Şevket ve muallim Nihat Beyler, talebelerden de Mahir Hakkı Efendiler vardı. (31) 7 Eylül 1920 tarihinde toplanan Hey'et-i Umumiye'de, yapılan Hey'et-i İdare ye Mekteb-i Sultani Müdürü Mehmet Behçet, Darülmuallimin Müdürü Remzi Sultani muallimlerinden Rasim ve Şevket Beyler gir-

(27). Açıksöz, 16 Nisan 1339 (1923), s.2.

(28). Doğu, Kastamonu 1338 (1922), (Sekiz sayı çıkmıştır.)

(29). Kamil Erdeha, a.g.e., s.223.

(30). Hüsnü Açıksöz, a.g.e., s.66-67.

(31). Nurettin Peker, a.g.e., s.131.

mişlerdir. Hey'et-i riyasete Darülmuallimin Müdürü Remzi Bey getirilmiştir. (32)

Gençler Kulübü'nün nizamnamesine göre amaçları, "gençler arasında tesanüd ve uhuvveti tesis ve teyit ile terbiyei içtimaiyenin esasatı diniye, ahlakiye, milliye dairesinde teali ve tekemmülüne ve memleketin maddi manevi her türlü asri ihtiyacını temine çalışmaktır." (33) Vali Cemal Bey Kulüb'ün kuruluşunda büyük emek sarfetmiş, kuruluşundan sonra da bütün imkanlarıyla desteklemiştir. İnşaata yarım kalan eski İttihat ve Terakki binası, devlet ormanlarından meccanen sağlanan keresteler ile kısa zamanda tamamlanmıştır. (34) Burası, alt katında geniş toplantı salonu, üst katında çalışma odaları bulunan geniş bahçeli bir binadır. (x) TBMM'ne bağlı bulunan diğer vilayetlerde de Gençler Kulübü namıyla cemiyetler kurulmuştur. Bütün bunlardan anlaşıldığına göre, Kulüb'ün gerçek amacı gençleri ve aydınları sivil bir Kulüp etrafında birleştirmek, Milli Mücadele lehine faaliyetleri düzenlemek olduğu söylenebilir.

Gençler Kulübü yeni binasına taşındıktan sonra daha da aktif çalışma imkanı bulmuştur. Kulübün alt salonu, İstihbarat Salonu adıyla 1921 Haziran'ından itibaren umuma açılmış, gerek İstanbul ve gerekse Ankara ile Kastamonu'da yayınlanan gazeteler okuyucuların hizmetine sunulmuştur. Böylece bölge halkının yurttan ve dünyadan doğrudan bilgi sahibi olmaları imkanı sağlanmıştır. Kulübün ayrıca mütalaa salonu ve üyelerin evlerinden getirdikleri kitaplardan oluşan kütüphanesi de gençlerin hizmetine açılmıştır. (35)

1920 Nisan'ında Safranbolu'da TBMM ve Müdafaa-i Hukuk aleyhine ayaklanma çıkması üzerine Kastamonu Valisi Cemal Bey Mekteb-i Sultani Riyaziye muallimi Şevket Bey başkanlığında bir grup Kulüp üyesini Safranbolu bölgesine göndertmiş, hey'et TBMM ve Müdafaa-i Hukuk lehine propaganda çalışması yaparak, bölge halkını aydınlatmıştır. (36) Yine 1920 Temmuz ve Ağustos'unda Vali Cemal Bey'in isteği ile Gençler Kulübü azalarından bir

(32). Açıksöz, 9 Eylül 1336(1920), s.2

(33). Nurettin Peker, a.g.e., s.130

(34). a.g.e., s.128.

(35). Gençlik Mecmuası, Yıl.1, Sayı.18, Kastamonu, 1337 (1921), s.1.

(36). Hüsnü Açıksöz, a.g.e., s.72.

(x) . Bu bina 1951 yılına kadar CHP il merkezi olarak kullanılmıştır. Günümüze kadar da müze olarak intikal etmiştir.

grub öğretmen tarafından kurulan bir hey'et Safranbolu bölgesine gönderilmiştir. Bu olayı Hüsnü Açıksöz şöyle anlatıyor. "Riyaziye muallimi Rasim (Maarif Vekaleti zat işleri müdürü), Fransızca muallimi Hüsnü (Şura-yı Devlet azasından), muallim Arif, muallim Hulusi, muallim Şevket, muallim Rahmi Beylerle, Hoca Zühtü, Hacı Mümin ve Kazazzade Mehmet Efendilerden mürekkep bir hey'et teşkil etti. Bunlar ikişer kollara ayrıldılar ve aylarca köyleri dolaştılar öte yanda Safranbolu, Gerede hadiseleri olurken, beri yanda bu arkadaşlar köy köy dolaşüyor, Kuva-yı Milliye, Vatan ve Millet mefhumları üzerinde tenvir vazifelerini yapıyorlardı." (37) Görüldüğü gibi; kulüp üyesi öğretmenler kasaba ve köyleri dolaşarak Milli Mücadele lehine propoganda yapmışlar, TBMM lehine kamuoyu oluşturarak isyanların önlenmesinde önemli hizmetlerde bulunmuşlardır.

Gençler Kulübü'nde memleket mes'eleriyle de ilgili konferanslar verilmiştir. Bunlardan tesbit edilebilenler: 16 Kasım 1920 tarihinde İstiklal Mahkemesi azasından Tefvik Rüştü Bey Sevres Sulh Muahedesi hakkında bir konferans vermiştir. Konferansda "hayat-ı milliyemizi tamamiyle mahvetmeye ma'tuf olan maddeleri canlı birer misalle saminin gözleri önüne vazıı" edilmiş, yüzlerce hazurun tarafından sulh paçavrası nefretle yad olunmuştur." (38) 19 Kasım 1920 tarihinde de Mehmet Cemal Bey tarafından "Hayat-ı Esaret ve İngiliz Hayatı" adında bir konferans verilmiştir. 31 Temmuz 1921 tarihinde ise Gençler Kulübü bahçesinde Ahmet Agaoglu tarafından bir saat kadar devam eden bir konferans verilmiştir. Bu konferans da hatip, "Anadolu'nun milli kıyamındaki ehemmiyeti ve Avrupa'nın vaziyetini anlatmış, Anadolu köylüsünden ve bilhassa Anadolu köylü kadınlarından bahsetmiş, Anadolu'nun İslam alemindeki mevkiini ve Garb'ın Şark'a karşı beslediği maksatları söylemiş"tir. Ayrıca Malta hatıralarını da anlatmıştır. (39)

Gençler Kulübü Hey'et-i İdaresi, 1921 Haziran'ında aldığı bir kararlar, Türk parasının harice gitmesini önlemek için dahili mamûlatın temin ve revacı için teşebbüsatta bulunmayı ve Kastamonu'da dokunan yerli malı kumaşlardan elbise giymeyi kararlaştırmıştır. Kulüp üyeleri, yerli kumaş giyerek halka örnek olmuşlardır. (40)

(37). Hüsnü Açıksöz, a.g.e., s.73.

(38). Açıksöz, 18 Teşrin-i Sani 1336 (1920), s.2.

(39). Açıksöz, 2 Ağustos 1337 (1921), s.2.

(40). Açıksöz, 15 Haziran 1337, s.2

1921 Temmuz'undan sonra Gençler Kulübü'nde Cuma ve Salı günleri arzu edenlere ikişer saat Fransızca dersi verilmiştir. 17 Temmuz 1921 tarihinden itibaren de şehrin büyük musikişinası Niyazi Bey tarafından musiki şubesi açılmış, her türlü saz ve nota dersleri verilmiştir. (41)

Sakarya muharebesi sırasında "Milli Mücadele uğrunda çarpışırken yaralı düşen muhterem gazilerimizden bir kabile ahiren Kastamonu'ya muvasalat etmiş ve Gençler Kulübü bahçesinde kumandan Muhiddin Paşa hazretleri tarafından çay ve simit ikram edilmek suretiyle i'zaz olunmuşlardı." (42) Şurası muhakkak ki, öğretmenlerin önderliğindeki Gençler Kulübü sadece gazilerimizi değil, pek çok konuğu bağrına basmış, Milli Mücadele'de bir çok insanımıza psikolojik moral vermiştir.

O günlerde Gençler Kulübü'nün siyasi fikirler gütmeyeceği ilan edilmiş ve tüzüğünde de belirtilmişse de Ankara yanlısı bir siyaset izlemekten çekinmemiştir. (43) Milli Mücadele'ye inanmış, imanlı ve şuurlu gençlerin Nahiye müdürü olarak atanmalarında etkili olmuştur. (44)

Gençler Kulübü, zamanla etkinliğini kaybetmiş ve bu sebeple 1922 Ağustos'unda kendi kendini feshetmiştir. Azalarından bir grup yeni bir tüzük hazırlayarak, Memleket Yurdu namıyla bir cemiyet kurmuştur. Memleket Yurdu'na öğretmenler üye olmamıştır. 1922 Aralık ayı ortalarında toplanan Memleket Yurdu ve Muallimler Cemiyeti Yönetim Kurulu, birlikte hareket etmeye karar vermiş ve Memleket Yurdu'nun Muallimler Cemiyeti'ne iltihak etmesine karar verilmiştir. (45) Fakat bu birleşme hiç bir zaman gerçekleşmemiş, sadece bir müddet ortak hareket etmişlerdir.

C- MÜDAFAA-İ HUKUK VE ÖĞRETMENLER

Kastamonu'da 16 Eylül 1919 tarihinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bir şubesi açıldıktan sonra Kastamonu Vilayetinde bulunan öğretmenlerin de Müdafaa-i Hukuk içerisinde görev aldıkları görülmektedir. Ancak bunların isimlerini tesbit etmek imkansız durumdadır. Fakat Sultani muallimlerinden Şevket Bey'in Müdafaa-i Hukuk'un bölge de en hararetli hatiplerinden biri-

(41). Açıksöz, 17 Temmuz 1337 (1921), s.2

(42). İkdam, 2 Teşrin-i Evvel 1921, s.2.

(43). Doğru söz, 2 Ka. Sa. 1938, s.2.

(44). Nurettin Peker, a.g.e., s.128.

(45). Açıksöz, 16 Kan. Ev. 1338 (1922), s.1.

si olduğu anlaşılmaktadır. Şevket Bey, 14 Ağustos 1920 tarihinde Müdafaa-i Hukuk'un Olukbaşında yapılan Cuma Taliminin nihayetinde halka İzmir fecayii hakkında çok etkileyici bir nutuk vermiş ve Şevket Bey'in nutku, halkı çok heyecanlandırarak uzun süre alkışlanmıştır. (46)

1920 yılında Küre'de, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin başkanlığını Merkez İbtidaiye Başmuallimi Hafız Osman Nuri Bey yapıyordu. (47) Araç'da da Merkez İbtidaiye muallimi Kamil Bey Müdafaa-i Hukuk içerisinde görev almıştı. (48)

KONFERANSLAR, MÜSAMERELER VE MİTİNGLER

a- Konferanslar

İzmir'in işgalinden sonra Kastamonu Sultanisi, bölgenin kalbinin attığı en önemli merkezlerden birisi olmuştur. Sultani Müdürü Mehmet Behçet Bey, İzmir'in işgali üzerine duyulan heyecan üzerine, 13 Haziran 1919 akşamı İzmir'in işgali sırasında şehid olanlar için bir mevlüt tertiplemiştir. teravih namazından sonra başta Vali İbrahim Bey olmak üzere ekabir-i memurin, ulema, eşraf ile birlikte akın akın ahali gelip konferans salonunu doldurmuştur. Nasrullah muhteremî Emin Efendi ile Hoca Tefvik Efendi, mevlüt kıraat etmişler, müftü Hafız Osman Efendi de İzmir şehidlerinin ruhuna dualar okumuştur.

Sultani Müdürü Mehmet Behçet Bey, yaptığı konuşmada "harpten mağlup olarak çıktuktan sonra, Türk milletinin hukukunun muhafaza olunacağını zan edüp hak ve adaletin tecellisinin intizar ettiği bir zamanda ansızın Anadolu'ya düşmanın taarruz ettiğini, bir çok İslam kardeşlerimizin şehid edilip, fesler yırtılmak, sarıklar çamurlara atılmak gibi nice feci hareketler yapıldığını, (...) bunun üzerine memleketin büsbütün sıkıldığını, her taraftan tezahüratın başladığını ve bu galeyana umuminin mevcudiyetimizi isbat etmiş olduğunu, binaenaleyh katiyyen me'yus olmamaklığımız lazım geldiğini söyledi", Mehmet Behçet Bey konuşmasını "meramın elinden hiç birşey kurtaramaz, yeis küfürle müsavidir" diyerek bitirdi. (49)

Sultani konferans salonu, zaman zaman sosyal konferanslara da sahne olmuştur. 13 Kasım 1919 tarihinde Deftardar Ferit Bey "Şirketler", Vilayet

(46). Açıksöz, 16 Ağustos 1336, s.1.

(47). Nurettin Peker, a.g.e., s.94.

(48). a.g.e., s.183.

(49). Açıksöz, 15 Haziran 1335 (1919), s.2.

Sihhiye Müdürü Ferruh Bey "Ahval-ı Sihhiye", (50) 28 Kasım 1919 tarihinde Posta ve Telgraf Müfettişi Enver Bey "Elektrik ve Sanayide Tatbiki", Bakteriolog Doktor Hakkı Bey "Alkol ve Tahribatı" hakkında, (51) 1 Temmuz 1921 tarihinde Ahmet Ağaoğlu "Malta Hatıraları", (52) ve 26 Mayıs 1923 tarihinde de İsmail Habib Sevük "İmtihan Veren Millet" adlarında konferanslar vermişlerdir. (53) Aynı salonda, 1921 Mayıs'ı başlarında Hilal-i Ahmer Hamımlar Cemiyeti şubesi tarafından bir konferans verilmiş ve bu konferansda beşyüz lira teberru toplanmıştır. (54)

b- Müsamereleler

İzmir'in işgalinin birinci ayı sebebiyle, Sultani Konferans salonunda İbrahim Alaaddin (Gövsä) Bey'in, "Şehidlik" adında bir piyesi oynanmıştır. Müsamereyi, başta Vali İbrahim Bey ve Vilayet erkanı ile şehir eşrafından kalabalık bir topluluk izlenmiştir. (55) Sultani müdürü Mehmet Behçet Bey, müsamerenin sonunda memleketin umumi durumu ve tezahürat-ı milliye hakkında, dinleyiciler tarafından heyecanla dinlenip alkışlanan bir nutuk vermiştir. Mehmet Behçet Bey, asırlardan beri Türk yurdu olan İzmir'de, Yunan işgali sırasında yüreklerimizi yakan pek feci mezalim yaptıklarını anlattıktan sonra vatanın bütünlüğü, hukuk-ı milliye ve istiklalimizin muhafazasının temini ve müdafaası uğrunda fırka ve siyaset ihtiraslarının terk edilerek milletin yekvucud bir kitle olduğu ve bu suretle tecelli eden tesanüdün kuvvet ve muhasenat verdiğini anlatmış ve bunun neticesinde milletin istiklaline kavuşacağını söylemiştir. (56)

14 Ocak 1920 tarihinde Sultani konferans salonunda, Sultani Müdürü Mehmet Behçet Bey tarafından bir müsamere tertip edilmiştir. Müsamereye başta Vali Cemal Bey ve vilayet erkanı ile kalabalık bir şehir eşrafı katılmıştır. Müsamere Ziya Gökalp'in "Şehit Haremi" adındaki şiirinin okunmasıyla başlanmış, müteakiben talebeler tarafından piyano ve keman ile müzik çalınmış, sonra Adülhakhamit Bey'in "Tezer"inden bir parça temsil

(50). Kastamonu Vilayet Gazetesi, 10 Kan. Sa. 1335 (1919), s.2.

(51). Kastamonu Vilayet Gazetesi, 23 Teş. Sa. 1335 (1919), s.2.

(52). Açıksöz, 2 Temmuz 1337 (1921), s.2.

(53). Açıksöz, 26 Mayıs 1339 (1923), s.1.

(54). Gençlik Mecmuası, Yıl. 1, Sayı.15, Kastamonu. 15 Mayıs 1337 (1921) s.15.

(55). Açıksöz, 18 Haziran 1335 (1919), s.2.

(56). Kastamonu Vilayet Gazetesi, 18 Haziran 1335 (1919), s.1.

edilmiştir. Müsamere Sultani Müdürü Mehmet Behçet Bey'in "Meslek" namındaki temsilinin oynanmasıyla sona ermiştir. (57)

Okulların yaz tatiline girmiş olmasına rağmen, Sultani Müdürü Mehmet Behçet Bey'in gayretiyle, 19 Temmuz 1920 akşamı, bilet fiyatları bir lira olmak üzere "hasılatı tamamen müdafaa-i milliye menfaatine terk ve teberru olunan bir müsamere tertip edilmiştir. (58) Salonun istiaabına göre tertip olunan biletlerin hepsinin satıldığı müsamereye, Vali Cemal Bey ile hükümet erkanı ve bilumum şehir eşrafı iştirak etmiştir. (x)

Müsamereye, Mehmet Behçet Bey'in yazdığı "Feryat" manzumesinin on öğrenci tarafından okunmasıyla başlamıştır. Müteakiben Köprülü-zade Mehmet Fuat Bey'in "Nasret'din Hoca ve Oğlu" efsanesi, küçüklüğüne ve masumluğuna rağmen Tarık Efendi tarafından fevkalade güzel okunmuştur. Sonra Hayri Efendi "Ana Toprağı", Tevfik Efendi "Yangın", Sadi Efendi tarafından "İrkımın Türküsü" adlı şiirler okunmuştur. Daha sonra, bu konuda hakikaten fitri bir istidat sahibi olan Kamuran Efendi tarafından Aziz Hüdayi'nin "Diş Ağrısı" efsanesi (skeç) fevkalade güzel oynanmış ve (gülmekten) ortalığı karıştırmıştır. Niyazi Efendi de "Heryer Karanlık" şiirini pek hazin terennüm etmiştir. Yine öğrencilerden Asım Efendi tarafından "Zaviye-i Felasefe" adlı şiiri pek mahirane okunmuştur. (xx)

Okunan şiirlerden sonra "Duhter-i Hindu"den bir parça temsil edilmiştir. Bu oyun müsamerenin en canlı temsili olmuş, güçlkle titreyen kalplere bile bir ihtizaz husule getirmiştir. Müsamere Sultani Müdürü Mehmet Behçet Bey'in "Yeni Akademi" ismindeki piyesi ile sona ermiştir. Başta Vali Cemal Bey ve diğer seyirciler büyük bir memnuniyetle Mehmet Behçet Bey'e teşekkür ederek ayrılmışlardır. (59).

Hocaların teşviki ile, 5 Şubat 1921 tarihinde Sultani ve Darülmualimin talebeleri birlikte bir talebe konseri vermişlerdir. Piyano ve keman çalınmış ve müsamerele oynanmıştır. Ayrıca bir çok şiir talebeler tarafından okunmuştur. Müsamere, projeksiyon ile çeşitli levhaların gösterilmesiyle sona ermiştir. (60)

(57). Açıksöz, 15 Kan. Sa. 1336 (1920), s.1.

(58). Açıksöz, 15 Temmuz 1336 (1920), s.2.

(59). Açıksöz, 22 Temmuz 1336 (1920), s.1.

(60). Açıksöz, 7 Şubat 1337 (1921), s.2.

(x). 300 kişilik kapasitesi vardır.

(xx). Şair Mehmet Akif'in oğludur.

2 Kasım 1921 tarihinde, Sultani konferans salonunda Hilal-i Ahmer menfatine, İzmir'de Yunan mezalimini tasvir eden bir müsamere tertip edilmiştir. Müsamerenin giriş biletleri, koltuklar 200, birinci mevki 100, ikinci mevki 50 kuruştan satılmıştır. (61) Müsamerede, Sultani talebelerinden Cemal, Tefvik, Niyazi ve Fethi Efendiler rol almıştır. Cemal Efendi (Hasan) Tahsin rolünü oynamıştır. Müsamerede "birçok kimsenin ağladığı, birçok gözlerin yaşardığı, birçok göğüslerin heyecanlandığı görülüyordu. O gece, mekteplerde böyle müsamereleri hoş görmeyenlerin bile; süphesiz ağladıkları sahne, ruhları terbiye ve heyecana getirmek için faziletli" bir gece olmuştur. Temsilin perde aralarında talebelerden Arif Efendi kendi şiirini, Şahap Efendi de "Memleketime" adlı şiiri okumuştur. Ayrıca Musikişinas Niyazi Bey'in besteleri piyano ve keman eşliğinde öğrenciler tarafından seslendirilmiştir. Müsamerede üç yüz lira kadar bir gelir elde edilmiş ve Hilal-i Ahmer'e teslim edilmiştir. (62) Aynı müsamere, arzu üzerine 6 Kasım 1921 tarihinde tekrarlanmıştır. (63)

Mehmet Behçet Bey'in Sultani Müdürlüğü'nden ayrılmasından sonra, Sultani'nin faaliyetleri yavaş yavaş azalmıştır. O'nun tekrar Maarif Müdürü olarak Kastamonu'ya gelmesinden sonra şehirde tekrar etkinlikler artmıştır. 6 Mart 1923 tarihinde Maarif Müdürü Mehmet Behçet Bey'in teşviki ile Sultani Müdürü Ahmet Şükrü Bey tarafından bir müsamere tertip edilmiştir. (64) Müsamere, "İstiklal Marşı"nın piyano ve keman eşliğinde yirmi yedi öğrenci tarafından söylenmesiyle başlamıştır. Sonra, ikinci sınıf talebesi Muzaffer Efendi tarafından Köprülü-zade Mehmet Fuat Bey'in "Masal" adlı manzumesi okunmuştur. Müteakiben, Üçüncü sınıf talebesi Saim Efendi Muallim Hulusi Bey tarafından yazılan "Ne Olmalı İmişim" adlı monoloğu oynamıştır. Sonra talebeler tarafından piyano ve keman ile Uşak Peşrevi geçilmiştir. Altıncı sınıf talebelerinden Tarık Efendi, Ahmet Haşım'ın "Evim" adlı şiiri ile dokuzuncu sınıf talebesinden Hayri Efendi tarafından şair Hüseyin Cahid'in bir fantazisi okunmuştur. Müteakiben talebeler tarafından yapılan idman gösterileriyle devam edilmiştir.

Müsamereye, Abdülhakhamid'in "Tayflar Geçidi"nden bir sahne ile devam etmiştir. Temsilde, Kambur rolünü Asım Efendi, İlhan rolünü Eşref, Na-

(61). Açıksöz, 7 Şubat 1337 (1921), s.2.

(62). Açıksöz, 5 Teş. Sa. 1337 (1921), s.1.

(63). Açıksöz, 7 Teş. Sa. 1337 (1921), s.2.

(64). Açıksöz, 4 Mart 1338 (1922), s.2.

mık Kemal rolünü Arif, Sadi rolünü Bahri, (x) Suret-i gaib rolünü Ferid Efendiler muvaffakiyetle oynamışlardır. Temsilden sonra, bir grup talebe tarafından "Palandöken" adlı milli bir marş söylenmiş ve "İmtihan Alemi" isminde bir komedi temsil edilmiştir. Müsamere, piyano ve keman eşliğinde (Kazım Karabekir Paşa'nın) "Türk Yılmaz" marşının bilimum öğrenciler tarafından okunması ile hitam bulmuştur. (65)

Milli Mücadele Devrinde Kastamonu Darülmualimat'ı bölgedeki kadınların milli heyecanla toplandıkları önemli bir merkez olmuştur. Orada az sayıda fakat o zamanın şartlarında Darülmualimat Müdiresi Hikmet Hanım'ın başkanlığında, fevkalade güzel müsamereler tertiplemişlerdir.

30 Ekim 1919 tarihinde, akşam namazından sonra tarihi ve milli bir temsil düzenlenmiş, şehir merkezinde bulunan kadınlar akın akın Darülmualimat'a gelerek, herkes sıra numaraları verilen sandalyalarına oturduktan sonra, Mektep Müdiresi Hikmet Hanım, bir nutukla programı başlatmıştır. Önce Darülmualimat marşı söylenmiş, müteakiben okul öğrencileri "Eski Türkülerden Bir Sahne" adında bir müsamerayı oynamışlardır. Perde aralarında Resim muallimesi Madam İzabel tarafından okulun piyonosunda güzel şarkılar çalmış, Terbiye-i Bedeniye muallimesi Melek Hanım da kapanış nutkunu söylemiştir. (66)

27 Şubat 1920 tarihinde de, Darülmualimat idarecileri ve öğretmenlerinin yönetiminde, "İzmir ve Maraş Muhtacı" yararına bir müsamere tertip edilmiştir. Sultani konferans salonunda yapılan ve Darülmualimat öğrencilerinin görev aldığı müsamerede, yüz altmış beş lira hasılat elde edilerek, İane Cemiyeti'ne teslim edilmiştir. (67)

1921 Haziran'ının ilk haftasında ise, Darülmualimat İdare Heyeti ve muallimleri ile talebeleri tarafından, Hilal-i Ahmer menfaatine bir müsamere tertip edilmiştir.

Müsamereye, bütün talebe tarafından terennüm edilen Darülmualimat marşı ile başlanmıştır. Müteakiben Hilal-i Ahmer'in insani vazifesini gösteren bir tablo sergilenmiştir. Sonra da dört perdelik vatani, askeri bir piyes sahnelenmiş perde aralarında "Öksüzler" ve Şehidler" adlı şiirler

(65). Açıksöz, 7 Mart 1338 (1922), s.1.

(66). Açıksöz, 2 Teş. Sa. 1335 (1919), s.2.

(67). Açıksöz, 29 Şubat 1336 (1920), s.2.

(x). Ünlü Matematikçi Bahri Vedat Alpman

okunmuş, "Paşazade Dikişçi Kızı" adlı bir monoloğ söylenmiştir. Piyesin mevzuu, son "İstiklal Harbinde birkaç evladını birden kaybeden bir Türk validesi kızlarını ve komşularını teşvik ederek vatanın saadet ve selameti için harbe gönderiyor, kalpleri aşk-ı vatan ile yanan genç kadınlar tabii ki, erkekler gibi silahlanarak cepheye gidiyorlar. Fedakarane hizmet ediyorlar. Kazanılan büyük bir zaferin akabinde gönüllü kumandanı olan 'jandark' ruhlu bir genç kız yaralanarak şehid oluyor." Müsamere vatanperverane bir nutukla sona ermiştir. Elde edilen gelir Hilal-ı Ahmer-e verilmiştir. (68)

c- İstiklal Mitingi

Osmanlı Devletinin 622. kuruluş yıldönümüne rastlayan 30 Aralık 1921 tarihinde, bütün mekteplerin Cuma namazını müteakiben önce Nasrullah meydanında toplanmış, sanayi mektebi mızıkası da caddeleri dolaşarak halkı coşturmuş, halk dükkanlarını kapatarak Mekteb-i Sultani bahçesinde toplanmıştır. Açış nutkunu Sultani talebelerinden Cemal Efendi yapmıştır. Rejî memurlarından Nureddin Bey "Osman Gazi'nin Millete Selamı" şiirini okumuş, buna İbtidai muallimlerinden Kadri Bey "Milletin Osman Gaziye Selamı" şiirini okuyarak mukabelede bulunmuştur.

İstiklal Mitinginde, eski Sultani Edebiyat muallimlerinden, o sırada Açıksöz Gazetesi sermuharriri İsmail Habib (Sevük) Bey, konuşmasında İstiklal-i millinin anlam ve önemini anlatmış, "bugün senei devriyesine tebcil ve tesyid için toplandığımız bu istiklal gününden, eğer bu milletin istiklali ma'nası kasdolunuyorsa, bundan daha yanlış bir hata olamayacağını söylemiştir." İsmail Habib Bey, "çünkü bu millet istiklalini bundan altı buçuk asır evvel kazanmadı. Bu milletin istiklali tarihinden daha eski ve tarihten daha yaşlıdır. Biz bugün Türk milletinin istiklalini değil, bu büyük milletin bir cuz-i olan Anadolu Türkleri'nin 299 senesinde kurdukları saltanatın doğuş gününü tes'id için toplandık demıştır. Meselenin izahı için Selçuklu ve Osmanlı tarihinden örnekler vermiştir. (69)

ÖĞRETMENLER VE BASIN

Milli Mücadele Devri'nde modern oluşum araçları ve dağıtım şirketlerinin olmaması sebebiyle mahalli basın Babıali'nin tekelinde değildi.

(68). Gençlik, Yıl.1, Sayı.17, Kastamonu 15 Haziran 1337 (1921), s.15.

(69). Açıksöz, 31 Kanun-ı Evvel 1337 (1921), s.1.

Gazeteler abone sistemiyle dağıtıldı. Çok azı da seyyar dağıtıcılar tarafından satılıyordu. Babıali gazeteleri ancak abone ve yolcular vasıtası ile Anadolu'ya getirebiliyorlardı. Bu sebeple Anadolu'da mahalli basın bütünü imkansızlıklara rağmen çok etkin olduğu görülür.

Milli Mücadele Devri'nde "İstanbul'da çıkan öğretmen mecmualarının başlıcaları Tedrisat Mecmuası, Büyük Mecmua, Yeni Nesil ve Muallimler Mecmuası'dır" Bu mecmualarda öğretmenlerden İsmail Hakkı (Baltacıoğlu), Ömer Seyfettin, Ali Canip, Muallim Cevdet, Halide Edib, Tekin Alp, Sabiha Zeke-riya, Memduh, Ali Sadullah, Siraceddin, Muslihiddin Adil imzalarıyla ilmi, edebi, mesleki makaleler yazılmıştır. Ankara'da en çok Kazım Nami Duru'nun imzaları görülen "Anadolu Terbiye Mecmuası," Trabzon'da Hıfzırahman Raşit Öymen tarafından "Yeni Mektep", Artvin'de Ali Rıza Bey tarafından "Yeşil Yuva", Antalya Muallimler Cemiyeti tarafından "Yeni Hayat", Adana Muallimler ve Muallimler Cemiyeti tarafından "Milli Mefkûre, mecmuaları nesredilmiştir. Bu mecmualarda; yerli ve yabancı öğretmen örgütleri ile, Türkiye ve dışarıdaki eğitim mes'eleleri, öğretmen yetiştirilmesi, Psikoloji ve Pedagoji konuları ile çeşitli derslerin öğretim metotları v.s. konuları yer almıştır. (70).

Milli Mücadele Devri'nde Kastamonu'da Kastamonu Vilayet ve Akçıksöz Gazetesi ile Gençlik ve Doğu namında iki mecmua çıkmıştır. Kastamonu Vilayet Gazetesi 1882'de Valilik tarafından çıkarılmıştır. Milli Mücadele Devri'nde çok az sayıda yayımlanmıştır. Gazete'de resmi beyan, ilan ve haberler yer alıyordu. Şehrin Maarif Tarihi açısından son derece zengin bir kaynaktır. Fakat öğretmenlerden yazı yazana raslanmamıştır.

Sultani son sınıf öğrencilerinden Hüsnü Açıksöz, Hamdi Çelen ve Tahir Karaoğuz tarafından 15 Haziran 1919 tarihinde çıkarılan Açıksöz Gazetesi, daha çıkmadan önce Sultani Müdürü Mehmet Behçet Bey'in teşvikini gördü. Behçet Bey, Gazete'yi yazılarıyla destekleyeceğini de vaad etti. (71) Sultani Edebiyat muallimi Talat Bey, maddi yardımlarının yanında makale, şiir ve mizahlarıyla destekledi. (72) Eski sultani Edebiyat Muallimi

(70). Yahya Akyüz, Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri, a.g.e., s.185-187.

(71). Ömer Sami Coşar, Milli Mücadele Basını, Gazeteciler Cemiyeti Yayını, No:1 s.91.

(72). Nurettin Peker, a.g.e., s.409.

İsmail Habib Sevük, Atatürk tarafından 1922 yazında Ankara'ya çağırılınca-ya kadar Açıksöz'ün sermuharrir'liğini yaptı. (73) Sultani Tarih Muallimi İsmail Hakkı Uzunçarşılı 1921 Ağustos'undan 1922 Kasımı'na kadar ilmi makaleleri, aktüel şiir ve mizahları ile Açıksöz'ün en güçlü kalemi olmuştur. Hocalarının teşviki ile şiire istidatı olan talebelerden bazıları konularını vatan sevgisinden alan heyecanlı şiirler yazdılar. Açıksöz her türlü imkansızlıklar ve engeller içinde önce haftalık olarak, sonra da Çarşamba ve Pazar günleri olmak üzere haftada iki gün, zaman zaman sarı, pembe, mor, yeşil kapak kağıtlarıyla neşriyatını sürdürdü. Gazete, sahibi Hüsnü Açıksözün Serbest Fırka İl Başkanı olmasından sonra, siyasi baskılar neticesinde 1931 yılında kapatılınca kadar, Türk İnkılabı'nın en önemli savunucularından biri oldu.

Gençlik Mecmuası, Gençler Kulübü adına alınan imtiyazla 1921 yılında neşriyata başlamış, ilk sayılarından sonra eski Tarih Muallimi Enver Kemal Bey'in sermuharrirliğinde on sekiz sayı çıkmıştır. Mecmuada eli kalem tutan herkes yazmıştır. (74) Fakat makalelerin tamamına yakınının altında Gençlik imzası olduğu için, imza sahiplerinin belirlenmesi mümkün değildir.

Doğu Mecmuası, 1 Ocak 1921'de Abdüllahat Nuri Bey'in sermuharrirliğinde ve O'nun adına alınan imtiyazla neşriyata başladı. Her on beş günde bir, toplam sekiz sayı çıkmıştır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı mecmuanın mesül müdürlüğünü yapmış, ilmi makaleler yazmıştır. Ayrıca Darülmuallimin Coğrafya muallimi Ahmet Hilmi Tabiiye muallimi Hayri, Fransızca muallimi Ahmet Fevzi Beyler'in makale, tetkik ve hikayeleri yayınlamıştır. Öğrencilerden İlhan Şevket ve M. Arif'in şiirlerine yer vermiştir. Mecmua'nın sonuncu sayısı 15 Nisan 1922'de çıkmıştır. (75)

KASTAMONU BASININDA YER ALAN ÖĞRETMENLER

a- İsmail Hakkı Uzunçarşılı

1889'da İstanbul'da doğdu. İlk ve Orta tahsilini İstanbul'da yaptı. Sonra Darülfünun Edebiyat Şubesini bitirdi. Milli Mücadele başlarında Kü-

(73). İsmail Habib Sevük, Atatürk için, Kültür Bakanlığı-Ankara 1981, s.7.

(74). Gençlik, Kastamonu 1337 (1921), Koleksiyonu Ankara Milli Kütüphanede mevcuttur.

(75). Doğu, Kastamonu, 1 Kan. Sa. 1338, 15 Nisan 1338 (1922), Milli Kütüphanede Koleksiyonu Mevcut olup, 4. ve 6. sayıları eksiktir.

tahya İdadisi'nde Tarih öğretmeni iken, Kütahya'nın işgali üzerine 1921 Ağustosunda Kastamonu'ya gelerek, 1922 Kasım'ına kadar Kastamonu Sultanisi'nde Tarih muallimliği ve bilahire müdür muavinliği görevinde bulundu. (76) Açıksöz Gazetesi ve Doğu Mecmuası'nda Muallim İsmail Hakkı imzası ile çok sayıda tarihi şahsiyetler ve tarihi müesseseler konusunda ilmi makaleler yazdı. Aktüel olaylar karşısında siyasi makaleler yazmaktan da çekinmedi. Ayrıca "Hazer-Dinar" ve "Savcı" mahlası ile mizahi şiirler yazdı. (77)

İsmail Hakkı Bey, 1922 yılında "İlim Derneği" tarafından oluşturulan bir hey'etle Maarif Müdürü Sadık Bey'le birlikte Taşköprü Boyabat ve Sinop'a kadar uzun bir inceleme gezisine çıktı. Tetkik ve İntibalarını Açıksöz Gazetesi'nde 11 Haziran-9 Temmuz 1922 tarihleri arasında dokuz mektupta yayınlandı. (78) Gezi sırasında gördüğü kasaba ve kariyelerin ekonomik ve sosyal hayatı dışında en çok da eğitim durumu üzerinde durur. Taşköprü yakınlarında Unapa kariyesinde gördüklerini şöyle anlatır :

"Unapa'da mualliminin "Mektepler Güneşi" ismini verdiği biri ihzari diğeri devre-i evveli olmak üzere iki sınıflı bir mektebi var, mektep 1337 (1921) senesi Eylül'ünde açılmış ve elyevm 38 zükur ve 35 inas müdavimi var. Muallimi Hafız Sabri Efendi'nin cidden takdir ve tahsinlere layık gayretli ve Maarif'i takdir etmiş ve İstanbul'da yetişerek tenvir etmiş, bugün ahaliden bağzı zevatın terkib ve himmetleriyle bura mektebi bütün köy mekteplerinin bihakkın güneşi olmuştur. (...) Yalnız başa mektebi idare eden bu sahip-i azim muallimin yetişirdiği talebe ve talebatın senelerine göre müktesebatları da pek mükemmeldir.

Muallim Sabri Efendi Darümuallimin me'zunu değil fakat bala-yı mütehabb Darümuallimin'den başmuallimlik ehliyetnamesi almış ve mesleğinde pekçok muallimlere gıpta verecek sayan-ı takdir haller göstermiştir. Bundan dolayı elli haneli olan Unapa köyüne yarım saat mesafeden talebe geldiği gibi iki saatlik köyden de bir haftalık aızıyla gelen talebe vardır. (...) Maarif Müdürü Sadık Bey, pek memnun oldu. Mualliminin gösterdiği gayretin mükafaatı olmak üzere Eylül'den itibaren maaşına yüz kuruş zam eyledi". (79)

-
- (76). Aziz Demircioğlu, 100 yıllık Kastamonu Basınında Kim Kimdir? a.g.e., s.31.
 (77). Adnan Sadık Ergi, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Yayınları, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan TTK Basımevi, Ankara 1976, s.XXI.
 (78). Açıksöz, 3 Haziran 1338 (1922), s.2.
 (79). İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Taşköprü Mektubu, Açıksöz, 18 Haziran 1338 (1922), s.2.

İsmail Hakkı Bey, ilmi makalelerinin çoğunda ya Kastamonu'nun yetiştirdiği ya da Kastamonu'da görev yapmış olan tarihi şahsiyetlerin tercüme-i hallerini yazar. Bu makalelerden bazıları şunlardır. Tosyalı Koca Nişancı Celalzade Mustafa çelebi, (80) Tosyalı Salih Salahi Efendi, (81) Kastamonu meşahiri-3, Halil Hayreddin Efendi, (82) Halimi Adülhalim Çelebi, (83) Hafız Hüseyin Hüsnü Efendi, (84) Baltacı Mehmet Paşa, (85) Kaptan-ı Derya Salih Efendi, (86) Şaire Feride Hanım. (87)

Mezkur şahsiyetler hakkında ilk defa orjinal kaynaklar gösterilerek tercüme-i halleri yazılmıştır. Bu konuda Şaire Feride Hanım makalesinde şu sitemde bulunur.

"Tarih-i Edebiyatımızı karıştıracak olursak şaire olarak gözümüze topu topu mecmu yirmiyi bile doldurmayan mümtaz şahsiyetler çarpar ve onların bile esaslı surette tercüme-i hali bilinmez. Halbuki tarihimizde alim, şair, mütehassıs birçok zevat yetiştiği halde şaire ve muharrirelerimiz (den) pekaz bahis edilmiş, bittabiî şayan-ı esefdir. Kutret-i şairaneleri fevkalade olarak yetişenlerden maadasının isimleri mechul kalmıştır." (88)

Kastamonu köklü bir tarihe sahip olması hasebiyle şehirde birçok camii, mescid, medrese ve kütüphane vardır. Bunların içinde Nasrullah Camii şehrin simgesi olmuştur. İsmail Hakkı Bey, Nasrullah Camii adlı makalesinde Nasrullah Camii ve diğerlerinin durumunu şöyle anlatıyor.

"Bizde öyle eserler vardır ki mürur-u zamanla harab olmuş ve sahiblerinin isminden başka birşeyi kalmamıştır. Yine öyle eserler vardır ki kendileri senelerin tahribatına göğüs gerdikleri halde sahibleri hakkında

-
- (80). İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Açıksöz, 8 Eylül 1337 (1921), s.2.
 (81). " " " , Açıksöz, 20 Eylül 1337 (1921), s.2
 (82). " " " , Açıksöz, 26 Eylül 1337 (1921), s.2.
 (83). " " " , Açıksöz, 5 Teş. Ev. 1337 (1921), s.2.
 (84). " " " , Açıksöz, 12 Teş. Ev. 1337 (1921), s.2.
 (85). " " " , Açıksöz, 13 Şubat 1338 (1922), s.2.
 (86). " " " , Açıksöz, 2 Mart 1338 (1922), s.2.
 (87). " " " , Doğu, a.g.e., Sayı.1., 1 Kan. Sa. 1338
 (1922), s.3.
 (88). İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Şaire Feride Hanım, Doğu, Sayı.1, 1 Kanunı Suni 1338 (1922), s.3.

malumatımız yoktur. İşte Nasrullah Gazi'nin eser-i hayrı olan camii müteaddid zevatın himmetiyle zamanımıza kadar gelmiş ve maalesef kendisi hakkında pekaz ma'lumat elde edilebilmiştir." (89)

Kastamonu'da bulunan kütüphaneleri de tek tek dolaşmış ve şu sonuca varmıştır. "Kütüphanelerimizde mevcut asar yalnız münderecatı i'tibariyle şayan-ı tetkik olmayub bir çok hususatda aliyyülhusus mücellitlik, müzehhiblik, hattatlık ve imla itibariyle mütalaa ve tetkike muhtaçdır. Bu asar hep ihmal-i teseyyübümüz yüzünden işe yaramaz, rutubetden yapışmış, güve yemiş veya çalınmıştır. Kastamonu'da bugün istifade-i umumiyeye ma'ruz hiç kütüphane yoktur. Yani bir hayli kütüphane varsa da istifade etmek mümkün değildir." (90)

Tarihi müesseselerle ilgili çok kıymetli makaleler de yazmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır. "Muhasebe-i Tarihiyye: Eski Belediye Teşkilatı (Subaşılık)", (91) "Müftü ve Nakibü'l-Eşraf Teşkilatı", (92) "Eski zamanlarda Gayr-i Müslimlerden Cizye", (93) "Menzil ve Posta Teşkilatı". (94)

Sakarya Zaferi kanazılmış, Büyük Taarruz için hazırlıklara çoktan başlanılmıştır. Fakat bazı gafiller hala İtilaf Devletleri ile anlaşmanın gereğine inanmaktadır. Bu gafillere İsmail Hakkı Bey, "Düşman, Azm-i Millî" makalesinde şöyle cevap verir.

"Düşmanın istilası altında bulunan yerlerde yaptığı mezalimi protesto eden Hükümet-i Milliye'nin ve saiki ecnebi muharrire ve muharrirlerinin müşahedatı elan Avrupa'yı teheyyüc etmiyor ve etmeyecektir. Çünkü yakılacak olan Türk ve Müslüman haneleri ve hetk edilecek ırz ve namus Türk ve Müslüman namusu değil mi? Bu kadar tezayih karşı hala düşmanın merhametinden insafından dem vuranlarımız iyi bilmelidir ki, Avrupa'nın daire-i safa avdet etmesi demek Türk'ün gelebesi demektir. Zaten basit düşünenler bile anlamışlardır. Avrupa'nın bundan iki sene evvelki vaziyeti bize karşı tavrı İstanbul'un işgali esnasındaki hadisat, tazyik ve daha

(89). İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Nasrullah Camii, Açıksöz, 23 Şubat 1338 (1922), s.2.

(90). İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Kastamonu Kütüphaneleri, Açıksöz, 31 Teş. Ev. 1337 (1921), s.2.

(91). İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Açıksöz, 1 Teş. Sa. 1337 (1921), s.2.

(92). " " " , Açıksöz, 9 Teş. Sa. 1337 (1921), s.2.

(93). " " " , Açıksöz, 24 Teş. Sa. 1337 (1921), s.2.

(94). " " " , Açıksöz, 25 Kan. Sa. 1338 (1922), s.2.

sonra bunların aksine olarak Avrupa'ya da'vetimiz, Malta üsera'sının tahliyesi, Adana'nın Hükümet-i Milliye'ye teslimi vesaire Avrupa'nın lütfundan mıdır? Yoksa kıramadığın kolu öp düsturuna tabiiyetden midir?" (95)

Türk İstiklal Harbi'nin bir başka özelliğini ilk görenlerden birisi de İsmail Hakkı Bey'dir. O'na göre; Avrupa tarafından sinsice Şark'dan koparılan Anadolu Türklüğü, İstiklal Harbi ile şarktaki Türk alemini uyardırmıştır. Türk milletinin Batı'nın esaretinden kurtulmanın yollarından birisi de budur.

"Anadolu kıyamı, Anadolu müdafaası yalnız Devletimiz'in hukuk'u meşruiyetini talep ve anı istirdada teşebbüs ettiği bir fiil-i merdane olmakla kalmamış, bugünkü vaziyet bize şimdiye kadar yegane kaldığımız bir kitle-i milliyeyi, Türk milletini takrib etmiştir. Bir takım mesail-i siyasiyenin hudüsundan dolayı Avrupa bize şarka baktırmayarak oradaki hem ırk, hem dinimizle münasebet-i dostane de bulunub birbirimizi iyiden anlamak ve Avrupa'nın yaptığı haksızlığa karşı bir vücüd gibi hareket etmemek ve icab eden vaziyeti almamak için daima bir gaile ihdas etmiş ve birbirinden uzak bulunan aynı ırk, aynı dindeki milleti birbirine yaklaştırmak istememiştir. (...)

Şimdi şarkda el ele veren ve verecek olan ve bütün münafığ ve amali bir olan Azerbeycan, Afkan, Buhara, İran, Kırım hükümetleri arasındaki revabit-ı maddiye ve ma'neviyeyi tezyid ve takviye için çalışacakları ve bu suretle hareket ve munasebet-i hasenayı idame-i istikbalde bizi bir kitle-i milliye olarak cihana karşı çıkaracak mütekarrib bir halde yaşamış olan şark hükümetleri bu samimiyeti her türlü tahkim ve taarruza karşı tekvucüt bir halde gösterdikleri gün ittihad-ı milliye'nin seme'at-ı iktifat edilmiş olacaktır." (96)

1922 Şubat'ında Kastamonu'da Belediye seçimleri yapılmıştır. O sırada iki dereceli seçim sistemi vardı. Önce halk tarafından Belediye azaları, azalar tarafından da Belediye Reisi seçiliyordu. Başta İsmail Hakkı Bey ve arkadaşları, Açıksöz'de üst üste yazdıkları makalelerde halka, Belediye seçimlerinin önemini anlatmaya çalıştılar. Bu yazıların, yapılan

(95). İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Düşman, Azm-i Milli, Açıksöz, 1 Mart 1338 (1922), s.1.

(96). İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Anadolu'nun Müdafaasının Hassası, Açıksöz, 4 Mart 1338 (1922), s.1.

seçimlerinde hemen teğsiri görüldü. Çünkü, daha önceki seçimlerde on beş, yirmi oyla bir aza seçilirken bu defa dokuz yüzden fazla rey ile bir aza seçildi. İsmail Hakkı Bey, bir makalede Belediye seçimlerinin önemini şöyle anlatıyor.

"Memleket hayatına hizmet ile o belde halkının bütün hususatında delil ve rehberi olacak yeğane müessese Belediye'dir. Ehemmiyet ve vazifesi pek mühim olduğu mustagnî-i arz ve izah olan Belediye teşkilatı ne kadar mühim, muntazam olur ve ne derece ehil ve işgüzar bir mevkiide bulunacağı ve ahâlisinin maişet ve nezaket intizamperverliğinde en mühim bir amil olacağı şübhesizdir. Belediye riyaseti Avrupa'da en mu'teber bir san-dalya olduğu gibi buraya oturacak her hangi bir zat da bütün hemşehrileri arasında kıyasiyat ve dirayetde mümtaz ve müşar-ı bi'l-benan olmuş rical-i faaleden olur. (...) Şurası şayan-ı dikkatdir ki, ekseriya iltimas ve la-kaydı ile yapılan intihabatda mevki' gelenlerin hemen hiç birisi iş görme-ge ve memleketine faideli bir şey-i yapmağa muvafak olamamışlardır. Bele-diye demek pala sakallı üç, beş çavuşun arasına sokaklarda arz-ı endam et-mesi demek olmadığından ve bu iş yukarıda arz ettiğimiz gibi şehrin haya-tıyla alakadar bulunduğundan buraya es'ad edilecek zevat da bunu müdrük ve yapacağını bilir faal bir kimse olmalıdır." (97)

Mustafa Kemal Paşa, TBMM'nin üçüncü sene-i devriyesinin açılış nut-kunda, hutbenin Türkçe okunmasındaki fayda üzerinde durmuştu. Akabinde de ilk Türkçe hutbe, 1922 Nisan'ında Ankara Hacı Bayram Camii'nde okunmuştur. İsmail Hakkı Bey, bir makelesinde bu yenilik hareketinin önemini hararetle kamuoyuna anlatmaya çalışıyor.

"Cuma ve Bayram namazlarına giderek hitabede okunan ayet-i kerime ve hadis-i nebiyyenin mezayasına vakıf olmayub sadece dinlemekle iktifa edenlerimizin pek büyük bir ekseriyet teşkil ettikleri gayr-ı kabil-i in-kardır.

Halbuki hitabeden maksad, bilumum müsliminin toplu bir halde dini, dünyevi fevaidini izah ve zamanın icabıtına göre ne suretle hareket edilmek lazım geldiğini beyandan ibaret olduğuna göre bu maksad-ı mühimmin ehem-miyeti maalesef layıkıyla takdir edilmeyerek adedi mahdud olan hitabelerin Arabca olarak bilatercüme kıraatı samiin üzerinde ulviyeti nisbetinde bir

(97). İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Belediye Riyaseti ve Ehemmiyeti, Açıksöz, 27 Şubat 1338 (1922), s.1.

te'sir bırakıyordu. Pek çok defalar işittiğim ve işitdiğimiz gibi hutbenin müessir olması demek hatibin sesinin güzel olması demekdi. (...) Pek esaslı temellere istinad eden dini içtimai iktisadi, vatani telkinatıyla halkı, tenvir ve irşat ancak hutbelerle kabil olacağından hutbelerin baad-
kurra Türkçe'ye tercüme edilmesinin yalnız merkez-i hükümet olan Ankara da kalmayarak taammümini Şeriye Vekaleti celilesinin himmetlerinden beklerken bir eser-i intibah olarak anlamış olan bu faydeli esasın her taraf-
da hüsn-i telakki edileceğinden eminiz." (98)

İsmail Hakkı Bey, Açıksöz gazetesinde "Hazardınar" mahlası ile çok sayıda mizahi şiirler yazmıştır. Şiirlerinde aktüel konulara yer vermiştir.

Derdimiz arz eyledik derman senin
Lütuf ve ihsan eyle ki bu an senin
Bu misafir hanedir mihman senin
Ey reis hazin-i devran senin
Bizde takat kalmadı ferman senin
Sormuyor hiç halimi ol diliruba
Şimdi mangırsız hayatım pek fena
Yokmu insafın senin ey bi vefa
Ey reis hazin-i devran senin
Bizde takat kalmadı ferman senin (99)

"Şaşırdım pusulayı şimdi soğuklar pek fena geldi,
Büzüldüm yorgana derhal, soğuk bir aşına geldi,
Param olsa umur etmem şitanın hay ve huyundan
Odundan yok eser evde bu yılda bi fena geldi." (100)

"Geldi bir hoş havada şevk-i fezadır nevrüz
Neşe-i baş olmak için bezm-i sefadır nevrüz.
Yüzleri gülmededir ehl-i surürün, zira.
Baharın müjde-i resmî hoşca havadır nevrüz." (101)

(98). İsmail Hakkı, Açıksöz, Türkçe Hutbe münasebetiyle, Açıksöz, 11 Nisan 1338 (1922), s.1.

(99). İsmail Hakkı, Şarkı!!, Açıksöz, 16 Şubat 1338 (1922), s.1.

(100). İsmail Hakkı, Geldi, Açıksöz, 11 Nisan 1338 (1922), .1.

(101). İsmail Hakkı, Nevruz, Açıksöz, 23 Mart 1338 (1922), s.1.

İftar listesi yazdım dinleyin
 Da'vet edenlerden kefalet istemez
 Kariler yutkunub hem de söyleyin
 Muhtasar lazımdır zahmet istemez. (102)

Ramazan Altı oldu,
 İftarlarla şehir doldu,
 Yazdı, çizdi, addı, tuttu,
 Şair yine da'vet buldu. (103)

Yüzünü ters çevirüb hazin'e etsek de hitab,
 Temelinden yıkılıb bütçe harab oldu harab.

Maksadım halimizi böylece arz eylemedir.
 Bu latifemle benim şimdi güller pîr ve şebab (104)

b- Talat Onay

1888 yılında Çankırı'da doğdu. Orta tahsilini Kastamonu İdadisi'nde yaptı. İstanbul Darülmualliminin'i Ali'den mezun oldu. Arapça ve Fransızca biliyordu. (105) I. Dünya Harbi başlarında askere alınıncaya kadar Kastamonu Sultanisi'nde Edebiyat muallimliği yaptı. Mütareke'yi müteakip terhis olduktan sonra İzmir Sultanisi'nde Edebiyat muallimliğine başladı. Bir diğer taraftan da İzmir'de yayınlanan Anadolu ve Duygu gazelerinde vatanperver makaleleri ile dikkati çekti. Babiali'ye Redd-i İlhak ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına telgraflar çekenler arasında bulundu. Bunun üzerine Yunan divan-ı harbince Anadolu ve Duygu gazetelerinde yazdığı makalelerle talebelerini ve halkı Rumluk aleyhine kışkırttığı iddiası ile gıyaben idama mahkum edilince Çankırı'ya kaçtı. (106) İsmail Habib Sevük'un daveti üzerine 2 Kasım 1919 tarihinde Kastamonu'ya gelerek Sultanî Edebiyat mual-

-
- (102). İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Hazardınar'ın İftar Listesi, Açıksöz, 2 Mayıs 1338 (1922), s.1.
 (103). İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Ramazan Davulu, Açıksöz, 21 Mayıs 1338 (1922), s.1.
 (104). İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Havai, Açıksöz, 1 Mart 1338 (1922) s.1.
 (105). Aziz Demircioğlu, 100 Yıllık Kastamonu Basınında Kim Kimdir, Kastamonu 1980, s.8.
 (106). Nurettin Peker, a.g.e., s.409.

limliğine başladı. (107) 2 Temmuz 1920 tarihinde Zonguldak Maarif Müdürlüğü ne tayin edildi. (108)

Talat Bey, eski öğrencilerinin çıkardığı Açıksöz gazetesinde Ahmet Talat, Suha Sahir, Zafername-i Cedid, Derhakk-ı Ferid müstear adlarıyla makaleler ve şiirler meyanında hicviyeler yazdı. (109)

Talat Bey, 23 Mayıs 1920 tarihinden itibaren on serilik "İzmir Nasıl İşgal Edildi" adıyla yazdığı makalede olaylar sırasında gördüğü müşahade ve tetkiklerini anlattı. Gazeteci olarak olayları bizzat yaşadığı için fevkalade akıcı bir üslupla kaleme almış ve makale bütün memlekette takip edilip okunmuştur. Makaleye göre: Mütareke'den sonra, İzmir meclis-i azasından Rum metropolit azası Çürükçüoğlu Nikola'nın Fransızca "La Forme", Sakızlı Mehmet Efendi namında kalben Yunanlı bir müslümanın taht-ı imtiyazındaki Rumca "Kazmos", Kadın simsarı bir Rum'un çıkardığı "Patris" gazeteleri ile, harp senelerinde Türkler'in muavenetiyle ailesi ölümden kurtulmuş ve İzmir Darülmuallimin'de meccanen okumuş olan Vafiyadis'in idaresinde çıkan "Liberte" gazeteleri ihanet için birbirleriyle adeta yarışırken, bir diğer taraftan da "Anadolu" ve "Duygu" gazetelerini düşman ilan etmişlerdir.

"Mütareke'nin ferda-yı akdinde idi. İbtida 'La Reforme' gazetesi Türkler'in barbar, katil, vahşi olduğunu yazdı ve Türkler'in idaresinin fenalığından şikayet etti. Bu açık ve acı tahkiri Türkçe 'Duygu' gazetesi reddederken 'Türkler'den memnun olmayanlar bu memleketin havasını teneffüs etmemelidir' demekden kendini alamadı. İşte bu söz bir tufan-ı taarruzun taşmasına sebep oldu." İzmir'in işgalinden sorumlu olan Miralay Jakiropulos, Rum ekabirine "Gazelerinize Türkler'in silahlandığından, Rumlar'ın katliamı fikrinde olduklarından" bahsedin komutunu vermiş ve mezkur gazeteler de bu yönde neşriyatlarını artırarak, muhtemel bir işgal için Yunanistan'ı haklı çıkarmaya çalışmıştır. (110)

Talat Bey, birçok olayın içinde bulunmuştur. İzmir'in işgal edileceğine dair Amiral Caltrope'un notasından sonra Talat Bey'in de içinde bu-

(107). Açıksöz, 10 Teş. Sa. 1335 (1919), s.1.

(108). Ahmet Talat, Zonguldağa Giderken, Açıksöz, 26 Temmuz 1336 (1920), s.2.

(109). Nurettin Peker, a.g.e., s.409.

(110). Ahmet Talat, İzmir Nasıl İşgal Edildi? Açıksöz, 23 Mayıs 1336 (1920), s.1.

lunduğu, heyecan ve talâşe kapılan İzmirli'lerin Valiye müracaat ettikleri zaman Babıali'nin sorumsuzluğunun ötesinde ihanetini ve Vali Ferit Paşa'nın laubali halini şöyle anlatır. İzzet Paşa, "Keyfiyeti Sadrazam Ferid Paşa'ya şifre ile bildirdim. Dahiliye Nezaret'inden Paşa'nın bu gün istirahatda olduğu, şifreme ancak yarın öğleden sonra cevap verileceği cevabını aldım. Binaenaleyh herkes başının çaresine baksın! dedi. Ve otomobiline binerek lakayd ve müsterih evine gitti." (111)

Ahmet Talat Bey, en zor günlerde bile umutsuzluğa kapılmamıştır. Okuyucularına asıl tehlikeleri birer birer gösterirken, onlara her zaman aydınlık bir gelecek vaad etdi. "Felaha Doğru" adlı makalesinde, umutsuzluğa kapılan kalplere felahı müjdelere. O, milletler için en büyük tehlikeyi "bana dokunmayan yılan bir yıl yaşasın" diyen kozmopolit zihniyette görüyor. "Cihanı idare eden hissiyattır; diyen filozof milletler arasında görülen bugünkü intibah-ı görselelerdi, 'Cihana hakim olan İntibah-ı Millidir' diyerek bir hakikata tercüman olurdu." Türk milletinin kurtuluşunu Anadolu'da uyanan milliyetperverlikte görür.

"Bu tezahürat ve tehdidat gösteriyor ki milletleri esarete almak, kahr ve imha etmek asrı artık geçmiştir. Her yerden intibah-ı milli bütün hain ve kahr emelleri durduracak bir hall-i işba' gelmiştir. (...)" Avrupa da akıl ve mantık hakim olduğu görülmekte, vatan ve milletimiz için yeni yeni felah ufukları görünmektedir. İtalya ve Fransa'da olduğu gibi İngiltere zimmidarının da gayz ve imtikamlarını hazm ve istila politikasını terk ederek daha müsaîd ve mu'tedil bir siyaset ta'kib etmeleri zamanı artık hulül etmiştir. Binaenaleyh bize düşen bugünkü vazife uyanan intibah-ı millinin tenemmuna çalışmak. Bütün ruhları Türklüğün mefküresi etrafında zarban eden bir hale getirmektir. Felaketlerin son zamanlarda tevliid eddiği intibah-ı millidir ki düne kadar aleyhimize tasavvur edilen hainane emellere bir hitame vermek istidadını göstermektedir, yarın hakkımızda müsaîd bir karar verilirse bunu Avrupa'nın adalet ve insaniyeti değil milletin intibahı, cihanın yeni yeni kan kokularından nefretini te'min edecektir. Her hadisenin maderi olan zaman her an gúzarında birçok asar tevliid eder. Zinde bir ruha malik, yaşamak emelini kalbinde taşıyan milletlerin tarihinde asırların ancak birer gün kadar hükm-ü istidadı yokdur. İnşallah bir ati-i mes'ud bütün felaketleri unuttudur." (112)

(111). Ahmet Talat, a.g.m., Açıksöz, 31 Mayıs 1336 (1920), s.2.

(112). Ahmet Talat, Feleha Doğru, 31 Mart 1336 (1920), s.1.

İzmir'in işgalinden sonra Urla'da başlayan, Ödemiş ve Bergama'da devam eden milli direniş Yunanlılar tarafından kırılmıştır. Bu sırada TBMM karşı çıkan isyanları fırsat bilen Yunanlılar 22 Haziran 1920 tarihinde üç tümenle Bursa istikametinde taarruza geçmiştir. (113) Yunanlılar'ın hızla Bursa istikametinde ilerlemesi bütün yurttaki heyecan ve telaşla takip edildiği sırada, Talat Bey yazdığı "Uçurum Kenarında" adlı makalesinde, iç isyanlar sebebiyle Kuva-yı Milliye'nin geri çekildiğini bunun Yunan ordusu için asla şeref telakki olunamayacağını, çünkü her iki tarafın kuvvetlerinin musavi olmadığını, on birlerce Yunan askerinin birkaç yüz fedakarla karşı karşıya bulunduğunu anlatarak, okuyucularının yüreklerine su serper. Ayrıca Yunan hareketinin amaçlarını ve millete düşen vazifeyi anlatır.

"Yunanlıların hareketi askeri olmaktan ziyade istila ve imha esasına müstenid olduğu gibi İngiliz teşvikatı ve taarruzatı da Kuva-yı Milliye'yi Hukuk-ı Düvele riayet ettirmek maksadından çok uzak ve ancak mevcudiyetimize hatime çekilmek maksadına merbuttur.

Millet arasında 'fikir-i millet'in intişarı, memleket dahilinde Kuva-yı Milliye'nin hakim ve kuvvetli bulunması İngiliz amelinin, İngiliz münafinin nihayet bulması demektir. Çünkü millet arasında uyanacak fikir-i intibah, dost ve düşmanın tefrikine, hür ve müstakil yaşamak arzusunun inkişafına sebep olacağı ve çünkü bu maksadın te'minine Kuva-yı Milliye hizmet edeceği içindir ki İngilizler ta inkılabdan beri memleketimizde kök salmaya başlayan her yeni fikri daha başlangıcında söndürmek için çalışmaktan farig olmamışlardır. Binaenaleyh düne kadar "İttihad-ı İslam cereyanından korkan, İngilizler bu cereyana refaket eden 'Türk Milliyetperverliği'ni de hoş görmemişler ve bu iki cereyanın istinadgahı makam-ı hilafete tecavüzü mükerrer hilafını işgal ettikten başka bütün memleketlerimizi istila, bütün milletimizi esir etmek esasını bir akide-i esasiye olarak kabul etmişlerdir.

Artık katıyetle iddia olunabilir ki: Yunanlıların kendilerine sulh muahedesi mucibince bahsedilen araziye işgal etmek değildir; İngilizler'in 'istila politikası'na yardım eylemektir. Muhakkak ki bugün pek mühüm tarihi dakikalar yaşıyoruz.

İstila edilen yerlerde Yunan zalimleri tarafından ma'sum evladımın ve garat eylemek hebasetlerinin devam ettiği şu dakikada, lakayd ve atıl

(113). Mümtaz Şükrü Eğilmez, Milli Mücadele'de Bursa, İstanbul 1981, s.59.

kalmış tecviz edilemez. Artık düşmanın maksadı ne olduğu bilinmeli, bu günkü tecavüzün yarın buralara kadar uzayacağını nazar-ı dikkate alınmalıdır. Yunan, İngiliz herhangi hükümetin askeri olursa olsun girdikleri yerde tatbik ettikleri ve bilhassa bundan sonra tatbik edecekleri program şudur:

İktisaden takakküm ve ileride istirdad-ı istikbale kıyam edememek için servet-i maliyenin imhasına çalışmak, eli silah tutanları milletin mütefekkirlerini katletmek. O halde bizim için ta'kib edilecek tarik ne olmalıdır? Bu suala cevap vermek zaten abesdir; binaenaleyh milletin hamiyetli ve isti'mal-ı silaha mukadder evladına gelmekte olan tehlikeyi göstererek 'İleri!' işaretini vermeli ve zenginlere de yarın bir parça ekmek bulamayacaklarını anlatarak ibraz-ı hamiyete teşvik eylemelidir. Çünkü acizler gibi düşünecek, kadınlar gibi ağlayacak bir zamanda değiliz ve çünkü vatan da, millet de uçurumun kenarındadır." (114)

Mondros Mütarekesi'nden sora, uzun tartışmalar neticesinde Sanremo da hızırılanan antlaşma metnini, İtilaf Devletleri 12 Mayıs 1920 tarihinde İstanbul hükümetine vermişlerdi. Talat Bey, "İstedığımız Sulh" adlı makalesinde bu konuya değinerek, beş asır evvel Türkler'i Avrupa'dan çıkarmak için toplanan Ehl-i Salib orduları ile başlayan Türk düşmanlığının hala devam ettiğini, millet adına Damat Ferit Paşa'nın değil, Ankara'nın sulh görüşmesi yapabileceğini söyler. Türk milletinin kabul edebileceği sulhun şartlarını da şöyle belirler.

"Wilson prensiplerine tevfikan memleketimiz taksimden verasete kalmamalı, Türkler'le meskun vilayetlerimiz bizim olmalıdır. Vilayet-ı Şarkıye den hiç bir parça Ermeniler'e, Adana Fransızlar'a Antalya ve havalisi İtalyanlar'a, Aydın Vilayeti Yunanlılar'a asla verilmemeli ve buralarda hiç bir hakk-ı iddiaya selahiyetleri olmamalıdır. İstanbul eskisi gibi Türk ve müstakil kalmalı, umur-ı dahiliye ve teşkilat-ı idareye ve askeri-yemize hiç bir devlet müdahale etmemelidir.

Böyle bir sulhu kabul eden her düşman bizim dostumuz olur, zararımıza olmayan her türlü muavenetleri maaşükran kabul edilir. Artık esarete katlanacak, ırzını, namusunu düşmana teslim edecek bir Türk ve Allahın bu ümmet-i merhumeye ve duası olan bin üç yüz senelik İslam dini mahvedilirken seyirci kalacak bir müslüman içimizde yoktur. (...) Bizim istediğimiz

yaşamak ve muazzam bir dini yaşatmaktır, hak kuvvetlilerin ise bizde de sönmez bir iman var." (115)

Kurtuluş savaşı başlarında TBMM ile Sovyetler arasında yakınlaşma olmuştur. Eskişehir'de Yeni Dünya, Ankara'da da Yeni Hayat gibi gazete ve mecmualar yayınlanmaya başlanmış, Türk kamuoyunun zihninde Bolşeviklik ceryanı revaç bulmaya başlamıştı. Talat Bey, "Ermenistan'ın İmhasından Sonra! "... " adlı makalesinde okuyucularının dikkatini Bolşevik tehlikesine çeker.

"Şimdi Ermenistan'ın hayatına hitame çekmekle meşgul olan orduların yarın hudutlarımızdan geçmesi pek mümkün ve muhakkaktır. İslam ve Türk bolşeviklerinden, mürekkep ve büyük kumandanların idaresinde olduğu kuvvetle devran ve resmen te'yid edilen bu orduların memleketimizde hüsn-ü kabul göreceği şübhesizdir. Bu İslamiyet ve insaniyet ordusunun geçeceği yerleri harabezar, milletimizi gasb ve garat ve ahalimize tecavüz etmeyeceklerine şimdiden emin olmak istemek herkesin hakkıdır." (116)

Talat Bey, Açıksöz gazetesinde mizahi şiirler de yazmıştır. "Şöyle Böyle" adlı mizahında,

Artin'i kendine etdik de siyaset yamağı
Çözdüler müttehiden her işe donu kuşağı;
Aldılar milleti el-ense edince uşağı,

Dün ve arı kisvet hücumunda olurlar uşağı,
Mir Sadık'la Hoca Sabri. Mülazım Şaban!

Bir Kemal geldi dedi! "İsteyin hep hürriyet"
Bir Kemal Ermeni kadli ile aldı şöret;
Bir Kemal milleti bir noktaya eyler da'vet;

Bir Kemal adlı kişi kalmasın ele himmet!
Ben gibi "Artin"e her kimki değişmez ünvan! (117)

(115). Ahmet Talat, İsteddiğimiz Sulh, Açıksöz, 31 Mayıs 1336 (1920), s.1.

(116). Ahmet Talat, Ermenistan'ın İmhasından sonra! .., Açıksöz, 14 Haziran 1336 (1920), s.1.

(117). Açıksöz, 3 Haziran 1336 (1920), s.4.

"İlham-ı Tasavvuf" adlı nizahî şiirinde de şöyle diyor.

Hakikat bezminde nef-i "la" ile,
Nagraa, "enelhak" atanlardanız,
Kesip alakayı masıva ile,
"Fenayı" bir pula satanlardanız.

Akla tabii olduk gezdik kavayı
Gösteren olmadı rah-ı hüdayı,
Keşf-i zamir ile bulup hüdayı,
Taleb-i kesrete çatanlardanız. (118)

Talat Bey inas mektepleri için de marş yazarak bestelemiştir. Marş şöyledir :

Bizimle yükselir vatan,
Bizimle kesb-i şan eder,
Biz olmazsak hayat ve şan,
Olur eser zulm ve şer.

Beşer! Senin tapındığın,
Feza-yı maarifetdeyiz,
Su fecr-i feyz ve handeriz.
Bizim evet, kadınlığın. (119)

Talat Bey, Açıksöz gazetesinde yazdığı siyasi ve edebi yazıları ile bölgenin büyük ihtiyacı okuma işindeki yoksulluğu bir nemze de olsa gidermiştir. Yazılarında Milli Mücadele'nin meşruluğunu ortaya koymuş, TBMM ve Mustafa Kemal Paşa'nın haklı davasını kamuoyunun gözleri önüne sermiştir. (120)

c- Mehmet Behçet Yazar

Behçet Bey, 1890 yılında Halep'de doğdu. Selanik İdadisi'ni ve Hukuk mektebini bitirdi. Beyrut İdadisi'nde Edebiyat muallimliği yaptı. Mütarekeden sonra 1920 Eylül'üne kadar Kastamonu Sultanisi Müdürlüğü yaptı.

(118). Açıksöz, 14 Haziran 1336 (1920), s.1.

(119). Açıksöz, 28 Haziran 1336 (1920), s.4.

(120). Hüsnü Açıksöz, İstiklal Harbi'nde Kastamonu, a.g.e., s.84.

Ankara'ya çağrılmasından sonra tekrar 1922 Ağustos'unda Maarif Müdürü olarak geri döndü. 1923 Eylül'üne kadar bu görevde kaldı. (121)

Behçet Bey, 1920 Temmuz'unda Araç, Daday, Safranbolu mıntikasına bir tetkik seyahatı yaptı. Gözlem ve tetkiklerinin çok azını Açıksöz gazetesinde "Kastamonu Vilayeti" başlığı altında yayımladı. Yayın, Atatürk tarafından "Madbuat Müdüriyet-i Umumiyesi İstihbarat Müdüriyeti" ne çağırılmasıyla yarım kaldı. Kastamonu'ya ikinci defa Maarif Müdürü olarak geldikten sonra fırsat buldukça zaman zaman şehrin muhtelif bölgelerindeki camii medrese ve harabelerini dolaşmış, metruk kütüphanelerin tozlu raflarında bulunan vesika ve sicillerden faydalanarak "Kastamonu Asar-ı Kademesi" adlı eserini hazırladı. (122) Behçet Bey, ilk defa Kastamonu'daki Bizans, Çandarogulları, Selçuklu ve Osmanlı devirlerine ait tarihi eserlere ait bir eser yazdı. Bazı eserlerin resimlerini almış ve bu eserlerin bir kısmı günümüzde yok olmuştur. Bu sebeple eser bilakis Sanat Tarihi açısından kıymetlidir.

Açıksöz gazetesinde "Nida" müstear imzası ili Milli Mücadale yanlısı ve çok ateşli yazılar yazdı. 1919 Temmuz'unda yazdığı "Anadolu'nun İstanbul'a Feryadı" adlı makalesi birçok İstanbul basını tarafından iktibas edilmiştir. (123)

"Milyonlarca İslam, Şimdiye kadar İstanbul'u mukaddes bir şehir olarak tanıyor; çünkü, orası halifenin yeridir, İslam peygamberinin vekilinin oturduğu yerdir. Şimdiye kadar, milyonlarca Türk, İstanbul'u seviyor, tebci ediyor, çünkü, orası Türk hakanının Türk padişahının saltanat merkezidir. (...)

Binlerce senelerden beri tarih-i alemin kayd ve zabt ettiği vaziyetler içinde ise İstanbul'un şimdiki vaziyetinden daha nazik ve daha şayan-ı dikkat bir vaziyet daha tasavvur olunamaz. Vaktiyle irfan ve sanat alemine nurlu kalemler cenk ve veğahengamelerine parlak mızrak ve kılıçlar yetiştiren, İslam medeniyeti ve Türk harsı için bir rehber ve pişva-i maruf ve meşhur olan dünki İstanbul, acaba bu gün de bulunduğu tarihi ve na-

(121). Aziz Demircioğlu, 100 Yıllık Kastamonu Basınında Kim Kimdir, a.g.e., s.12.

(122). Mehmet Behçet, Kastamonu Asar-ı Kadimesi, a.g.e., s.14.

(123). Hüsnü Acar, Kastamonu Tarihi, Kastamonu Gazetesi, 18 Haziran 1988, s.2.

zik vaziyeti takdir ederek kendine düşen muhataralı ve lüzumlu vazifeyi ifa etmeye kendinde bir kuvvet ve liyakat görüyor mu?

Esasen bu suali İstanbul'dan sormamalıyız. Biz Anadolu, biz Türkistan, biz bütün İslam ülkeleri bu dehşetengiz suali o hilafet merkezi, saltanat mükirri olan İstanbul'dan sormamalıyız, çünkü cevabının pek feci ve pek dilsüz olacağını düşünüyoruz. (...) Zavallı İstanbul ... Seni bu halde görecektik mi idik. Böyle bir zamanda evladın fırka ihtirasatıyla kavrulacak, şahsi menfaatler peşinde koşacak mı idi? Evladların nezaret sandalyaları için vicdanını, her şeyini bütün mukaddesatını feda edecek mi idi? Memleketin zararına pazarlıklar, memleketin felaketine saygısızlıklar, memleketin sukut-u edebisi namına adavetler ve nihayet sefalet .. Sefahat. Hayır, artık hayır İstanbul!... Şimdi İstanbul nazarımızda zavallı değildir. Bugün bütün Türk ve İslam ülkeleri nazarında İstanbul bir mücrim bir günahkardır. Bugün bütün Anadolu nazarında İstanbul halifesine, hakanına karşı ifa etmesi lazım gelen vazifesini suistimal etmiş bir mücrim ve milyonlarca İslamın ve Türk'ün hakkını, çiğnemiş bir günahkardır.

Yazıklar olsun İstanbul'un bu haline! Hayır, yazıklar olsun deyubde geçmek o da kayıtsızlıktır. Eski Bizans kirliliğini, eski Bizans adiliğini ihtirasatını, sefahatını hatıra getiren bugünkü İstanbul'u intibaha da'vet etmeliyiz. Bundan dolaydır ki, Anadolu'nun bu dakikada mukaddes bir vazifesi vardır. (...)

Şimdi size hitap ediyoruz. Ey Anadolu vilayetleri şehirleri köyleri! Hepimiz bu maksad uğrunda, memleketimizi kurtarmak uğrunda, buluşmalıyız. Vatan için nefsi fedakarlıkta bulunacaklarını kemal-i mübahatla ve Hatt-ı Hümayunlarıyla ilan buyuran Halife ve Hakanımızın fermanını suistimal eden kitleden bir hayır gelmeyeceğini takdir ederek biz boynumuza düşen vazifeyi ifa etmeliyiz. İstanbul'u doğru yola getirmeli ve İstanbul'daki bütün fırka gürültülerine nihayet verdirerek milleti ittihad ve intibaha da'vet etmeliyiz. Artık kanî olmalıyız ki bütün İslamların bütün Türklerin ümidi Anadolu'ya bize ini'taf ediyor. İstanbul'u yola getirecek Halifeyi Hakanı kurtaracak Anadolu'dur. İslamları kurtaracak, Türkleri kurtaracak, İstanbul'u irşat edecek bütün milleti ittihadta ittifaka da'vet edecek Anadolu'dur. Uyan ey Anadolu ahali uyan, uyan... Uyku devresi çoktan geçmiştir. Bu zamanda uyku milletin, Türklüğün, İslamiyetin ebediyen ölmesi demektir. Osmanlı İmparatorluğu İslam hükümeti, Türk padişahlı-

ğı muhatarada, tehlikededir. Uyan İslam oğlu.. Uyan Türk oğlu.. Vatanını kurtar, milletini kurtar.. Ve sen kurtul.. Uyan.. Ey Anadolu. (124)

Mütareke'den sonra Hürriyet ve İtilafçılar tekrar sahneye çıkmışlardı. Her fırsatta İttihatçıları çekiştiriyoruz diye Türk milliyetçilerine ve Meşrutiyet'e saldırıyorlardı. Behçet Bey, Meşrutiyet'in yıldönümü vesilesi ile yazdığı "İd-i Milli Münasebetiyle" adlı makalesinde İtilafçılara şu cevabı verir.

"Bizi bu bulunduğumuz elim hale düşüren hiç bir zaman Meşrutiyet değildir. Bizi bu hale düşüren Meşrutiyet'imizi çekemeyenler ve hakiki Meşrutiyet'le bizde bir İntibah-ı Milli vücudunu istemeyenlerdir. Bizi kahr ve helaka sevk etmek isteyenler de bizde, Meşrutiyet'e karşı kin veya nefret tahrik edenlerde onlardır. Artık gözümüzü açmalı. Hiç birşeyden katta ümid etmemeliyiz." (125)

Düşman denize dökülmüş, büyük bir askeri zafer kazanılmıştır. Behçet Bey, "Zaferden Zafere" adlı makalesinde Türk milletine yeni bir hedef gösterir.

"Artık bütün cihan bilmelidir ki Türk'ün nazarında, bir Türk şehrinin elinden alınmasıyla Türk'e aid bir muhakeme veya bir komisyon sandalyasının bir ecnebi tarafından işgali arasında cüzi derecede bir fark yoktur. Yurdumuzun herhangi bir noktasında ecnebi bayrağının dikilmiş olduğunu görürken, Türk nasıl o bayrağı yıkmak ve devirmek için kanını akıtır, canını feda ederse kendini memleketinin üzerinde herhangi bir ecnebi polisi gördüğü zaman, aynı suretle onu lime lime sahibinin üzerine fırlatmak ister. Zira istiklalden kıl kadar inhiraf esaret demektir.

Bunun içindir ki, Avrupalılar'ın maddi ve manevi hiç bir şekil tahakküm ve tecavüzü, Türkiye'de yer bulmayacak ve her türlü harikalar göstererek maddi zaferlere erişen büyük milletimiz hiç şüphesiz en az bir zaman zarfında manevi zaferler yapacak ve her zaman zaferden zafere koşacaktır." (126)

(124). Mehmet Behçet Yazar, Anadolu'nun İstanbul'daki Fırka Gürültüleri Dolayısı ile Payitaht Hakkındaki Nokta-i Nazarı ve Feryadı, Açıksöz 20 Temmuz 1335 (1919), s.1.

(125). Mehmet Behçet, İd-i Milli, Açıksöz, 27 Temmuz 1335 (1919), s.1.

(126). Mehmet Behçet, Zaferden Zafere, Açıksöz, 12 Teş. Sa.1338 (1922), s.1

Behçet Bey, hayalleriyle bugünün teknolojisini yaşamış bir insandır. Ufku çok geniştir. "Bir Da'vet" adlı makalesinde telefonla Kalküta'daki bir arkadaşıyla görüşür. Adeta Konkort hızıyla İskandinavya, Seylan, Hartum, Nagazaki, Madagaskar'ı dolandırır. Niyagura Şelası menbaında büyük bir tiyatro binasında temsil edilecek tarihi bir komediyi (Birinci Dünya Harbi) şöyle seyrettirir.

"Mümessiller içinde kaptanlar, kumandanlar, rahipler falan varmış, eğlenceli bir zaman geçireceğiz, öyle zan ediyorlar ki, tiyatrodaki elli milyon kadar seyirci bulunacaktı. (...) Orada pek kuvvetli türbünler, telefonlar, televizyonlar tertibatı yapılmış. Oyun bütün bu milyonlar tarafından gözlece seyredilebilecekti." (127)

Behçet Bey, okul müsamereleri için birçok piyes ve şiir yazmıştır. Fakat bunların çoğu tabedilmediği için günümüze intikal etmemiştir. Günümüze kalanlardan "Feryat" manzumesi içlerinde en çok beğenilenlerdendir.

Ey öksüz vatanım, yaralı yurdum,
O onmaz derdine derman ağlasın,
Seni böyle gördüm, candan vuruldum,
Bu kara bahtına cihan ağlasın.

Vatanın güneşi küsufe varmış,
İslam düşmanları payitahtı sarmış,
Halife, Saltanatın bahtı kararmış,
Onu kurtaramayan vicdan ağlasın.

Düşmanı bilmeyen nadan ağlasın,
Yurdu kurtarmayan iz'an ağlasın,
Ey Türk oğlu sana arslan ağlasın,
Ey Türk ili sana cihan ağlasın. (128)

d: Ahmet Fevzi Bey: Sultani ve Darülmualliminde Fransızca mualimliği yapmış ve Doğu mecmuasında "Enfiye Kutusu" adında bir hikayesi yayınlanmıştır. (129)

(127). Mehmet Behçet, Bir Da'vet, Açıksöz, 13 Temmuz 1335 (1919), s.1.

(128). Mehmet Behçet, Açıksöz, 7 Haziran 1336 (1920), s.4.

(129). Ahmet Hilmi, Kastamonu Vilayeti Teşkilatı-ı jeolojisi, Doğu, Sayı. 1, 1 Kan. Sa. 1338 (1922), s.4.

e: Ahmet Hilmi Bey: Dafülmuallimin Coğrafya muallimidir. Fırsat buldukça Kastamonu'nun kaza ve nahiyelerini dolaşmış, tetkiklerini Doğu mecmuasında "Kastamonu Vilayeti Teşkilat-ı Jeolojisi" adıyla altı seri süren bir makalede tetkiklerini anlatmıştır. (130)

f: Hayri Bey: Kastamonu Muallimler Cemiyeti kurucularından ve Darülmuallimin Ulum-ı Tabiiye muallimi Hayri Bey, Doğu mecmuasında "Muhafaza-i Sıhhat" adında bir makale yayınlamıştır. (131)

(130). Hayri, Muhafaza-i Sıhhat, Doğu, Sayı.4, 15 Şubat 1338 (1922), s.5.
(131). Doğu, Sayı. 4, 15 Şubat 1338 (1922), s.7.

SONUÇ

Milli Mücadele Devri'nde Kastamonu'nun yaklaşık 370 bin nüfusu mevcut olup, yaklaşık 1590 kadar köyünden ancak 150'sinde ilkokul vardır. Onun da öğretmensizlik sebebiyle her sene 40'dan fazlası kapalı kalmıştır. Vilayet dahilinde kapalı bulunanlarla birlikte toplam 227 ilkokul mevcut olup, ilkokul çağındaki çocukların ancak % 14'dü okula gidebiliyorlardı. Vilayet dahilinde okuma-yazma bilenlerin oranı ise % 5 kadardı.

Milli Mücadele başlarında Kastamonu'da 266 İbtidai muallimi vardır. Fakat bunlardan ancak 61 tanesi Darülmuallimin mezunu olup, diğerleri ise Sultani, İdadi, Rüştiye ve Medrese menşeli "Ehliyetname"li öğretmenlerdir. Ayrıca beş tane "İtimatname"li ve çok sayıda da "Vekil Muallim" mevcuttur. 1919-1923 yılları arasında Darülmuallimin'den 55, Darülmuallimat'tan 29 olmak üzere toplam 84 İbtidai Muallimi yetişmiştir. Fakat bunların yarısından fazlası diğer vilayetlerde görev aldıkları anlaşılmaktadır. İbtidai muallimi sayısı 1921 yılında 382'ye kadar yükselmiş olmasına rağmen, 1922'den sonra öğretmen sayısı tekrar 266'ya düşmüş fakat Darülmuallimin mezunu sayısı 129'a yükselmiştir.

Kastamonu'da öğretmenler birçok problemle karşı karşıya kalmışlardır. Köy okullarının hiç birisinde müstahdem yoktur. Bu okullarda bilimum onarım ve temizlik işleri öğretmenlerin üzerinde kalmıştır. Yine bu okulların tamamına yakınında öğretmenler odası, okul bahçesi ve en önemlisinde de tuvalet dahi yoktur. Köy okulları köy halkı tarafından yapılmış olduğundan ihtiyaca yeterince cevap verecek nitelikte değildir.

Milli Mücadele Devri'nde Kastamonu'da öğretmenler, memleketin genel ekonomik durumu ve en önemlisi de idarecilerin kayıtsızlığı karşısında öğretmenler üzerindeki otoriteleri artan, modern Maarif düşmanı bazı Meclis-i Umumi azalarının, öğretmenleri istifaya zorlama, ve yerlerine istedikleri kişileri getirebilmek için keyfi uygulamaları sonucunda; terfi işlemleri yapılmamış, öğretmenler zaman zaman çok büyük ekonomik buhrana sürüklenmiştir. Meclis-i Umumi 1922 yılında bir yıl önce 700 kuruşa çıkardığı Darülmuallimin mezunu öğretmenlerin maaşını, Sinop ve Çankırı'nın Kastamonu'dan ayrılmasıyla maarif vergisinin azaldığını bahane ederek toptan 300 kuruşa tenzil etti. Yapılan haksızlık Dahiliye Vekaleti'nin emriyle ancak 11 ay sonra düzeltile bildi, Arkasından 8 Nisan 1923 tarih ve 326 Sayılı Kanun'un çıkmasından sonra mahalli idarecilerin yeni bir kayıtsızlığı ve ka-

nunun uygulamasında görülen aksaklıklar yüzünden 8 ay maaşlarını alamadılar. 29 Eylül 1923 tarihinde bir günlük grev yapmaya mecbur oldular.

Mütareke'den sonra memleketin içinde bulunduğu umumî durum karşısında öğretmenler, millî mefküreye mücehhez nesil yetiştirmek, halka Millî Mücadele lehinde irşadatta bulunmak, öğretmenler arasında birlik ve beraberliği temin etmek amacıyla "Kastamonu Muallimler Cemiyeti"ni kurdular. Cemiyetin faaliyetleri sık sık inkıtaya uğramasına rağmen, Millî Mücadele lehine önemli faaliyetlerde bulundular.

Kastamonu'da kurulan "Gençler Kulübü"nde öğretmenler de, kurucu aza olarak görev alıp sonradan yönetimini tamamen ele geçirdiler. Gençler Kulübü üyesi öğretmenler ayaklanma belirtisi görülen köylere giderek Millî Mücadele lehine aylarca propaganda yaptılar. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti içinde de öğretmenlerden aktif görev alanlar olmuştur. Sultani muallimlerinden Şevket Bey, Müdafaa-i Hukuk'un hatiplerindendir.

İzmir'in işgalinden sonra Kastamonu'da ilk Millî Mücadele ateşini öğretmenler yakmıştır. Başta Vali İbrahim Bey ve Vilayet ricalî tereddüt içinde kalırken Sultani konferan salonunda üst üste konferans ve müsamereler düzenlenmiştir. Sultani Müdürü Mehmet Behçet Bey, Vali ve vilayet ricalinin de bulunduğu böyle bir müsamerede yaptığı konuşmada "vatanın bütünlüğü, hukuk-u millîye ve istiklalimizin muhafazasının temini ve müdafası uğrunda fırka ve siyaset ihtiraslarının terk edilerek milletin yekvücut bir kitle olduğunu, bunun neticesinde milletin İstiklaline kavuşacağını" müdeleyerek, herkesi Müdafaa-i Hukuk saflarına davet ediyordu.

Öğretmenler, Kastamonu başınında yazdıkları makaleler ve şiirlerle bölge halkının en önemli ihtiyaçlarından birisini karşıladılar. İsmail Hakkı Uzunçarsılı, ilmi ve siyasi makalelerinin yanısıra "Hazardınar" ve "Savcı" mahlaslarıyla yazdığı şiirlerle dikkati çekti. Ahmet Talat Onay; Ahmet Talat, Suha Sahir, Zafername-i Cedid, Derhakk-ı Ferit imzalarıyla çok sayıda Millî Mücadele lehine makaleler yazdı. Sultani Müdürü Mehmet Behçet Bey; Nida imzasıyla yazdığı makaleleriyle İstanbul'un içine düştüğü çıkmazları gözler önüne serdi.

"Millî Mücadele'de Kastamonu Öğretmenleri" bölgede ilk İstiklal bilincinin yeşermesinde Millî Mücadele, TBMM, ve Mustafa Kemal Paşa lehine bir kamuoyunun oluşmasında önemli görevler üslenmişlerdir.

BİBLİYOGRAYA

BELGELER

"Darümuallimin" Sınıf Geçme Defteri, Kastamonu Abdurrahman Paşa Lisesi Arşivinde bulunmaktadır.

"Künye Defteri" (Darümuallimin) Kastamonu Abdurrahman Paşa Lisesi arşivinde bulunmaktadır.

"Muallim Sicil Defteri", Kastamonu Milli Eğitim Müdürlüğünde bulunmaktadır.

1334 Senesi Kastamonu Vilayeti Adi ve Fevkalade Bütçeleri, Kastamonu 1334 (1918), Kastamonu Müzesi'nde bulunmaktadır.

1339 Senesi Kastamonu Vilayeti Adi ve Fevkalade Bütçeleri, Kastamonu 1339 (1923), Kastamonu Müzesi'nde bulunmaktadır.

SÜRELİ YAYINLAR

Açıksöz, Kastamonu 1919-1932.

Anadolu Terbiye Mecmuası, Ankara 1922-1923.

Anadolu'da Yeni Gün, Ankara 1921-1923.

Doğu mecmuası, Kastamonu 1922.

Doğru Söz, Kastamonu 1938.

Gençlik mecmuası, Kastamonu 1921.

Hakimiyet-i Milliye, Ankara 1921.

İkdam, İstanbul 1919-1923.

Kastamonu Gazetesi, Kastamonu 1988.

Kastamonu Vilayet Gazetesi, Kastamonu 1885-1925.

Muallimler Mecmuası, İstanbul, 1922-1923.

Öğretmen Gazetesi, Kastamonu 1965.

TBMM Za. Ce. Ankara 1943 (Baskısı) 1920-1921.

Yeni Gün, İstanbul, 1919-1920.

Yeni Fikir mecmuası, İstanbul 1913.

Yeni Nesil mecmuası, İstanbul 1921-1923

Yeşil Yuva mecmuası, Artvin 1922-1923.

İSTATİSTİKLER

Maarif Nezareti İstatistik Müdürlüğü-1 (1323-1324), Madbaa-i Amire 1327 (1911).

Muallimler İstatistiği 1333-1334, Başnezaret İstatistik Umum Müdürlüğü, Matbaa-i Amire 1335(1919)
TC Başvekalet Umum Müdürlüğü 28 Teşrin-i Evvel 1927, Umumi Nüfus Tahriri-1 Ankara 1927.

YILLIKLAR

Bolu İl Yıllığı-1967, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1968.
Kastamonu İl Yıllığı-1967, Ankara 1968.
Kastamonu Abdurrahman Paşa Lisesi 100. Yıl Albümü, Kastamonu 1985.
Kastamonu Lisesi 1943-1944 Ders Yılı Hatırası, Kastamonu 1944.
Kastamonu Sanat Enstitüsü 1949-1950 Ders Yılı Hatırası, Kastamonu 1950.
Kastamonu Vilayet Salnamesi-1314 (1896), Kastamonu, 1314 (1896).

KİTAPLAR

Açıksöz, Hüsnü: İstiklal Harbinde Kastamonu, Kastamonu 1933.
 Adivar, Halide Edib: Türkün Ateşle İmtihanı, İstanbul 1987.
 Akyüz, Yahya: Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, TTK Basımevi Ankara 1975.
 ————— : Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Yeri, Ankara 1978.
 ————— : Türk Eğitim Tarihi, Ankara 1982.
 Baykal, Bekir Sıtkı: Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, TTK Basımevi, Ankara 1986, s.48.
 Baytimur, Mehmet; Demircioğlu, Ziya; Çelikoğlu, Hasan: Atatürk'ün Kastamonu Gezisi ve Şabka Devrimi, Ankara 1982.
 Ergin, Ferudun: Para Politikası, İstanbul 1983.
 Erdeha, Kamil: Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler, İstanbul 1975.
 Eğilmez, Mümtaz Şükrü: Milli Mücadele'de Bursa, İstanbul 1981.
 Göyünç, Nejat: Atatürk ve Milli Mücadele, Konya 1987.
 Gündüzap, Fuat: Taalim ve Terbiye Teşkilatında Buhran, Sivas 1340 (1924).
 İbrahim Hilmi: Maarifimiz ve Servet-i İlmiyemiz, Dersaadet 1329 (1913).
 Karabekir, Kazım: İstiklal Harbimiz, İstanbul 1969.
 Kodaman, Bayram: Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi, TTK Basımevi, Ankara 1988.

- Koçer, Hasan Ali: Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişmesi, (1773-1923), İstanbul 1973.
- Ortaylı, İlber: Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği, İstanbul 1985.
- Özalp, Reşat: Milli Eğitimle İlgili Mevzuat (1857-1923), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1982.
- Peker, Nurettin: İstiklal Savaşının Vesika ve Resimleri, İnebolu ve Havalisi Deniz ve Kara Harekatı ve Hatıralar, İstanbul 1985.
- Sevük, İsmail Habib: Atatürk İçin, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1981.
- (Tanrıöver), Hamdullah: Dağ Yolu, Ankara 1929.
- Tarık Tefvik: İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu, Dersaadet 1329 (1913).
- Türk İstiklal Harbi VII. Cilt, İdari Faaliyetler, Genkur Basımevi, Ankara 1975.
- Unat, Faik Reşit; Maarif Düsturu, İstanbul 1927.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, Milli Mücadele Anılarım, İstanbul 1983.
- Yazar, Mehmet Behçet: Kastamonu Asar-ı Kadimesi, İstanbul 1341 (1925).
- Yücel, Hasan Ali: Türkiye'de Orta Öğretim, İstanbul 1938.

MAKALELER

- Acar, Hüsnü: "Kastamonu Tarihi", Kastamonu Gazetesi, Kastamonu 18 Haziran 1335 (1919), s.2
- Açıksöz, Hüsnü: "Mandadan Evvel İstiklal", Açıksöz, 24 Ağustos, 1335 (1919), s.1.
- : "Hoca Tefvik Efendiye Cevabımız", Açıksöz, 16 Kanun-ı Sani 1338 (1922), s.1
- Akyüz, Yahya: "İlkokul Öğretmenlerinin Geçim Derdi ve Memleketten Ayrılmaları", Eğitim Hareketleri, Cilt. 6, Sayı. 88,
- Doğan, Zeki: "Öğretmenler ve Hususi İdareler", Bilgi, Sayı.8, 1 Ocak 1948, s.15.
- (Duru), Kazım Nami: "Muallimlik Meslek midir?", Anadolu Terbiye Mecmuası, Yıl.1, Sayı.5, Ankara 1338 (1922), s.99
- Erzi, Adnan Sadık: "İsmail Hakkı Uzun Çarşılı'nın Yayınları", İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan, TTK Basımevi, Ankara 1976, s.XXI.

- _____ : "Meslek Kaygusu", Anadolu Terbiye Mecmuası, Yıl.1, Sayı.5, Ankara Haziran 1339 (1923, s.63.
- Gündüzalp, Fuat: "Okur-Yazarlık Davası", Köy ve Eğitim, Cilt.2, Sayı.17, Ankara Temmuz 1955, s.1.
- _____ : "Öğretmenlerin Sefalet Devirleri", Köy ve Eğitim, Cilt.5, Sayı.53, Ankara Temmuz 1958, s.1.
- İnan, M.Rauf: "Atatürk'ün Devraldığı Eğitim Öğretim Durumu ve Kurumları", Atatürk Konferansları-V., Ankara 1975, s.159.
- (Karaosmanoğlu), Yakup Kadri: "Anadolu'da Maarif", İkdam, 18 Kanun-ı Evvel 1337 (1921), s.1.
- (Onay), Ahmet Talat: "Feleha Doğru", Açıksöz, 31 Mart 1336 (1920), s.1.
- _____ : "İzmir Nasıl İşgal Edildi", Açıksöz, 23 Mayıs 1336 (1920) s.1.
- _____ : "İsteddiğimiz Sulh", Açıksöz, 31 Mayıs 1336 (1920), s.1.
- _____ : "Ermenistan'ın İmhasından Sonra", Açıksöz, 14 Haziran 1336 (1920), s.1.
- _____ : "Uçurumun Kenarında", Açıksöz, 8 Temmuz 1336 (1920), s.1.
- _____ : "Zonguldak'a Giderken", Açıksöz, 26 Temmuz 1336 (1920), s.1.
- Ökte, Zekai : "Tarihimizde İlk Öğretmen Grevi", Belgelerle Türk Tarihi Mecmuası, Cilt.1. Sayı.8, Ankara Ocak 1970, s.6.
- Öymen, Hıfzırahman Raşit: "Cumhuriyet Eğitimine Geçişte Atatürk'ün Etkisi", Belleten, Sayı.204, Ankara Kasım 1988, s.1074.
- Tekben, Şerif: "Gazete Satıcılığı", Öğretmen Gazetesi, Yıl.1, Sayı.5, Kastamonu 2.Ocak 1965, s.1.
- (Uzunçarşılı), İsmail Hakkı: "Kastamonu Kütüphaneleri", Açıksöz, 31 Teşrin-i Evvel 1337 (1921), s.1.
- _____ : "Nasrullah Camii", Açıksöz, 23 Şubat 1338 (1922), s.2.
- _____ : "Düşman, Azm-i Milli", Açıksöz, 1 Mart 1338 (1922), s.1.
- _____ : "Anadolu'nun Müdafaasının Hassası", Açıksöz, 4 Mart 1338 (1922), s.1.
- _____ : "Belediye Riyaseti ve Ehemmiyeti", Açıksöz, 27 Şubat 1338 (1922), s.1.
- _____ : "Türkçe Hutbe Münasebetiyle", Açıksöz, 11 Nisan 1338 (1922), s.1.
- _____ : "Taşköprü Mektubu", Açıksöz, 18 Haziran 1338 (1922), s.1.
- (Yazar), Mehmet Behçet: "Bir Dav'et", Açıksöz, 13 Temmuz 1335 (1919), s.1.

- : "Anadolu'nun İstanbul'daki Fırka Gürültüleri Dolayısı ile Payitaht Hakkındaki Nokta-i Nazarı ve Feryadı", Açıksöz, 20 Temmuz 1335 (1919), s.1.
- : "İd-i Milli", Açıksöz, 27 Temmuz 1335 (1919), s.1.
- : "Zaferden Zafere", Açıksöz, 12 Teşrin-i Sani 1338 (1922), s.1.

Anonim Makaleler

- Anadolu ve Mektepler, İkdam, 5 Kanun-ı Sani 1338 (1922), s.1.
- Darülmuallimat Mes'elesi, Gençlik mecmuası, Kastamonu, Yıl.1, Sayı.11, 15 Mart 1337 (1921), s.2.
- İzmit Livasında Hayat-ı Maarif, (B.N) Yeni Gün, İstanbul, 18 Kanun-ı sani 1336 (1920), s.4.
- Meclis-i Umumi ve Muallimler, Açıksöz, 21 Şubat 1338 (1922), s.2.
- Meclis-i Umumiden Rica, Açıksöz, 13 Kanun-ı Evvel 1337 (1921), s.1.
- Muallim Maaşları, Anadolu'da Yeni Gün, Ankara 22 Mart 1336 (1920), s.3.
- Muallimlikte Saadet Var mıdır? (Y.F), Yeni Fikir, Cilt.3, Sayı.15
15 Eylül 1329 (1913), s.459.
- Vekil Muallimlerin Maaşı: Anadolu'da Yeni Gün, Ankara 8 Mart 1339 (1920), s.3.

EK-I

Açıksöz Gazetesi, 30 Teşrin-i Sani 1335 (1919), s.3-4

KASTAMONU MUALLİMLER CEMİYETİ NİZAMNAMESİ

Birinci madde- merkezi Kastamonu'da olmak ve bütün vilâyete şâmil bulunmak üzere 25 Teşrin-i sani 335 tarihinde Kastamonu muallimler Cemiyeti nâmıyla bir cemiyet te'sis etmiştir.

İkinci Madde-Cemiyet, maksâd ve gayesi bervechi âti fık râlarıyla Cemiyetin maksâd ve gayesini telhis eylemiştir.

a-Nesl-i âtinin dindâr, an'anât-ı milliyeye hürmetkâr, asrî irfân, millî mefküreye mücehhez birer unsur-ı faâl olarak yetişmelerini te'mine çalışmak.

b- Halka ve bilhassa köylülere dinî, sıhhî, iktisadî ve irfanî irşâdatda bulunmak.

c-Hars-ı milliyenin inkişâfına çalışmak.

d-Muallimler arasında tesânüd ve samimiyeti te'mine çalışmak.

e-Cemiyete dahil olân a'zâdan vefât edenlerin muhtâc-ı muâvenet olân eytâm ve erâmiline muâvenet etmek, erâmilini iş müesseselerine, eytâmını da leyli mekâtibe yerleştirmek suretiyle te'min-i maişet ve taâlim ve terbiyelirene çalışmak.

f-Cemiyet a'zâsından hastalık vesâir sebeblerle muhtâc-ı muâvenet olanlarına yardım etmek.

g-Meslek hukukunu muhâfaza ve herhangi suretle ma'dur olân muallimini gader ve ihtiyâcdan kurtarmak için lâzım gelen sıyânet ve muâveneti ifâ etmek.

Gayenin Te'mine Hâdim Vesâit

Üçüncü Madde- Cemiyet maksâd ve gayenin te'mini için âtîdeki vesâite mürâcaât eder.

a-Dinî, sıhhî, ahlakî, millî, ilmî ilh mev-izeler tertib etmek.

b-Merkez ve mülhakatda gece dersleri vermek halkı tenvire çalışmak.

c-Azinkâr müteşebbis, münevver olarak yetişdirilecek gençliğin aynı zamanda zinde ve çevik olmasını te'mini için terbiye-i bedeniye faâliyetinin te'minine çalışmak.

d-Sanaât-ı Nefisenin terakkisi, için musikî müsâmereleri, Resim, Hat, Elişleri sergileri vücuda getirmek.

e-Merkezde ve mülhakat muallimlerinin talepleri üzerine kitab ve levâzım-ı tedrisiyelerini tedârik edüb göndermek.

f-Merkezde ve mülhakatda İbtidaî ve Talî derecede hususî mektebler açmak veya açılmasını teshil etmek.

g-Muallim olabilmek için ehliyetnâme imtihânlarına veyâhud mekâtib-i Tâlî'ye veya ilmiyeye gireceklere hususî dersler vererek yardım etmek.

h-Yoksulluk yüzünden tahsil edemiyen bîkes çocuklara maddeten ve ma'nen muâvenetde bulunmak.

ı-Mesleki musâhibeler ve mev-izeler tertib etmek.

k-Cemiyet nâmına kitab ve mecmua neşretmek.

l-Vilâyet dâhilinde millî kütübhâneler, millî müzeler, sanayii sergileri te'sisine çalışmak.

m-Vilâyetin ahvâl-i umumiyesini tetkik ve tetebbu etmek ve bu maksadla müteşekkil hey'etlerin te'min-i faâliyetine çalışmak ve bu hususda asâr neşrine yardım eylemek.

n-İlmin inkişafını te'min edecek fennî Sinemalar tertib etmek.

Cemiyet'in A'zâsı

Dördüncü madde-Cemiyet'in aslî, fahrî, mümtâz, fevkalâde olmak üzere dört nevi a'zâsı vardır.

Beşinci madde-Aslî a'zâ; Hâlen meslek ve taâlim ve terbiyede bulunanlardır.

Altıncı Madde-Fahrî a'zâ; Meslek ve taâlim ve terbiyede bulunmayan müntesibin-i Maârifle evvelce meslekde bulunan zevâtdır.

Yedinci Madde-Mümtâz a'zâ: İlim ve sanaât nokta-i nazârından mümtâz olan zevâtdır.

Sekizinci Madde-Fevkalâde a'zâ: Cemiyet ve Maârif'in nef'i ve şerefine ma'nen ve maddeten fevkalâde himmeti görülen zevâtdır.

Cemiyet'in Teşkilâtı

Dokuzuncu Madde - Cemiyet'in kaffei umûrî Hey'et-i İdâre tarafından rüyet edilir.

Onuncu Madde-Hey'et-i İdâre yedi a'zâdan terkiib eder.

On Birinci Madde - Hey'et-i İdâre a'zâsı, a'zâ-yı asliyeden bulunmak şartıyla aslî, fahrî ve mümtâz azalardan müteşekkil hey'et-i Umûmiye

tarafından re'yi hafî ve ekseriyet-i arâ ile senede bir def'a intihâb olunurlar.

On İkinci Madde-Hey'et-i İdâre lâakal on beş günde bir def'a içtima' eder. Ve ilk içtima'nda kendi tarafından re'yi hafiyle bir Reis, bir Veznedâr ve bir Katib intihâb olunur. Hey'et-i İdâre'nin kararları ekseriyet-i arâ ile ittihaz olunur. Tesavi arâ halinde Reisin bulunduğu taraf tercih olunur.

On Üçüncü Madde - Hey'et-i İdâre Cemiyet'in maksâdının te'min ve bilumum muamelât ve hesâbât-ı tedvir eder ve taahhüdâtın muntazaman tahsi-liyle münâbii varidâtının tezyidi esbâbına tevessül eyler.

On Dördüncü Madde - Hey'e-i İdâre bir senelik icraât edecek olan Hey'et-i Umûmiye'ye arz eder. Ve yeni gelen Hey'et-i İdâre'ye devr-i hesâb muamelesi yapar.

On Beşinci madde - Hey'et-i İdâre Cemiyetin umûr-ı maliyesine müteallik hususâtın kaffesinden mes'uldür.

On Altıncı Madde-Her türlü sarfiyât Hey'et-i İdâre'nin karârıyla olur, Reis Veznedâr ve Kâtib'in imzâ-yı iştirâkları vâsıtasıyla icrâ edilir.

On Yedinci Madde-Cemiyet varidât-ı hâsılasının bir kuruşdan fazlasını Ziraât Bankası'na tevdiî ve orada muhâfaza eder.

On Sekizinci Madde-Hey'et-i İdâre a'zâlarından inhilâlinde Hey'et-i umumiye'den en fazla re'y kazanmış olanlar sıra ile kabul edilir.

On Dokuzuncu Madde-Gerek merkez ve gerek mülhâkat a'zâları tarafından cemiyetin menâfiine ait verilecek takdirler Hey'et-i Umûmiye'nin içtimaandan lâakal onbeş gün evvel Re'is'e takdim edilir. Bilumûm mükerrirât-ı içtima larda bulunan a'zânın ekseriyet-i arâsı ile ittihaz olunur.

Yirminci Madde-Hey'et-i Umûmiye her sene-i dersiyeye nihâyetinde ve Hey'et-i İdâre tarafından ilân edilecek günde Hey'et-i İdâre tarafından ilân edilecek günde Hey'et-i İdâre Re'isinin taht-ı riyâsetinde olmak üzere ictima eder. Ledî-ül icâb Hey'et-i İdâre karârıyla fevkalâde olarak toplanılabilir.

Yirmi Birinci Madde-Hey'et-i Umumiye, Hey'et-i İdâre'nin senelik iştigalât ve hesâbatını tetkik ve teftiş ile yeni gelecek Hey'et-i İdâre-yi yeniden intihâb ederler. Eski Hey'et-i İdâre tekrar intihâb edilebilir.

Cemiyet'in Varidâtı

Yirmi İkinci madde- Cemiyetin varidâtı bervechi âtf mevaddeden ibârettdir.

a-Cemiyet a'zâsının duhûliye taahhüdât-ı şehriyeleri.

b-Hükümet, erbâb-ı hayr ve Cemiyet a'zâsı tarafından vukû' bulacak teberruat.

c-Cemiyet nâmına çıkarılacak mecmua ve kitab hasılâtı.

d-Cemiyet menfaâtına tertib edilecek müsâmere, tenezze, eğlence ve-sâire hâsılatı.

Yirmi Üçüncü Madde-Duhûliye olmak üzere a'zâ-yı asliye ve fahriye-den yirmi beş kuruş ve a'zâyı mümtâzdan lâakal elli kuruş alınır. Taâhhüdât-ı şehriye ise, a'zâ-yı asliye ve fahriyeden beş kuruşdan aşağı olmamak üzere maâş-ı asliyenin yüzde biri, a'zâ-yı mümtâza için yirmi kuruşdan aşağı olmamak üzere şehri taahhüd edecekleri meblağdır.

Tali Teşkilât

Yirmi Dördüncü Madde-Umûr-ı Dâhiliyelerinde müstakil olmak ve işbu nizamnâmeye tabii ve cemiyetimize merbut bulunmak üzere muallimelerden mürekkeb bir şu'be küşâdı kabildir. Taahhüdât tamâmiyle merkez veznesine yatırılacaktır. İşbu şu'be tarafından bâ-takrir sarfına lüzum görülecek mikdâr, Cemiyet Hey'et-i İdâre kararıyla ta'yin edilecektir.

Mülhakat Teşkilâtı

Yirmi Beşinci Madde-Cemiyet icâb eden yerlerde birer şu'be teşkil idecek ve her şu'be Kastamonu merkezine tabii olacaktır.

Yirmi Altıncı Madde-Cemiyet'in merkezine tabii olân ve lâakal 15 a'zâ-yı asliyesi bulunan mahâllerde merkezin muvaffakâti olmak şartıyla, bir şu'be açılabilir.

Yirmi Yedinci Madde - Merkeze merbût mülhakatdaki a'zâlar taahhüdâtını merkez veznesine muntazaman gönderirler.

Yirmi Sekizinci Madde- Mahâllice bir şu'be açıldığı takdirde varidâtlarının yalnız nisfini mâh-ı bimâh gönderirler.

Yirmi Dördüncü Madde- Mülhakat şu'beleri her sene nihâyetindeki Hey'et-i Umûmiye ictimaana masarılı mahâlli şu'belere aid olmak üzere bir veya daha ziyâde murahhas gönderebilirler. Bilumûm a'zâları gelebilirse daha sayân-ı arzudur. Murahhaslar mülhakat a'zâları tarafından ekseriyet-i arâ ile murahhaslara tevdi' olunur.

Mevâdd-1 Müteferrika

Otuzuncu Madde - Kastamonu Maârif Müdürü Cemiyet'in riyâset-i fahriyesini haizdir.

Otuz Birinci Madde - Cemiyet siyâsi grublara intisâb etmez. Ancak her ferdin kanat-ı siyâsiyesine karışmaz.

Otuz İkinci Madde - Cemiyet her uzviyetinin mücâdelât ve ihtirasât-ı şahsiyeden uzak, büyük maksâdlar uğrunda hüsn-i niyet ve elbirliğiyle çalışan birer kuvvet olmasını ister.

Otuz Üçüncü Madde - Cemiyet'in şeref-i haysiyetini ihlâl ve Cemiyet nâmına başka bir gaye taakib eden a'zânın Hey'et-i İdâre'nin teklif ve Hey'et-i Umûmiye'nin tasvibine mütevakıftır.

Otuz Beşinci Madde - Cemiyet'in merkezi Kastamonu'da "Kastamonu Muallimler Cemiyeti" binasıdır.

Otuz Altıncı Madde-Cemiyet Hey'et-i İdâre'nin teşkiline kadar müessesesin tarafından idâre olunur. Müessesesin bervechi âtî zevatdan müteşekkildir.

Kastamonu Mekteb-i Sultani Müdürü Mehmet Behçet, Darülmuallimin Müdürü Remzi, Medrese Müdürü Zühdü, Sultani muallimlerinden Talat ve Şevket ve Darülmuallimin muallimlerinden Hıfzırahman ve Hayreddin Beyefendi'ler.

EK-II

Açıksöz Gazetesi, 20 Kanun-ı Evvel 1337 (1919), s.1
İbtidaiye Muallimlerinden
Maârif Vekâletine Açık Mektub

Vehbi Beyefendi,

Bu satırları yazan kalem ruhunuzda memleketin Maârif ve bilhassa Maârif-i İbtidaiyyesi hakkında çalkalanan büyük aşkı pek iyi bilir. Siz ki; her kaymakâm ve mutassarrıf bulunduğunuz yerde en büyük himmetinizi maâriife ve ibtidaî mekteplerine sarf ettiniz. Siz ki; "Almanya'yı İbtidaî çocukları kurtardı" diyen diplomatdan daha büyük bir harâretle "Türkiye'yi İbtidaî muallimleri kurtaracak" diyen zatsınız. Eskiden bir yere Kaymakâm veya mutassarrıf olunca ve kazânın veya livânın bütün İbtidaî mektepleri bulunduğunuz kazâ ve livâ, mutlaka yeni mekteplerle şenlenir ve yükselirdi. Şimdi bir kazânın ve bir livânın reis-i idâresine değil, bütün vatan maârifinin başına çağırıldınız. Sizde, artık bir kazâ veya livâ değil bütün kazâlar ve bütün livâlar maârif için nur, mektepler için hayât, muallimler için himâye ve kuvvet istiyor. Münevver aşkınız, dindâr seciyeniz, azimkâr faziletiniz, şüphesiz ki, bunları te'min edecek ve siz günde beş def'â mihrâbların pişkâh-ı tevhidinden aldığımız selâhiyet-i imân ile vatanın maârifine onuru bu hayâtı ve öğütü vereceksiniz. Fakat ne yazık ki; Vehbi Bey Efendi vekâlete yeni geldiğiniz bir zamânda ve nâmınıza ilk tahsis ettiğim şu satırlarda size acı bir haber vereceğim. Bütün Kastamonu livasının İbtidaî mektepleri kapanmak tehlikesine maruzdur. Meclis-i Umumi geçen sene Darülmuallimin'den çıkan bütün İbtidaî muallimlerinin maâsını asgarî yedi yüz kuruşdan tesbit etmişdi. Bu sene topdan bütün bu maâşları üç yüz kuruşa indirdi!

Bilmem gazetemizdeki Meclis-i Umumi müvzâkerâtını ta'kib ediyor musunuz? Bu anî ve dehşetli karârın yeğane sebebi meclis a'zâsı muhteremesinin "Tedrisâtı İbtidaiye" kanununu ancak bu sene ellerine geçirmeleri ve orada İbtidaiye muallimleri maâsınının 300'den başlayacağını okumalarıdır.!

Bu kanun ki; 329'da neşr edilmişdi. O zamanki hayat ucuz ve para kıymetliydi. Bir İbtidaî muallimi 300'den 400 kuruşa terfî etmekle maişâtında yüzde yirmi beş bir ittisa' görülüyordu. Halbuki şimdi aradaki tahsisâ-ı münzemme farkından dolayı-maâşsı üç yüzden, dört yüzeye çıkan bir mual-

lim maişâtında yirmi, yirmi beşde bir derecesinde ancak bir fark görecek. meclis-i Umumi a'zâsı muhteremesi sekiz dokuz seneden beri Tedrisât-ı İbtidaiye Kanununu görmemişlermiş. Bu şayân-ı teessüf değildir, çünkü o kanunu görmemekle beraber hayât-ı zarûreti ve hakikâti görmüşlerdi: Halbuki şimdi kanunu gördüler, lâkin hayâtın zaruretini ve hakikâtin kutretini unuttular! Meclî-i Umuminin öyle anları öyle sahneleri oluyor ki, yapılan münâkaşâtda irâde-i milliye'nin kuvveti tecelliyâta hayran oluyor ve bundan derin bir zevk duyuyorduk. Kendi kendimize "eğer otuz kırk seneden beri millete bu suretle bir terbiye-i meşrutiyet vereydik, şimdi kim bilir ne kadar yükselmiş ve milleti kim bilir ne kadâr kuvvetle hâkimiyetine sâhib etmiş olacaktır." diyorduk. Lâkin meclisde irâde-i milliye'nin bu meskûr tecelliyatını görmekle ne kadâr memnun oluyorsak İbtidaf muallimlerinin maâşları hakkındaki gibi içtihadlar karşısında da yüreklerimiz sızlıyor. Üç yüz kuruşla bir muallim nasıl geçinir ve maâşının dört yüz olması için bir muallim beş sene nasıl bekler? Bunun ma'nası "kimse İbtidafilere muallim olmasun!" demek değil de nedir? Anladık meclis a'zâsı kiraminin içtihad-ı mukaddestir, lâkin "hakk-ı mükteseb" denilen şeyde mukaddes bir hak değil midir? Beş altı senelik faâliyetle maâşı yedi sekiz yüz kuruşa çıkmış bir muallimi sırf "ben bu sene Tedrisât-ı İbtidaiye Kanununu gördüm!" diyerek üç yüzle çalışmağa icbâr etmek kanunperestliği midir maârif-i İbtidaiyeyi yükseltmek için yapılan o kanun, eğer vâzı' kanun bir gün maârif-i İbtidaiyeyi baltalamak için vesile yapılacağını bilseydi ve kanunu şüphesiz vâzı' etmezdi!

"Yanlış hesap Bağdad'dan döner" derler, ümid ediyor ve hatta emin bulunuyoruz ki, siz Vehbi Bey Efendi, İbtidaf muallimleri hakkındaki bu sadece yanlış değil, çok açık hatayı Ankara'dan geri döndürteceksiniz. Bakî nihâyetsiz hürmetler efendin.

Hürmetkârınız,

İ.H.

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi